

HET LAND VAN NEVELE

Moord, misdaad en machtsmisbruik in het Land van Nevele Deel II

DECEMBER
2016

JAARGANG
XLVII

AFLEVERING
4

Verantwoordelijke uitgever: J. LUYSSAERT, Veldestraat 26, 9850 Merendree

INHOUD

Inleiding	4
De Groote S., Een verband tussen de oude sage 'de priesteragehond' uit Vinkt en een moord uit 1526	6
De Groote S., De onthoofding van de heer van Horn, heer van Nevele en kasteelheer van Ooidonk, op de Grote Markt van Brussel (1568)	9
De Groote S., Moord op Floris, baron van Montigny en jongere broer van de graaf van Horn in opdracht van de Spaanse koning Filips II (1570)	21
De Groote S., Vermeende hekserij en heksenvervolging in het Land van Nevele	26
De Groote S., Over een galante jonker uit Vosselare en een doodslag in Leerne (1606)	29
Bollaert A., Martha van Wetteren uit Landegem stierf als heks op de brandstapel in Sinaai (1684)	38
Stevens A., Voedvrouw uit Nevele vermoord in Leerne (1793)	42
De Groote S. en Laroy P., Een Hansbekenaar in de bende van Bakelandt (1802)	45
De Groote S. Vastgeklonken aan de schandpaal of lokale rechtspraak in Hansbeke en Zeveren.	49
De Groote S. en Luyssaert J., Heksenwaan in Nevele nog springlevend in de 19 ^{de} eeuw (1863)	57

De Groote S., Brugse vellenkoopman in Merendree in de val gelokt en vermoord (1870)	59
De Groote S., Moord(poging) na kaartavond in Hansbeke (1883)	61
De Groote S., Meigemse landbouwer gedood door zijn knecht (1901)	62
De Groote S., Vadermoord in Lotenhulle of resultaat van de 'plaag der dorpen' (1903)	64
De Groote S., "Hedde 't al ghehuurt? Den kommeseir van 't vierde es omverre geschoten! En nen azent uit Nevele uuke! Deur nen anarsiest" (1909)	70
De Groote S., Verdwenen meisje uit Bachte-Maria-Leerne vermoord teruggevonden (1916)	83
De Groote S., Dronken Achiël Telleir raakte in Nevele slaags met zoon en overleed (1934)	84
De Groote S., Prosper Kneuveld in den Hul door broer gedood na dronkemansruzie (1940)	91
De Groote S., Dubbele vrouwenmoord in Nevele en Vosselare door Leopold Telleir (1944)	95
De Groote S., "Geen alledaagse zaak" verklaarde advocaat Wilfried Martens over de moordpoging van Leopold Telleir op zijn Nevelse kleinkind (1962)	101

INLEIDING

Vrij snel na de publicatie in november 2015 van het themanummer 'Moord, misdaad en machtsmisbruik' werd duidelijk dat bepaalde gebeurtenissen - die het verdienden - niet aan bod waren gekomen in de uitgave. Dit is de aanleiding om een jaar later al een tweede themanummer over hetzelfde onderwerp uit te brengen.

Het verschil is wel dat er een heel stuk verder in de tijd wordt teruggegaan. Het eerste artikel handelt over een pastoriemoord in Vinkt in 1526, die vermoedelijk aanleiding was tot een bekende sage in het dorp.

Een wat atypisch verhaal is de onthoofding van Filips van Montmorency, tegelijk graaf van Horn en heer van Nevele, op de Grote Markt van Brussel in 1568. Alva, de Spaanse opperbevelhebber van het Spaanse leger lokte de kasteelheer van Ooidonk op een perfide manier in de val. Ook zijn broer Floris, diens opvolger als heer van Nevele, werd in opdracht van de Spaanse koning twee jaar later ter dood gebracht in een Spaans kasteel.

Er is voor het eerst een overzichtsartikel gemaakt over gevallen van zogenaamde hekserij in de streek, waarvan er uitlopers zijn tot begin vorige eeuw. In een sfeer van vrouwenhaat en machtsmisbruik werden vrouwen op een zeer wrede manier omgebracht door het lokale gerecht van toen. Het zijn geen mooie bladzijden in de geschiedenis van de kerk, want 's avonds een wandeling maken of het bezit van een boek maakte een vrouw toen al verdacht. Opvallend is dat de laatste heks die op de brandstapel stierf in het graafschap Vlaanderen, uit Landegem kwam (1684).

In 1793 wordt in Leerne bij Deinze een vroedvrouw vermoord. Het is niet zeker of dit had te maken met hekserij, maar niet onmogelijk. Vroedvrouwen voldeden aan het stereotype van de heks, wegens arm, meestal alleenstaand en vrouw. Ze waren nodig want arme mensen hadden geen geld voor een arts, maar zij stonden ook bloot aan minachting en wantrouwen. Bij de dood van een (pasgeboren) kind werd de vroedvrouw niet zelden als zondebok aangewezen.

De beruchte bende van Bakelandt, die de middelvinger opstak tegen de Franse bezetter, had een Hansbekenaar in haar rangen. Hij werd in 1803 veroordeeld tot dwangarbeid en stond zes dagen vastgeklonken aan de

schandpaal. Dat laatste thema vormt een apart artikel, gebaseerd op de nog altijd overgebleven schandpalen in Hansbeke en Zeveren.

Daarna volgen een aantal misdaden die vaak gericht waren tegen huisgenoten, zoals een vader, echtgenote, vriendin, zelfs een kind. Opvallend is wel dat alcoholisme hier meestal een belangrijke rol speelde. Huisgenoten hieven een wapen of vuist op tegen de altijd maar dronken en verkwistende woesteling die zich afreageerde op de naaste familie of het was de drankzuchtige zelf die toesloeg. Hendrik Conscience had het in 1875 terecht over 'de plaag der dorpen', wanneer hij over drankmisbruik schreef. Vooral in de Nevelse wijk den Hul, waar zich begin vorige eeuw een aantal mensen bijna aan de rand van de maatschappij bevonden, gebeurden nogal wat criminele feiten tot moorden toe.

Een verhaal dat niet in dat rijtje past, is het neerschieten in Gent in 1909 van een politieman afkomstig uit Nevele door een Russische anarchist. Die was op het verkeerde ogenblik op de verkeerde plaats aanwezig. Gewelddadige anarchistinnen waren toen de schrik van de bezittende klasse in Europa en de Verenigde Staten.

De meest tot de verbeelding sprekende misdaad is de moord door Leopold Telleir op zijn echtgenote en een jonge vrouw in Vosselare (1944). Na zijn vrijlating zou hij in het huis van zijn zoon - waar hij woonde - bovendien nog eens proberen zijn twaalfjarige kleindochter om te brengen (1962).

We konden voor dit themanummer rekenen op een hele rij mensen die een helpende hand hebben toegestoken waarvoor dank: André Bollaert, Walter De Smet, Peter Laroy, André Stevens en vooral Jan Luyssaert voor het zeer grondig nalezen van de teksten.

Dank eveneens aan de medewerkers van Stadsarchief Gent, Gemeente-archief Nevele en het Liberaal Archief Gent.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

EEN VERBAND TUSSEN DE OUDE SAGE 'DE PRIESTERAGEHOND' UIT VINKT EN EEN MOORD UIT 1526

De Vinktse kroniekschrijver en het gemeenteraadslid Basiel De Poorter verzamelde een aantal sagen uit zijn gemeente en noteerde die in het onuitgegeven handschrift 'Geschiedkundige Kronijk' van 1914.¹ Eén daarvan is de 'priesteragehond'. Nadien dook het verhaal op in enkele andere publicaties.

Nadat Paul Huys een artikel schreef over een moord in de pastorie van Vinkt in 1526 in het Contactblad van de Kring voor Geschiedenis en Kunst en in het tijdschrift van Het Land van Nevele, stipte Tony Vanhee aan dat beide mogelijk met elkaar te maken hadden. Het is volgens hem een mooi voorbeeld hoe vermoedelijk een sage wordt gevormd na een bepaalde gebeurtenis. De mensen die het verhaal generatie na generatie doorvertelden, deden dat op hun eigen manier zodat geleidelijk aan werd afgeweken van de echte historie, die echter in de kern toch enigszins aanwezig bleef.

Moord in de pastorie

Paul Huys vond in het stadsarchief van Oudenaarde een aantal sporen naar een moord die zich had afgespeeld in de pastorie van Vinkt. De moordenaar was niet minder dan pastoor Jan Vanden Hecke, die ervan werd beschuldigd zijn dienstmeid te hebben omgebracht.

De pastoor was de derde van negen kinderen van Lijsbette Bruulmans en Loy Vanden Hecke en geboren in Nokere rond 1498-1500, ontdekt Huys.

Als inwoner van Oudenaarde werden de schepenen van de stad eveneens in kennis gesteld van de misdaad. In het artikel staat dat zijn goederen in beslag waren genomen door de 'Wet van Nevele' in januari 1527. De moord, waarvan pastoor Vanden Hecke was beschuldigd, werd in Vinkt gepleegd en

¹ De sagen van Basiel De Poortere werden later opgenomen in de bijdrage van G.P. Baert over de folklorist Armand Pauwels (°Deinze 1878-†Deinze 1952). Baert schrijft de optekening van deze sagen toe aan Pauwels. Wie hier de sagen als eerste heeft genoteerd, is niet duidelijk.

daarom hadden die van de Wet van de Stad en het Land van Nevele (waaronder Vinkt ressorteerde) beslag gelegd op de goederen van de beschuldigde. Maar deze was poorter van Oudenaarde en dat impliceerde dat hij het recht had om voor de Oudenaardse rechters te verschijnen. Vandaar dat de schepenen van Oudenaarde aan de Raad van Vlaanderen om inzage van het dossier hadden verzocht.

Nog in de stadsrekening van Oudenaarde staat dat Gayfeert Vanden Hecke, broer van de Vinktse (vice-)pastoor, in Nevele gevangen zat (als borg voor zijn broer?). Adriaen van Anvayng, notaris, en Godefroet vander Meere, priester, trokken op 3 en op 11 februari 1527 naar Nevele om in opdracht van de Oudenaardse schepenen aan de gevangene Gayfeert Vanden Hecke de nodige juridische assistentie te bieden. 'Dat dit alles met dezelfde moordzaak in Vinkt te maken heeft, ligt wel voor de hand. Maar over de criminele feiten zelf is niets te vinden' meldde Paul Huys.

De Priesteragehond

Omdat het verhaal van de Priesteragehond elders uitgebreid kan worden nagelezen, beperken we ons tot een verkorte versie en enige duiding bij het verhaal.

Op 1 maart 1420 schonk pastoor Wouter Vander Eecken van Vinkt een woning aan de kerk als instelling, onder voorwaarde dat zijn opvolgers, de pastoors van Vinkt, elke maandag aan het altaar van de Sint-Bartholomeuskerk een requiemmis voor zijn ziel en die van zijn ouders zouden opdragen. Een dergelijke tegenprestatie was toen normaal bij schenkingen aan de kerk door welgestelde personen.

Het ging blijkbaar om een mooie herenwoning, zoals er in Vinkt vermoedelijk op dat ogenblik heel weinig waren en die vanaf toen fungeerde als pastorie. Die werd *priesterage* genoemd en was omringd door een brede diepe wal, waarover een smalle brug lag. De priesterage werd al in een renteboek (1426) van de baronie van Nevele vermeld, omdat pastoor Vander Eecken rente verschuldigd was aan het leenhof van Nevele. Het goed lag in de hoek van de Lotenhullestraat en de Kruisbultstraat.

In de winter van 1445 trof de pastoor in zijn priesterage zijn dienstmeid vermoord aan. De misdaad zou blijkbaar gebeurd zijn door inbrekers. Uit de

opzoekingen van Paul Huys komt een ander verhaal naar voor dat in een andere eeuw wordt gesitueerd. Het zou dan gaan om een moord op een pastoorsmeid in 1526 door de pastoor zelf (zie hoger).

In ieder geval, mogelijk ingegeven door de akelige sfeer door de moord, trok zijn opvolger naar een ander en beter gelegen pand in het centrum van Vinkt.

De priesterage bleef daardoor verlaten achter. De herenwoning verviel tot puin en in het dorp kende men nog maar al te goed de vloek die erop rustte, namelijk de moord op de meid van de pastoor. Er was nauwelijks een jager die de verwilderde tuin met bramen, struiken en onkruid durfde te betreden, zo werd in de sage opgetekend.

Volgens een volksoverlevering verbleef de geest van de moordenaar nog in deze verlaten puinen. Als straf en boete dwaalde hij er eeuwig rond in de gedaante van een grote hond, waarvan de ogen 's nachts als bolle lantaarns gloeiden. Wee hem of haar, die 's nachts daarlangs voorbijkwam en de 'Priesteragehond' ontmoette. Het reuzendier sprong met twee voorpoten boven op de schouders en dwong zijn slachtoffer om hem naar de drempel van het huis te dragen. Kortom, een voorbeeld van de vele angsten die de mensen op het platteland - zelfs tot vorige eeuw - kwelden. Sinds de wal opgevuld en de aarden mote afgevoerd werd, bleef ook de hond achterwege, tot grote opluchting van de burens en van iedereen die van Vinkt naar Lotenhulle wou reizen.

En om te bewijzen dat alles echt gebeurd is, werd gefluisterd dat men er een lederen tas met geld gevonden heeft, met gouden letters.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

HUYS P., Moord in de pastorie van Vinkt anno 1526, in *Contactblad Kunst en Oudheidkundige Kring*, 1995, nr. 4, nota 1514, blz. 2037.

HUYS P., Een moord in de pastorie van Vinkt anno 1526, in *Het Land van Nevele*, juni 1995.

VANHEE T., Moord in de pastorie van Vinkt, in *Contactblad Kunst en Oudheidkundige Kring*, 1995, nr. 5, nota 1519, blz. 2034.

DE ONTHOOFDING VAN DE GRAAF VAN HORN¹, HEER VAN NEVELE, OP DE GROTE MARKT VAN BRUSSEL

In de middeleeuwen waren adellijke families heer en meester in hun gebied of heerlijkheid. Zij waren zowat de enige echt rijke mensen in de streek en er was tegelijk vrees en ontzag van de bevolking. Een belangrijke familie in het toenmalige Vlaanderen was de heer van Nevele, een leenheer van de graaf van Vlaanderen.

De heer van Nevele beschikte eeuwenlang over een kasteel in het centrum van Nevele, op een hoger gelegen plaats, niet ver waar de Poekebeek uitmondt in de Kalebeek (nu Kanaal van Schipdonk). Mogelijk na de verwoesting in 1381 week hij met familie en entourage uit naar Ooidonk, waar vermoedelijk al een versterkte hoeve stond. De hoger gelegen plaats (=donk) was ideaal voor een vesting.

De almacht van de adellijke plattelandsheren zou in de loop van de middeleeuwen al geleidelijk aan afnemen. In Vlaanderen werden steden de nieuwe centra van economische, maar ook politieke en militaire macht. Tegelijk versterkte de hogere overheid haar invloed door meer eigen bestuurskracht, het heffen van belastingen en rechtsspraak.

De adel zag het verlies van invloed met lede ogen aan en er ontstond een machtsstrijd tussen dit sterker wordende centraal gezag en de oude adel met haar privileges. In de zestiende eeuw was de macht van de heer van Nevele op die manier al ingeperkt, maar toch bleef nog heel wat invloed, al was het maar door de vele eigendommen in de heerlijkheid Nevele, die zeventien dorpen omvatte. Het centrale gezag, in de zestiende eeuw keizer Karel V en koning Filips van Spanje, probeerde door het verlenen van allerlei hoge posten, eretitels en gunsten de adellijke heren te paaieren.

In het geval van Filips van Montmorency, heer van Nevele en graaf van Horn, is dat verkeerdt gelopen. Hoewel Filips hoogstwaarschijnlijk op het kasteel

¹ In 2018 wordt de onthoofding van de graaf van Horne herdacht. Het herdenkingscomité kiest voor de schrijfwijze Horn in plaats van Horne. Vooruitlopend op de plechtigheden van 2018 schrijven we in ons artikel de naam Horn.

van Ooidonk werd geboren in 1524, was en is hij vooral bekend als graaf van Horn. Horn verwijst niet naar de stad in Noord-Holland maar naar een plaatsje in Nederlands Limburg, vlak bij Roermond. Hij wordt vaak in één adem genoemd met Oranje en Egmont.

Filips van Montmorency, ets 19de eeuw.

Zijn voorvader Jean van Montmorency kwam in de 15de eeuw vanuit Frankrijk naar de Nederlanden, omdat hij de zijde gekozen had van de Bourgondiërs en daardoor in conflict was gekomen met de Franse koning. Zij stamden uit een adellijke familie, die al in de 10de eeuw wordt vermeld in oude documenten.

Bij de geboorte van Filips van Montmorency - hoofdpersoon in dit verhaal - was het domein dus nog steeds in handen van dezelfde familie.

Filips heeft zijn vader Joseph nauwelijks gekend, want hij bevond zich bijna doorlopend in het gevolg van keizer Karel die heel wat oorlogen voerde. Hij vergezelde zijn meester voor het laatst op diens tocht naar Italië in 1530, toen Karel te Bologna tot keizer werd gekroond. De heer van Nevele overleed er aan een besmettelijke ziekte.

Hij liet zijn vrouw Anna van Egmont met vier kinderen achter. Dit waren Filips van Montmorency, Floris, ook bekend als de graaf van Montigny (zie volgend artikel), Maria, die in een eerste huwelijk zou trouwen met Karel van Lalaing en vervolgens met Pieter Ernst van Mansfeld en tenslotte Eleonora, die de vrouw werd van Anthony van Lalaing, graaf van Hoogstraten. Eleonora zou na de dood van Filips het kasteel van Ooidonk en de eigendommen opnieuw in handen krijgen.

Anna van Egmont huwde na het overlijden van Joseph - vader van Filips - met Jan III, graaf van Horn. Dit huwelijk bleef kinderloos. Bij testamentaire beschikking van 18 november 1540, kort voor zijn dood, schonk deze van Horn zijn titel en zijn bezittingen aan stiefzoon Filips, die dus graaf van Horn werd én heer van Nevele. Het testament bepaalde eveneens dat Filips als nieuwe graaf van Horn zou trouwen met Walburgis van Nieuwenaar, een verre verwante. Het ging om een typisch huwelijk uit berekening, zoals in die tijd vaak gebeurde. Het werd gesloten in 1546. Dat de bruid calvinistisch was, scheen op dat ogenblik geen bijzondere moeilijkheden opgeleverd te hebben. Keizer Karel gaf zijn toestemming tot het gemengde huwelijk van zijn vertrouweling, want Filips van Montmorency was en bleef katholiek. Later zou Walburgis, samen met haar lutherse schoonmoeder Anna van Egmont die ook op het kasteel van Weert bleef wonen, de oorzaak zijn van moeilijkheden op godsdienstig gebied. Dat zou een weerslag hebben op de reputatie van haar man.

De jonge Filips van Montmorency (of heer van Horn en heer van Nevele) zou al bij al weinig resideren in zijn bezittingen. Hij voelde niet veel voor het leven van een landedelman, al zou hij later bij herhaling beweren, dat ook het hofleven hem tegenstond en dat hij tegen zijn zin verwickeld was geraakt in politieke en godsdienstige intriges. Filips is niettemin in Ooidonk geweest en liet het domein verder uitbouwen.

In zijn testament, opgesteld vlak voordat hij onthoofd zou worden, vroeg Horn zijn onderdanen vergiffenis voor de exorbitante eisen die hij aan hen gesteld had, want de edelen waren gekend voor hun uitspattingen ten koste van de lokale bevolking. De heer van Nevele heeft niet de verplichting gevoeld de tering naar de nering te zetten. De grootse feesten gingen vaak zijn financiële draagkracht te boven. Was Filips tevreden geweest met het rustige beheer van zijn bezittingen dan had hij wellicht rond kunnen komen.

De heer van Nevele was krijgsheer in dienst van keizer Karel

In 1546, hetzelfde jaar waarin hij trouwde, kreeg Filips een plaats in het gevolg van Karel V. Als militair bracht hij het weldra tot commandant van een bende van ordonnantie, een afdeling zwaar bewapende ruitery, waarvan er veertien in de Nederlanden verbleven. Filips nam met Karel V deel aan de Schmalkaldische oorlog,² die uitliep op een keizerlijke overwinning in de slag bij Mühlberg (1547). In 1549 ondernam Filips van Spanje, de toenmalige kroonprins een grote reis door Europa. Hij bezocht de Nederlanden en kwam er in contact met Filips van Montmorency en andere edellieden met wie hij later af te rekenen kreeg en zou afrekenen. De heer van Nevele kreeg op dat ogenblik een nog belangrijker militaire functie als bevelhebber van de lijfwacht van de kroonprins, wat er toe leidde dat hij hem diende te volgen door heel Europa. Dit was een zware financiële last voor het huis Horn.

² De Schmalkaldische oorlog greep plaats van 1546 tot 1547 tussen keizer Karel V en de Schmalkaldische Bond, een alliantie van protestantse Duitse vorsten en steden. De keizer won de strijd, kwam op het toppunt van zijn macht, maar sloot in 1555 toch de Godsdienstvrede van Augsburg, waarin het lutheranisme in het Rijk officieel werd toegestaan.

Het leven van Filips van Montmorency vertoonde grote overeenkomsten met dat van zijn vriend graaf Lamoraal van Egmont, met wie hij uiteindelijk samen zou sterven. Filips werd steeds belangrijker als militair bevelhebber bij de talloze oorlogen die Filips vanuit Madrid voerde. Hij werd in 1555 stadhouder (militair gouverneur) van Gelre en in 1556 ridder van het Gulden Vlies.

Via dergelijke benoemingen kochten keizer Karel en koning Filips dus de loyaliteit van hun edellieden. Maar de Habsburgers, meestal slecht bij kas, vertikten het de afgesproken vergoedingen te betalen. De edelen dienden zelf op te draaien voor de dure functies die ze hadden gekregen. De Spaanse soldaten kregen ook al geen soldij, wat leidde tot allerlei plunderingen. Op die manier groeide langs alle kanten ontevredenheid.

In 1558 volgde de heer van Nevele Maximiliaan II van Bourgondië op als admiraal van de Nederlanden en hij was opperbevelhebber van de vloot die koning Filips II van Spanje in 1559 naar Spanje bracht. Hij was toen weliswaar niet rijk maar bevond zich toen op het toppunt van zijn invloed. Hij boekte enkele successen en werd als dank daarvoor in 1561 benoemd tot lid van de Raad van State. Maar al die functies brachten weinig op. Op het einde van zijn leven was Filips berooid. Hij, de heer van Nevele, had hypotheek op al zijn bezittingen en kon nauwelijks nog leningen los krijgen bij banken. Kortom, hij was een weinig benijdenswaardige edelman geworden.

De heer van Nevele nam afstand van koning Filips van Spanje

Toen keizer Karel in 1555 de macht overdroeg aan zijn zoon Filips II voerde deze een centralisatiebewind, ontnam de adel steeds meer voorrechten en dwong hen meer en meer in een beperkte adviserende rol. De vroeger zo invloedrijke edellieden pikten niet dat hun bestuurlijke rol almaar kleiner werd en gingen in het verzet.

De kopstukken, zoals prins Willem van Oranje, die nochtans succesvolle legeraanvoerders waren in dienst van de Spanjaarden, werden voor de koning en zijn ministers in Spanje nu lastposten die men liever uitgeschakeld zag.

Bovendien voerde Filips II een ongemeen felle strijd tegen al wat niet katholiek was. Zijn legendarische religieuze onverdraagzaamheid ging zo ver dat hij protestanten liet vervolgen, executeren en hun bezittingen verbeurd verklaren.

Toen de Staten-Generaal in verband met het geplande vertrek van de koning in de eerste helft van augustus 1559 in Gent bijeen waren, verzochten zij de koning in een verweerschrift niet alleen de Spaanse troepen te doen vertrekken, maar ook de Nederlandse edelen een groter aandeel in het bestuur der Nederlandse gewesten te geven. Koning Filips was ongetwijfeld allesbehalve opgezet met een dergelijke demarche.

In 1561 keerde Filips van Montmorency, die nog steeds bevelhebber was van de lijfwacht van koning Filips, terug naar Spanje 'omdat de koning nooit naar hem luisterde' klonk het.

Filips van Montmorency speelde een belangrijke rol in het verzet van de adel in die periode en werd dan ook vaak in één adem genoemd met Lamoraal van Egmont en Willem van Oranje. Hij had de naam vrijmoedig en soms opvliegend te zijn en had meer te zeggen dan goed voor hem was. Dit alles zou zijn ondergang worden.

De heer van Nevele zou een aanzienlijke rol spelen in het verzet dat ontstond tegen kardinaal Granvelle, de belangrijkste adviseur van de Spanjaarden in de Nederlanden. Het is de heer van Nevele die Oranje en Egmont overhaalde een brief aan de koning mee te ondertekenen waarin werd gedreigd dat zij hun ambten zouden neerleggen als de kardinaal de Nederlanden niet zou verlaten. Granvelle zou uiteindelijk de Nederlanden verlaten en de hoge adel kon haar positie versterken als adviseur bij de landvoogdes.

In 1566 overhandigde het Eedverbond der Edelen - waar inmiddels ook lagere adel bij zat - opnieuw een eisenpakket aan landvoogdes Margaretha van Parma, wat hen meteen de smalende bijnaam gueux of 'geuzen' opleverde, 'bedelaars'. De geuzen droegen hun scheldnaam echter met grote trots. Filips van Montmorency bleef in die zeer woelige jaren katholiek in tegenstelling tot veel andere edellieden, maar was tegelijk zeer tolerant wanneer het om andere godsdiensten ging.

Maar de Spaanse koning Filips II, gaf in de Nederlanden geen duimbreed toe. De onvrede leidde datzelfde jaar nog tot de Beeldenstorm in 1566, waarbij onnoemlijk veel kerkschatten werden verwoest, tot in Weert toe waar Filips resideerde.³ Ook die streek was een bolwerk van protestantisme geworden. De beeldenstorm maakte veel indruk, want de wanhopige landvoogdes Margaretha besloot om toch een paar protestantse predicaties toe te laten na het 'smeekschrift der edelen'. Te weinig voor de oppositie, maar koning Filips was razend want hij vond dat de edelen op die manier het koninklijk gezag hadden afgeperst.

Het was de secretaris van de heer van Nevele Alonso de Laloo die aan zijn meester Filips van Montmorency de zware gevolgen voorspelde. De koning 'zal troepen noch geld tekortkomen' om te doen wat hij wil, waarschuwde Laloo⁴, want in Sevilla was net een vloot uit Amerika aangekomen met bijna vijf miljoen dukaten, het hoogste bedrag dat ooit was opgetekend. Laloo: "Vroeg of laat zal Zijne Majesteit zeker wraak nemen voor zo'n enorm affront, en als hij uit Spanje vertrekt zal dat met meer kracht en macht zijn dan enige koning ooit naar de Nederlanden heeft gebracht

De Spaanse hertog Alva lokte de heer van Nevele in de val

De Spaanse koning stuurde in 1567 inderdaad hertog van Alva naar onze contreien. Landvoogdes Margaretha van Parma zag hem liever niet komen, want zij kende zijn reputatie. Alva verscheen op 22 augustus in Brussel. De

³ Ook in Nevele en Deinze en de omliggende dorpen gingen benden tekeer, die kwamen afgezakt uit Gent.

⁴ Alonso de Laloo (°18 augustus 1608), afkomstig uit Zeeuws-Vlaanderen, was secretaris van de heer van Nevele. Hij fungeerde echter ook als een vertrouweling van de Spaanse koning aan wie hij gevoelige informatie verschaftte. Hij was het die de graaf de boodschap van Alva toevertrouwde dat deze hem gunstig gezind was en hoopte dat hij zijn opwachting in Brussel zou komen maken. Dit gebeurde effectief, wat leidde tot de arrestatie van Egmont en Horn. Ook Laloo werd gearresteerd, maar kwam snel op vrije voeten, wat zou kunnen wijzen op dubbel spel. Hij zou nog een belangrijke carrière maken in dienst van Spanje. In 1590 verhef Filips II hem tot ridder. Na het overlijden van de Spaanse koning kwam Laloo in dienst bij de aartshertogen Albert en Isabella.

Spaanse troepen rukten de volgende maanden op tot in het noorden van de Nederlanden.

Alva richtte al snel een speciale rechtbank op, de Raad van Beroerten, ook wel Bloedraad genoemd, waarbij duizenden opstandelingen werden vastgezet en een deel van hen gedood werden.

Ondertussen had Filips in Weert een brief gekregen met de opdracht zich naar Brussel te begeven, waar Alva hem de wensen van de vorst zou mededelen en hem ten langen leste antwoord zou geven op al zijn smeebeden. De valstrik werd gespannen. Filips van Montmorency liet duidelijk blijken, dat hij brandend nieuwsgierig was, wat de koning nu eindelijk te zeggen zou hebben; heel zijn toekomst hing ervan af. Dat het zelfs om zijn leven zou gaan, besepte hij toen wellicht nog niet. Hij schraapte zijn laatste middelen bij elkaar en vertrok naar Brussel.

Op 9 september 1567, de dag die Alva voor de gevangenneming had bepaald, waren Horn en Egmont bij Alva's zonen Alonso en Frederik in Brussel op een diner uitgenodigd. 's Middags was er een bespreking in het paleis van Alva over de plannen voor de verdediging van Luxemburg. Terwijl het diner aan gang was, werden buiten de conferentiezaal de secretarissen van Egmont en Horn, respectievelijke Backerzele en Laloo, gevangen genomen. Toen Alva aan tafel dit bericht toegefluisterd kreeg, gaf hij het sein tot de volgende stap. Eerst werd Egmont uit de conferentiekamer geroepen, daarna werd Filips van Montmorency gearresteerd.

Schijnproces

De graven werden afzonderlijk gevangen gezet, waarbij Egmont met meer eegards werd behandeld dan van Montmorency. Deze laatste kreeg wel steun van familieleden, zoals zijn zwager Mansfeld, die intensief voor zijn vrijlating gingen pleiten.

Na veertien dagen werden de graven met een omvangrijke militaire escorte naar het Spaans kasteel te Gent aan de Schelde overgebracht, want men vreesde relletjes.

In december kwamen ze voor de Raad van Beroerten en begonnen de verhoren. Zij bleven trouw aan de koning en katholiek maar het mocht niet baten. Ook het protest van andere edelen had geen effect.

Begin januari 1568 rondde de procureur generaal de aanklacht af. De graaf kreeg een kopie met de opdracht binnen de vijf dagen te antwoorden. In afwezigheid van een advocaat en zonder zijn dossier, moest Horn de aanklachten beantwoorden. Op 30 mei werd het proces afgesloten.

Op 3 juni 1568 werden de graven vanuit het Spaans kasteel in Gent weer naar Brussel overgebracht, waar zij in het Broodhuis werden opgesloten. Het bewapende escorte was deze keer nog groter dan in september van het jaar voordien. Het moet intussen de bevolking duidelijk zijn geweest, welk vonnis de graven te wachten stond.

Op 4 juni 1568 ondertekende Alva het doodvonnis, dat dezelfde dag bekend werd gemaakt aan de gevangenen.

De motivering van Horns vonnis kan in vijf punten worden samengevat: majesteitsschennis, rebellie, medeplichtigheid aan de samenzwering van Oranje en enkele andere edelen, steun aan het Verbond der Edelen, steun aan de bouw van een calvinistisch gebedshuis bij Doornik.

Beiden kregen de doodstraf. Door hun dood verviel alvast de grote schuld vanwege de Spaanse koning die door Filips werd geclaimd.

Laatste ogenblikken van Filips van Montmorency, heer van Nevele (5 juni 1568)

Toen graaf Filips het bericht van zijn doodvonnis ontving, protesteerde hij naar verluidt fel en bitter tegen het oordeel. In eerste instantie weigerde hij de biecht.

Maar uiteindelijk bedaarde hij wat, verzocht dan toch om een biechtvader en ontving de kerkelijke rechten van Gislus, pastoor van de kerk La Chapelle. Hij deed zijn testament opschrijven, waarin hij zijn katholieke gevoelens ten toon spreidde. Zo beval hij zijn ziel toe aan God, Maria en alle Heiligen, en vroeg vergiffenis aan zijn onderdanen, moeder en echtgenote.

Hij doneerde 100 *Rijnsche gulden* aan de paters Minderbroeders in Weert, voor missen tot lafenis zijner ziel, 100 kronen aan *den arme* in Weert, 50 *Rijnsche gulden* aan de Minderbroeders te Brussel, even zoveel aan de Predikheren en 100 *Rijnsche gulden* aan de armen van Brussel. Gislus den

Vroedeij, pastoor van de kerk La Chapelle en de Spaanse hopmannen António de Toledo en Alonzo de Lumbrades waren getuige van deze laatste wilsbeschikking. Tot erfgenaam en executeur van het testament benoemde hij zijn broer Floris, die echter gevangen zat in het Alcazar van Segovia en er nadien overigens zou worden vermoord (zie hierna).

De overlevering van Horns dood is in grote lijnen als volgt. Pastoor Gislus bleef gedurende de nacht en de ochtend bij hem en vergezelde hem ook op zijn laatste gang. Het moet ongeveer twaalf uur geweest zijn toen Romero en Salinas, dezelfde officieren die Egmont naar het schavot gebracht hadden, nu Horn kwamen halen.

Hij was eenvoudiger gekleed dan Egmont. Over een zwart wambuis droeg hij een zwarte mantel. Hij had de versierselen van de Orde van het Gulden Vlies niet om zoals Egmont. De graaf was niet geboeid, liep blootshoofds, een zwarte muts in de hand. Onderweg sprak hij met zijn biechtvader en groette enkele bekenden.

Op het schavot aangekomen, zag hij het lichaam van Egmont dat daar nog onder een zwart laken lag en vroeg: "Bent U daar mijn vriend?" Toen hij daarover zekerheid gekregen had, sprak hij in het Spaans enkele onverstaanbare woorden. Hij zou zich met een kort woord tot de omstanders gericht hebben en met de vraag om een gebed voor zijn zielenrust. Hij zou zelfs geprotesteerd hebben tegen het feit, dat zijn wapen onderste boven was aangebracht, hetgeen een belediging betekende. De graaf knielde neer met zijn gezicht in zijn muts om te bidden. Met hetzelfde Latijnse gebed op de lippen als Egmont: "In Uw handen Heer beveel ik mijn geest", werd hij door de beul, die vanonder het zwarte laken van het schavot te voorschijn gekomen was, onthoofd.

Tot drie uur bleven de hoofden van de graven op ijzeren pieken geplaatst om aan het volk te tonen: Horn in de richting van Henegouwen, Egmont in de richting van Vlaanderen. Tussen drie en vier uur werden de lichamen - met de hoofden, al willen sommige geruchten anders - in loden kisten gelegd en naar het klooster van de minderbroeders gebracht.

De dood van Egmont en Horn versterkte het verzet tegen Spanje

De dood van beide adellijke heren zorgde voor heel wat emotie en protest in de Nederlanden, ook bij gewone mensen. De gehate Alva ging verder de strijd aan met de calvinisten, maar voerde ook maatregelen in die de hele bevolking zouden treffen zoals de tiende penning, een zware belasting.

Willem van Oranje, die al langer op een opstand broedde en tijdig was gevlucht, startte al voor de executie van zijn beide - blijkbaar meer goedgegelovige - vrienden een militaire campagne tegen de Spanjaarden, die in eerste instantie niet zo succesvol was. Op 25 mei 1568 vocht een legertje van Oranje, onder leiding van zijn broer Lodewijk, tegen de koningsgezinden onder leiding van de stadhouder van Groningen, Jan van Ligne, graaf van Arenberg in de Slag bij Heiligerlee. Het werd een overwinning voor de opstandelingen, zij het dat Willems broer Adolf er sneuvelde. Mogelijk heeft die nederlaag van de Spanjaarden een rol gespeeld bij het doodvonnis.

De graaf van Horn bestijgt het schavot.

De executie had grote gevolgen voor het kasteel van Ooidonk

De adellijke titels van Filips de Montmorency gingen over op zijn jongere broer Floris. Maar dat was van weinig betekenis, omdat deze in Spaanse gevangenschap verbleef. Na de onthoofding van zijn broer liet koning Filips II Floris gevangenzetten en hem in een combine in het geheim door wurging ter dood brengen. De koning liet het gerucht verspreiden dat hij aan een ziekte was overleden (zie hierna).

De dood van de heer van Nevele bracht de verbeurdverklaring mee van het Land van Nevele, maar na enige tijd werd de heerlijkheid teruggegeven aan Eleonora, één van de twee zussen van Filips. Het kasteel van Ooidonk was echter verwoest door de Gentenaars en raakte geleidelijk aan meer en meer in verval. Eleonora en haar man Antoine de Lalaing hadden er alle moeite mee om het domein te beheren.

Het was Eleonora's zoon, Willem de Lalaing die het kasteel in 1592 voor een relatief zacht prijsje verkocht aan Maarten della Faille, één van de rijkste mannen van Europa. Hij was een Antwerpse koopman, die dank zij de grote bloei van de Scheldestad als wereldhaven in de 16de eeuw fortuin gemaakt had en die volgens de gewoonte van die tijd een deel van zijn fortuin in landgoederen omzette. Zijn zoon Jan werd in 1623 in de adelstand verheven en in de tweede helft van de 17de eeuw werd ook de heerlijkheid Nevele verheven tot baronie, zodat de la Failles tot aan de Franse revolutie - bijna als vorsten in miniatuur - met de titel van baron van Nevele over hun gebied regeerden.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

GEEVERS E.M., *Gevallen vazallen: de integratie van Oranje, Egmont en Horne in de Spaans-Habsburgse monarchie (1559-1567)*, Amsterdam University Press, 2008.

HANEN E., Horn, Filips van Montmorency, graaf van
(www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/H/Pages/Horn.aspx).

KERCKHAERT N., *400 jaar Ooidonk*, Snoeck-Ducaju & Zoon, Gent, 1995.

PARKER G., *Filips II Onmachtig koning*, Historisch Nieuwsblad, Amsterdam, 2015.

SCHEERDER J., De graaf van Horne (1524 - 1568), in *Het Land van Nevele*, maart 1980, nr. 1.

MOORD OP FLORIS, BARON VAN MONTIGNY EN JONGERE BROER VAN DE GRAAF VAN HORN IN OPDRACHT VAN DE SPAANSE KONING FILIPS II (1570)

Filips van Montmorency had een drie jaar jongere broer, die na diens dood in principe heer van Nevele zou worden. Maar na de onthoofding van Filips kwamen die bezittingen tijdelijk in handen van de Spaanse kroon. Floris zou nooit heer van Nevele worden, want hij werd zelf brutaal vermoord in een Spaanse cel in opdracht van de Spaanse koning.

Vertrouweling van keizer Karel

Floris stond bekend als een verstandig en bezonnen man, net als zijn broer overtuigd katholiek, maar een tegenstander van kettervervolging. Hij was ontvankelijk voor de nieuwe godsdienstige ideeën.

Toen keizer Karel V de Nederlanden verliet om zijn laatste jaren in Spanje door te brengen, zouden Floris van Montmorency en de graaf van Roeulx (stad in Henegouwen) hem begeleiden. Eenmaal terug werd hij in 1559 tijdens het kapittel van het Gulden Vlies in deze ridderorde opgenomen, naar men zegt op vraag van Willem van Oranje en tegen de zin van Filips II.

Wanneer Filips II naar Spanje vertrok, benoemde hij Floris van Montmorency tot gouverneur van Doornik en het Doornikse rechtsgebied (Tournais et le Tournaisis). Dat was geen gemakkelijke taak, omdat het juist in dat gebied van de Nederlanden giste van het calvinisme. Door familieverbanden verbonden aan de hoogste edelen van de Nederlanden deelde Floris in de kritiek van de Spaanse kroon ten aanzien van hoge edelen als Oranje, Egmond en Horn.

Floris kwam in het opstandige kamp terecht

Bij het oplopen van de spanning in het hele land achtte de Raad van State het nodig iemand uit hun midden naar Spanje te sturen om de koning te attenderen op de gevaren die het land bedreigden. De keuze viel op Floris van Montmorency, die eigenlijk helemaal niet wilde, maar die toch met de taak werd belast omdat hij al eens de reis naar Spanje gemaakt had.

Floris van Montmorency.

De zending leverde niets op en op 23 december 1562 was Floris terug in de Nederlanden. Toen de grote drie - Oranje, Egmond en Horn (zijn broer Filips) - in maart 1563 de koning opnieuw een indringende brief schreven, weigerde Floris de mede-ondertekening daarvan. Maar als mede-stadhouder in het nabije Doornik kon hij om een regelmatig verkeer met de hoge edelen niet heen, zodat hij dikwijls als lid van de adellijke Liga werd beschouwd.

Het vertrek van Granvelle in maart 1564 leek een eerste succes in de strijd van de hoge adel om meer eigen invloed te krijgen op het beleid. In de zomer van 1565 was het de beurt aan Egmont om de koning van de gerechtvaardigdheid van hun wensen te overtuigen. Een maand na terugkeer van Egmont deelde de koning in zijn brieven uit het bos van Segovia mee dat hij onverkort aan zijn strenge godsdienstpolitiek wenste vast te houden.

De fatale reis naar Spanje

Nadat in april 1566 de lage edelen, de landvoogdes een smeekschrift hadden aangeboden, leek de tijd rijp voor een nieuwe zending naar Madrid. Nu viel de keuze op Jan van Glymes, markies van Bergen. Die wilde echter een metgezel en koos voor Floris van Montmorency. Reden is dat beiden stadhouders waren van aan elkaar grenzende gewesten en Floris kennis van zaken had door zijn eerdere Spanje-reizen.

Floris van Montmorency begreep ook wel dat Filips hem liever zag gaan dan komen, maar was toch na enige aarzeling akkoord. In juni 1566 had hij een hele reeks contacten in Madrid, onder meer tweemaal met de koning zelf.

Toen de berichten over de Beeldenstorm binnenkwamen, werkte dat in Spanje niet bepaald ten gunste van de Nederlanden en hun inwoners. Begin augustus had ook de markies van Bergen eindelijk Segovia weten te bereiken. Op 22 augustus spraken beiden gedurende ruim twee uur met de koning, en daarna volgde nog een overleg, waarna beide heren werden doorverwezen naar de hertog van Alva en Ruy Gomez de Silva, een belangrijke adviseur van de koning. Maar diezelfde dag woedde de Beeldenstorm te Antwerpen en dat bericht betekende het definitieve einde van hun missie om de koning tot een meer humane oplossing te bewegen. Zij kregen huisarrest.

Op 21 mei 1567 overleed - toch nog onverwacht - Bergen. Geruchten deden de ronde dat Bergen en Floris van Montmorency contact hadden gehad met Don Carlos, de zoon en rivaal van Filips II, een beschuldiging die later eveneens tegen Egmont werd geuit.

Floris van Montmorency gevangengenomen en ter dood gebracht

Floris werd na de arrestatie van Egmont en zijn broer Filips (Horn) gevangen gehouden in het kasteel van Segovia. In de Nederlanden belastte de Raad van Beroerten zich met het proces tegen hem toen hij nog stadhouder van Doornik was. Hij had aan alle verdachte bijeenkomsten deelgenomen en uiteindelijk werd de doodstraf tegen hem geëist, met verlies van alle ambten, titels en bezittingen. De verhoren begonnen in Segovia op 7 februari 1569.

Het vonnis, geveld door Alva op 4 maart 1570, was effectief de doodstraf wegens majesteitsschennis en rebellie. Zijn hoofd diende te worden afgehakt en tentoongesteld op een staak. Een openbare terechtstelling werd echter gevreesd, want men herinnerde zich nog de felle reacties van de bevolking na de dood van Egmont en Horn.

Toen Anna van Oostenrijk, de toekomstige echtgenote van de Spaanse koning, in Brussel aankwam, werd zij door familie en vrienden van Floris herinnerd aan zijn lange staat van dienst. Alva liet weten dat een onthoofding niet meer aan de orde was.

Men suggereerde Filips om Floris van Montmorency te vergiftigen, maar de koning kwam zelf met de idee om hem te wurgen. Volgens zijn biograaf Parker orkestreerde Filips hierbij het meest ingewikkelde en opmerkelijke geval van misleiding in zijn hele regeerperiode.

Floris werd in eerste instantie overgebracht naar het slot van Simancas. Er werd een vervalst document opgesteld dat zozegd nieuwe ontsnapplannen onthulde. Dit diende om hem in een verzwaarde hechtenis te plaatsen. Er kwam nu een document waarbij in de Nederlanden zou worden beweerd dat hij een koorts had opgelopen die zijn dood veroorzaakte. Maar de realiteit was uiteraard anders.

Zijn doodvonnis werd hem op 14 oktober 1570 meegedeeld. Hij bleef zijn onschuld staande houden, maar de machinatie werd gruwelijk afgerond. Een beul wurgde Floris van Montmorency in aanwezigheid van de griffier, de koninklijke rechter. Om te maskeren dat hij was gewurgd, werd Floris gekleed in een franciscaans habijt.

Filips II verkneukelde er zich tegenover Alva over dat het bedrog zo goed gelukt was 'dat tot nu toe iedereen gelooft dat hij ten gevolge van zijn ziekte overleed'. Dat verhaal vertelde hij ook aan zijn vrouw Anna die eerder had gesmeekt om clementie te tonen.

Al twee weken na zijn dood waren er allerlei geruchten in Spanje te horen, maar in de Nederlanden hield men vast aan de dood door onthoofding. Pas veel later, en na nieuw onderzoek in de 19de eeuw, kwam de waarheid aan het licht.

Geraadpleegd

PARKER G., *Filips II Onmachtig koning*, Historisch Nieuwsblad, Amsterdam, 2015.

VAN DER LEM, Floris van Montmorency, baron van Montigny
(<http://www.dutchrevolt.leiden.edu/dutch/personen/M/Pages/montigny.aspx>).

VAN ROOSBROECK R., *Nationaal biografisch woordenboek*, deel 9, blz. 551-564.

OVER EEN (TE) GALANTE JONKER UIT VOSSELARE EN EEN DOODSLAG IN LEERNE (1606)

Paul Huys heeft via onderzoek van processtukken het verhaal gereconstrueerd over een dodelijk incident dat in 1606 plaatsvond in Leerne. Marcus vander Haghen, jonker¹ en heer van de heerlijkheid van Mere², was heel galant geweest tegenover een dame en dat liep slecht af.

In mei 1606 had deze Marcus, "gaende naer Ghendt met ander geselschap", kennis gemaakt met "eene jonge vrouw die hij niet kende nochte en wiste gehouwt (=gehuwd) te zijne". Hij had haar, "onder ander propoosten (=woorden) aldaer tusschen het jonck volck omtijt ende wechcortijnghe gevallen", al schertsend gezegd dat hij gelukkig was "dat hij met zulck een schoon moeijerken naer Gent was reijsende ende noch meer indien hij van haer eene vrintschap hebben mochte oft diesgelijcke".

Maar de dame in kwestie vertelde haar wedervaren aan haar man Jan Mathys en die vergat het gebeuren niet. Op 5 juni 1606 was jonker Marcus naar Leerne getrokken "ten huise ende herberge van Jan de Vliegere". Hij vertrok er na enig vertier met Adriaen Lekaert, een pachter van zijn broer, die hem binnenloodste in de herberg van Andries Neckaert, waar net een bruiloft bezig was.

Toevallig was Jan Mathys daar aanwezig met zijn jonge vrouw. Mathys lanceerde een aantal verwijten in de richting van de jonker. Marcus excuseerde zich: "Hij herinnert het zich allemaal niet zo best meer" zegt hij, en als hij dan toch onderweg "vuijt genochte" (= voor 't plezier) dergelijke woorden mocht uitgesproken hebben, dan was dat in zulk gezelschap alleen maar als "passestems" bedoeld geweest, hetgeen vrouwe Mathys overigens "confirmeerde".

Maar Mathys, gekrenkt als hij was in zijn eer, wist van geen ophouden en Marcus raakte uiteindelijk slaags met een paar andere opgehitste

¹ Jonker of jonkheer: lagere adel.

² Vermoedelijk was Marcus de broer van Lukas en een zoon van Michiel vander Haghen. Michiel, heer van de heerlijkheid Mere, was gehuwd met Clara Cottrel, afkomstig van een adellijke Franse familie die op dat ogenblik eigenaar was van de heerlijkheid Drongen. Lukas werd in de 17de eeuw eigenaar van de heerlijkheid ter Mere. Het kasteel stond op de grens tussen Vosselare en Bachte-Maria-Leerne.

aanwezigen. Hij kreeg niet alleen diverse slagen op hoofd en schouder, maar ook een aantal messteken. De gewapende Marcus week getroffen achteruit, maar diende één van de aanvallers - Gheeraerdt Tuytschavere de jongere - een dodelijke steek toe in het oog. Zelf zwaar toegetakeld, kon de jonker ontkomen.

Een proces dreigde, maar hij sloot met de familie van het slachtoffer een minnelijke schikking en vroeg ondertussen genade aan de vorst. De zaak werd ten gunste van de jonker geregeld via een kerkelijke rechtbank. Paul Huys vond over die zaak verder geen stukken meer in de archieven, maar het incident kwam opnieuw naar boven door een andere vechtpartij in 1610, waarin hij was betrokken. Marcus vander Haghen had op 12 augustus van dat jaar jonker Jan van den Berghe, heer van Watervliet, vergezeld naar Drongen. Deze moest daar zijn knecht afhalen die gevangen zat. Maar een felle woordenwisseling met amman Pieter Apre en de Drongense (naar verluidt zeer opvliegende) baljuw Peter Lanckzweert leidde tot een gevecht met beide jonkers met dolken en degens.

Weerstand tegen een baljuw en een amman in hun ambtsuitoefening was echter een zwaar misdrijf. Daarvoor was de Raad van Vlaanderen bevoegd. De procureur-generaal ging ambtshalve over tot de vervolging van Marcus vander Haghen. Zowel de doodslag in Leerne als het gevecht in Drongen kwamen aan bod. Marcus slaagde erin voor de oude zaak in Leerne gratie te krijgen, maar niet voor zijn nieuw avontuur in Drongen. Hij benadrukte bij zijn verdediging dat hij zich correct defensief had gedragen en hulp had verleend aan de heer van Watervliet bij dat gevecht in 1610. Hij stelde dat het dragen van wapens in dergelijke troebele tijden een noodzaak was bij verplaatsingen.³

Paul Huys ontdekte dat pas nog eens twaalf jaar later, in 1623, dit is ruim zeventien jaar na de manslag op Gheeraerdt Tuytschavere jr., de zaak eindelijk definitief geregeld raakte. De inwilliging van het gratieverzoek werd door de Raad van Vlaanderen in het Register der Sententies ingeschreven op 15 maart 1624, ter boeking van een boetebedrag van 100 gulden. In december van datzelfde jaar vroeg - en kreeg - Marcus vander Haghen uitstel van betaling.

³ In die periode opereerden inderdaad protestantse vrijbuiters vanuit Zeeland.

Geraadpleegd

BOLLAERT A. en DEROM S., Meirekasteel en de heerlijkheid ter Mere, in *Het Land van Nevele*, september 2012.

HUYS P., De betwiste benoeming van een pastoor in Meigem (1605) en de manslag op Gheeraert Tuytschaevere (1606), in *Het Land van Nevele*, juni 1995.

HUYS P., Galanterie en doodslag te Leerne in 1606, in *Contactblad*, Kunst- en Oudheidkundige Kring, november 1998, nr. 1666.

HUYS P., Nog over de manslag op Gheeraert Tuytschaevere te Leerne (1606), in *Het Land van Nevele*, tijdschrift heemkundige kring Land van Nevele, december 1998.

**VERMEENDE HEKSERIJ EN HEKSENVERVOLGING
IN HET LAND VAN NEVELE.
TALLOZE OUDE VERHALEN OVER HEKSERIJ EN TOVERIJ
BLEVEN LEVENDIG TOT IN DE 20STE EEUW**

Rond 1970 heeft volkskundige Theo Penneman in de streek sagen en oude verhalen genoteerd. Het is opvallend hoeveel zogenaamde heksen hierin voorkwamen.

De op dat ogenblik bejaarde zegspersonen beweerden deze vrouwen te hebben gekend. Bepaalde verhalen waren van generatie op generatie doorverteld, ongetwijfeld met meer fantasie dan accuraatheid. Er ging blijkbaar een enorme dreiging uit van sommige vrouwen en dit in nagenoeg alle dorpen van het Land van Nevele. Vaak waren dit oudere, alleenwonende en geïsoleerde vrouwen die in armoede leefden en er wellicht wat heksachtig uitzagen of zich wat vreemd of nieuwsgierig gedroegen. Het bezit van boeken of één boek of 's nachts rondwandelen was al genoeg om hen te beschuldigen van hekserij of toverij, zeker wanneer iets onverklaarbaars gebeurde zoals een plotse sterfte van vee of de ziekte van een kind.

We geven een aantal frappante voorbeelden die vandaag zeer vreemd overkomen, maar aantonen waar bijgelovige mensen vroeger bang voor waren of hoe hen angstgevoelens waren aangepaat. Het was een wijdverspreide angst of afkeer voor mensen die er wat vreemd uitzagen of zich anders gedroegen dan wat de goegemeente gewoon was. Er is op dat vlak niets nieuws onder de zon. De geïnterviewden verwijzen naar gebeurtenissen en verhalen uit hun jeugd, dus te dateren eind 19de eeuw.

De weduwe Cornelis uit Merendree

In de Durmestraat woonde de weduwe Cornelis of de moeder van Lisa Cornelis, die volgens sommigen de naam had een heks te zijn. Ze had misschien wel boeken en ze liep 's nachts buiten. Ze deed volgens de een koeien rondlopen of sterven (en nam de kalvers) en volgens anderen konijnen. Ze gaf haar boeken door aan de dochter. De pastoor heeft die boeken meegenomen. Zij kreeg nog andere beschuldigingen over zich heen, zoals het beletten van karnen door in een boek te lezen.

"Lieza Cornelis haar moeder, dat was een toveres. Ze zouden daar eens een boek uitgehaald hebben, een boek dat ge niet mocht lezen. En dat ze geen boter kregen. En ze was bezig met een boek te lezen. En pater Kamiel had haar dat dan gezegd."

Er overleed een paard en het was de schuld van die oude van Cornelis. Ze zeiden altijd: "Als die dood gaat, de jenever zal afslaan". De macht van de weduwe Cornelis werd door de paters met broodjes gebroken. "Dat de paters kwamen en dan was het gedaan. Ze gaven een broodje of 't een of 't ander."

Biene De Weirdt uit Bachte-Maria-Leerne

Een naam die vaak terugkeerde, was die van Biene Van Laere of Deconinck (echtgenote van Isidoor of Bruno De Weirdt, een barbier). "En 't was zo een heel aardige van doening en ze liep altijd zo met een mannevolksvest aan. En ik weet goed van die. Die kon alles. Wij, op 't hof, als ik klein was nog, mijn vader kocht een keer een zeug met zes viggens. En ja, dat paar had geen wijwater gehad als hij voortreed. En ginder, waar dat hij die zeug oplaadde, die viggens, ze gaven dat ginder wijwater. En die, die Biene De Ceuninck, dat ik daar zei, was daar op 't land, op 't hof. En ze kwam daar ook naar kijken en die was daar ook rond. En als zij dan met mijn oudste broer 's avonds naar de paardenstal ging en 't lag met een veulen, dat paard, hij verschoot ervan, die ogen dat waren juist vuurkogels. Dat was wreed om zien. En hij ging mijn vader gaan halen. Dat was de schuld van haar. Ja, dat kon zij allemaal."

Anderen beschuldigden haar van het omkeren of doden van een paard, het draaien van de graanmolen en karn, het betoveren van dekens, doen lopen van katten op een huis, doen wenen en bedaren van een kind. Eén zegsman beweerde dat ze kinderen doodde: "En waar dat er zo vrouwen waren die een kind gekocht hadden, dan wist ze daar met alle truken binnen te geraken. Wel, en 's anderendaags dat was dood en dat was weg. Dat was dood dat kind. Ja, maar ze kenden haar al goed, hoor. De deuren waren allemaal gesloten als er een hoorde: 'Biene komt daar af!' "

De kinderen in Bachte-Maria-Leerne werden bang gemaakt van Biene. Wanneer kinderen iets opdraapten dat door haar was neergegoooid, werden ze betoverd of ze was de oorzaak van een lichaamsgebrek bij een kind.

"Dat was een in de gebuurte. En al de kinders in de gebuurte waren daar benauwd van. Dat ze zeiden, dat was een toveres. En dat was pertang geen waar, waarschijnlijk. En alle kinders, als ze naar school gingen, deden ze een omweg. (Was dat Biene?) Ja, Sabiene De Weirdt. (Wat deed ze?) Ah, jongen, dat was een rare. Ze woonde in ons huis en wij waren daar zo benauwd van. En als wij naar school gingen en we zagen haar gaan: 'O, Sabien is daar! Sabien is daar!' En we deden altijd een andere weg. Ze kwam hier een keer en ze zei tegen mijn vader: 'Ja maar, de kinderen zijn altijd bang van mij. Waarbij komt dat, dat ze bang waren?' En ze trapte zo altijd met haar voeten. Dat was zeker een ziekte, peins ik."

Tielde Roets van Hansbeke

Er was die van Schapers of Roste Fannie uit Hansbeke, maar de dame waar het meest over wordt gesproken is Tielde Roets. Volgens sommigen ging het om Mathilde Dezutter, de vrouw van een zekere Dezutter. Net als Biene uit Hansbeke had ze volgens sommigen de hand in bepaalde kleine en grote tegenslagen: beletten van karnen, beletten van een zeug om biggen te werpen, voorspellen, omvallen van kar of dood van biggen, ziek maken of erger doden van kinderen met spelden. Zij werd 's nachts op straat gezien en was in het bezit van boeken.

"Aan toverij gaf ik niet veel geloof, maar ik was toch bang van Tielde. Ik moest mijn eerste kind hebben en ze zegden als ze op uw schouder sloegen, dat ge moest op hun hoofd slaan. En ze zit naast mij... (Hoe heette ze?) Tielde Roets, Mathilde Roets... En ze zegt: 'Ja, ja, Irma' zegt ze, [de vertelster slaat me op de schouder]. Ik zeg: 'Ja Tielde, ge zijt er niet'. En ik sloeg hoger. En Tielde ging voort. En ze heeft niet meer geweest. En in 't eerst dat we getrouwd waren, en wij woonden ginder, ze kwam... (Waar was dat?) Op Reibroek (?). En in 't eerst dat we getrouwd waren, er was een winkel juist aan ons, een kruidenierswinkel. En ze kwam altijd naar mij achter een doosken 'stekken' [= lucifers]. Maar als ik haar zag komen, vermaakte [= sloot] ik mijn deur. De winkel was recht over ons en ze kon zij daar achter stekken gaan, nietwaar. 't Was omdat ik hoorde zeggen dat het een toveres was."

"Wij hadden zelfs een gebuur en die had de naam van toveres. (Hoe heette die?) Mathilde De Zuttere. (En haar bijnaam was?) Tielde... Haa (Zijn vrouw helpt: Roets). (Daar heb ik al veel over horen vertellen). Mijn vader, dat ging daar niet goed mee. Ze had nogal een felle bek om te komméren. En ik ga u

zeggen, hoe dat dat gekomen is. Mijn moeder moest haar zesde kind kopen en zij had haar gepresenteerd voor 'achterwoarster'.¹ Maar mijn moeder moest daar niet van weten. Dat was zo maar een gemeen vrouwmens. En ze had achter de vroegere 'achterwaorstere' gaan kwaad klappen, en zo zijn ze in twist gevallen. En ze had de naam van toveres. 'O, ze kan zij niets', zei mijn vader, 'of met haar muile toveren'. De mensen gaven daar lijk geen geloof aan. De bijgelovigen geloofden dat. (Hebt gij nooit echte toverij van haar horen vertellen?) Wel ja, er was bij ons een gebuur. Hij kon geen boter karnen. Maar, 't was in 't eerste van 't loof. De melk is dan sterk en die karn ging niet af. En zij had zij daar toch geweest en ze meenden zij, dat zij dat betoverd had."

Albert Martens schreef over Tielde Roets, die eigenlijk Mathilde De Sutter (Lotenhulle °2 april 1857) heette, een artikel in de tijdschriftenreeks van de heemkundige kring Het Land van Nevele. Daaruit blijkt dat Tielde, gehuwd met Petrus Roets, een arme zij het wat ongewone vrouw was. Ze baarde maar liefst vijftien kinderen, waarvan er tien in de wieg of zeer jong overleden. "Ze waren ongeletterd, misschien wat rauw in de omgang, getekend door zorgen en verdriet" schreef Albert Martens.

Torte Jeie uit Nevele/Vosselare

Er moet in die sfeer van vrouwenhaat werkelijk niet veel gebeuren om het etiket van heks te krijgen. Zo werd Torte Jeie de vinger gewezen omdat ze bij het wieden niet op haar knieën kon zitten. Wanneer een jongetje ziek werd in Vosselare, was het ook al de schuld van Torte Jeie.

Een pater gaf dan de goede raad om een paasnagel onder de stoel van Torte Jeie te steken: "En mijn nonkel ging daarmee naar de paters. En mijn nonkel Miel die zei dat. En zegt de pater: 'Hebt ge zo niemand die in uw huis komt, waar dat ge présomptie [= kwaad vermoeden] op hebt?' Ik heb het goed gekend en goed geweten. Op Vosselare, die huizen staan daar nog. En ons Mieleken deed dat allemaal, wat de pater gezegd had. Zegt hij: 'Ik zal u hier wat geven.' Dat was een paasnagel, als ge dat kent. 'Als ze in uw huis komt', zegt hij, 'steekt dat onder haar stoel. Ze zal sebiel weten waar dat 't paard gestald staat.' En dat jongetje is dan toch genezen. Hij woont op Mariakerke."

¹ Voedvrouw.

Tot daar enkele voorbeelden. En we hebben het dan nog niet over Manse Boevers uit Meigem, Tielde Schelpe van Zeveren, Mede Coddens uit Poeke, Kledde Van Hoecke van Lotenhulle...

Er bestond blijkbaar een grote angst dat kinderen ziek werden door de aanraking van een zogenaamde heks. In heel wat verhalen figureerden paters en pastoors die de macht van een heks konden breken. Zij wakkerden in ieder geval die altijd latent aanwezige angst voor heksen mee aan. Vanaf de 18de eeuw werden die vrouwen niet meer om het leven gebracht, maar het is ooit anders geweest. Er was in het begin van de 17de eeuw een heuse epidemie om dergelijke vrouwen te folteren en soms ter dood te brengen.

Maar het zich ondertussen al ontwikkelde centrale rechtssysteem verzette zich meer en meer tegen dergelijke duistere praktijken. Er kwam op zijn minst een onderzoek. Die tweespalt wordt aangetoond door het tragische lot van de Nevelse heks Pieryne Daneels. Haar verhaal werd onder meer onderzocht door heemkundige Paul Huys.

Ook in deze streek werden in de 17de eeuw verschillende zogenaamde heksen gefolterd en gedood

Het is hier niet zo erg geweest als in Nieuwpoort, waar maar liefst 21 vrouwen ter dood werden gebracht onder het mom van hekserij.² Maar in en net buiten het werkgebied van Het Land van Nevele zijn toch een aantal bekende tragische gevallen tijdens de heksenhysterie die woedde in de 17de eeuw.

Het zijn Tanneke Sconyncx (Gotttem, omgebracht in Tielt 1603), Arnouldyne van Rechem (Deinze 1599), Janne Slaender (Nazareth 1609), Joos Verpraet en Maeyken en Elisabeth de Smet (Olsene 1661). Hun dood, voorafgegaan van foltering, was vaak gruwelijk. Zo werden de vermeende heksen in Olsene aan een staak gewurgd en nadien in brand gestoken. Omdat ze geen vergiffenis had gevraagd voor haar zonden werd Tanneke Sconynx in ongewijde grond begraven in haar geboorteplaats Gotttem, dicht bij een vijver in de Pontstraat die nog altijd heksenput wordt genoemd.

² De gemeente Nieuwpoort vroeg als eerste Belgische gemeente vergiffenis voor wat de stad in de 17de eeuw eeuw sommige dames had aangedaan.

Heksen komen uit de heidense godenwereld van de Germaanse volkeren, die in de vierde en vijfde eeuw ook onze streek overspoelden. De houding tegenover heksen bleef lang een mengeling van respect en vrees. Zij werden veelvuldig geraadpleegd bij allerhande problemen.

Binnen het Christendom ontwikkelde zich een virulente vrouwenhaat. Vrouwen dienden zich te spiegelen aan het ideaalbeeld van de maagd Maria en mochten daar niet van afwijken. De link met hekserij werd snel gemaakt. Zij werden ervan beschuldigd een pact met de duivel te hebben gesloten. Naast de band met de duivel, wordt de nadruk gelegd op de macht over de natuurelementen. Heksen kregen zo een belangrijke machtspositie in de schoenen geschoven. De feodale samenleving stond of viel immers met het welslagen van de oogst. Het seksuele aspect bleef nadrukkelijk aanwezig. De vroegmiddeleeuwse boeteboeken vermelden als zonden van heksen: het verwekken van lichamelijke liefde, passie opwekken of doen uitdoven, het impotent maken van mannen, abortus,...

Opmerkelijk is dat de slachtoffers van de heksenvervolging in Vlaanderen vaak oudere vrouwen zijn. Velen hadden al een carrière van twintig jaar kruiden mengen achter de rug, maar pas op oudere leeftijd werden zij van hekserij beschuldigd. In de beeldvorming van die tijd stond de oude, lelijke vrouw als voorafbeelding van het kwaad. Zij werd gezien als de uitverkoren bondgenoot van Satan.

Het hoogtepunt van de heksenvervolging vond vreemd genoeg niet plaats in de duistere middeleeuwen maar in de 16de en 17de eeuw. De minste aanwijzing was voldoende om hen in staat van beschuldiging te stellen. Vaak ging het om een niet geslaagde genezing, een mislukte oogst, abortus, onvruchtbaarheid, uitbraak van de pest, enz...

De heksenjacht gebeurde in een tijd van religieuze verwarring. De godsdienstoorlog had zijn sporen nagelaten. Er was een nijpend tekort aan priesters en de kwaliteit van die geestelijkheid liet vaak te wensen over. Vooral de lagere clerus was vaak onwetend en drankmisbruik naast het met de voeten treden van het celibaat waren legio. Onder het gewone volk was er een tekort aan godsdienstonderricht. Bij gebrek aan kennis van de geloofsleer raakte het gewone volk bezeten van angst voor verdoemenis, duivel, hel en dood. De kerk voerde een heilige strijd tegen alles wat afweek van de norm.

Veroordeling was slechts mogelijk als er een 'bewijs' van schuld was in de vorm van een bekentenis. Om de heksen tot bekentenis te dwingen werden twee dagen van foltering voorgeschreven. De eerste dag moest de heks uitputten, haar murw maken. Daarna volgde een rustdag om de weerstand te breken. Op de morgen van de tweede folterdag was de angst en pijn bij velen zo groot dat zij spontaan tot bekentenissen overgingen.

Op 23 oktober 1684 werd Martha van Wetteren, een achtendertigjarige weduwe levend verbrand in Belsele. Voor zover bekend was Martha de laatste heks die in het graafschap Vlaanderen werd verbrand (zie hierna apart artikel).

Naar het einde van de zeventiende eeuw neemt de fervente heksenvervolgung af. De veranderde mentaliteit is vooral te wijten aan het langzaam doorsijpelen van rationeel denken en wetenschappelijk onderzoek. Na de wetenschappers en filosofen raakte ook de magistratuur overtuigd van de onzin rond het heksengeloof. Uiteindelijk verdween hekserij uit het strafrecht.

Het volksgeloof in heksen bleef echter hardnekkig aanwezig. Tot ver in de 19de eeuw werden beschuldigen van hekserij geuit. Bij gebrek aan juridische vervolging verviel dit langzamerhand tot een eenvoudig soort plattelandsbijgeloof.

Pieryne Daneels uit Nevele doodgefolterd na beschuldiging van hekserij

Op 29 april 1625 bekwamen Jooris D'Hondt, Joos de Meyere en Jan van Speybroeck, respectievelijk baljuw, burgemeester en schepen van Nevele, gratieverlening van de Vorst. Zij waren door de procureur-generaal beschuldigd van medeplichtigheid (door onachtzaamheid in het ambt) aan het folteren van Pieryne Daneels, een vermeende heks. Zij was de echtgenote van Loys Winckelhaeck, inwoner van Nevele en zou na twee dagen foltering overlijden. Het is niet bekend welke feiten er Pieryne Daneels ten laste gelegd waren.

Er was alleen sprake van verscheidene aanwijzingen en sterke vermoedens van toverij en om die reden had de baljuw van Nevele ambtshalve de criminele procedure tegen haar ingezet. De burgemeester en schepenen hadden wel de raad ingewonnen van diverse deskundigen (advocaten), om

te weten wat hen te doen stond. En de 'vermoedens van schuld' tegen de verdachte moeten sterk genoeg geweest zijn om tot gevangenneming en beschuldiging van de verdachte over te gaan.

In eerste instantie was Pieryne Daneels op 'duivelsteken' onderzocht door een beëdigd chirurgijn en die had op twee plaatsen op haar lichaam dergelijke stigmata gevonden.

Daarop werd beslist over te gaan tot de ondervraging, en zo nodig de foltering van de verdachte. Maar inzake foltering hadden die van de Wet van Nevele helemaal geen ervaring en daarom werd die karwei uitgevoerd door een beroepsbeul om die deskundig volgens de regels te laten verlopen. Ze zagen hierbij echter over het hoofd dat ook een advocaat moest aanwezig zijn. De foltering - zoals nog zal blijken - was bijzonder hard en wreed, maar toen ze meenden hierover aan de beul een opmerking te moeten maken, werden ze afgesnauwd ('hij kende immers zijn job en wist wat er moest gedaan worden om de heks tot bekentenissen te dwingen') en toen lieten ze maar begaan ... tot het te laat was.

Het openbaar ministerie van toen stelde een dossier op wat leidde tot een beschuldiging van het trio uit Nevele en dat waren niet de minsten: de baljuw, burgemeester, schepen en griffier.

In deze akte van beschuldiging staat hoe hard de ondervraging (foltering) is verlopen. Daaruit (en ook uit nog andere dossierstukken, zoals de beschrijving van de feiten in het genadeverzoek zelf) blijkt namelijk dat de beul de verdachte vastbond met een van binnen gepinde halsband; ze werd op een stoel gezet, met gebonden voeten, voor een laaiend vuur. Maar de verdachte begaf niet. In plaats van te bekennen, begon Pieryne Daneels te zingen. Daarop werd de foltering voortgezet door haar te doen plaats nemen op een driepikkel (met scherpe punt) en door geseling. Tijdens de tweede nacht van dit verhoor stierf Pieryne, na nog enkele verwensingen te hebben uitgesproken.

De baljuw, burgemeester en schepen van Nevele hadden volgens de procureur-generaal twee fouten gemaakt. Een eerste inbreuk ging in tegen de juridische vormvereisten bij de afwikkeling van de criminele procedure. Ten tweede werd hen aangewreven niet te zijn ingegaan tegen de verregaande wreedheid van de beul. In het dossier zit ook een samenvatting

van de vaststellingen van de lijkschouwing waaruit blijkt hoe de beul inderdaad op een 'buitengewoon wrede, onredelijke en onmenselijke' wijze te werk is gegaan. Het ging om een combinatie van folteringen: de halsband, het geleidelijk opdrijven van de hitte, de geseling met roeden (vier bezems werden op één nacht op haar lichaam kapotgeslagen!) en de pijniging op een scherpe driepikkel.

Jooris D'Hondt, Joos de Meyere en Jan van Speybroeck en eventueel ook Pieter van Alstein (griffier) kregen uiteindelijk - ondanks de scherpe aanklachten - toch gratie van de (Spaanse) vorst.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

HUYS P., Een *Nevelse heks* doodgefolterd (1624), in *Het Land van Nevele*, 1994, afl. 2, p.120-122.

PENNEMAN T., Volksgeloof en volksagen in het Land van Nevele (1840-1974), in *Het Land van Nevele*, 1977, afl. 2 en 3.

BAERT G., Heksenprocessen in de Leiestreek (1651-1661), in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze en het land aan Leie en Schelde*, jaarboek 29 (1962), blz. 179-220.

EERENS, M., Toverij in de stad Gent en in de kasselrij van de Oudburg tijdens het laatste kwartaal van de 16de en eerste helft van de 17de eeuw, 1570-1650, licentiaatsverhandeling RU-Gent, Gent, 1978.

JANSSENS U., *Heksenhoer, sterf! Magie, ketterij en hekserij vroeger en nu*, uitgeverij Van Halewijck, Leuven, 2015.

MARTENS A., *Tielde Roets van Hansbeke: een akte van eerherstel*, in *Het Land van Nevele*, 1997, afl. 4, blz. 249-253.

MONBALLYU, J., Het heksenproces tegen Arnouldyne van Rechem te Deinze in 1599, in *Bijdragen tot de Geschiedenis der stad Deinze en van het land aan Leie en Schelde*, jaarboek 56 (1989), blz. 129-163.

CSN, Burgemeester Nieuwpoort smeekt heksen om vergiffenis, *Het Nieuwsblad*, 1 juli 2012.

MARTHA VAN WETTEREN UIT LANDEGEM STIERF ALS HEKS OP DE BRANDSTAPEL IN SINAAI (1684)

Op 28 oktober 1684 stierf in Sinaai (F. Van Hemelryck vermeldt 23 oktober en Belsele) een weduwe van 38 jaar op de brandstapel. Voor zover bekend was zij het laatste slachtoffer van de heksenvervolging in Vlaanderen.

Na de middeleeuwen raakte het westen van Europa in de ban van heksen en duivels. Met de 'Heksenhamer' in de hand werden onschuldige waarzegsters, sukkelachtige genezers en andere marginalen bestempeld als de zondebokken van alle kwaad en veroordeeld door plaatselijke rechtbanken die meestal bestonden uit gewone boeren en ambachtslieden. De Heksenhamer of Malleus Maleficarum (letterlijk vertaald: de hamer van de opzettelijke kwaaddoen(st)ers) is een 15de-eeuws handboek geschreven door de Duitse Dominicaan en inquisiteur Heinrich Kramer (ca. 1430-1505). Het boek is een met satanisch cynisme geschreven handleiding voor inquisiteurs en wereldlijke rechters om heksen genadeloos te vervolgen, te folteren en ter dood te brengen. Er verschenen 34 drukken waarmee vele duizenden mensen naar de brandstapel werden verwezen. Ook de protestanten gebruikten de roomse Heksenhamer als leidraad bij hun niet minder wrede heksenvervolgingen. In Vlaanderen werden in totaal ongeveer 250 vrouwen die beschuldigd waren van hekserij of een pact met de duivel terechtgesteld op de brandstapel.

Fernand van Hemelryck schreef voor het Davidsfonds in 1999 'Het gevecht met de duivel' over hoe en waar men in Vlaanderen heksenprocessen voerde, wie die handlangers van de duivel waren en hoe de beulen hun slachtoffers tot bekentenissen dwongen. Het grote succes van de Heksenhamer situeerde zich vooral onder het bewind van Fillips II en van de aartshertogen Albrecht en Isabella.

Van Hemelryck ziet deze acties vooral in het kader van de Contrareformatie. Het nieuwe religieuze denken dreigde het eeuwenoude bijgeloof te fnuiken. Daarbij komt dat de godsdienst de ideologische basis was voor de wereldlijke macht (de koning regeerde bij de genade van God) zodat ook het staatsapparaat haast automatisch in werking trad. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het einde van de heksenvervolgingen ongeveer samenviel met het minder hevig worden van de godsdienstoorlogen. Van zodra het niet

meer van hogerhand werd georkestreerd, werd hekserij meestal opnieuw beschouwd als bijgeloof.

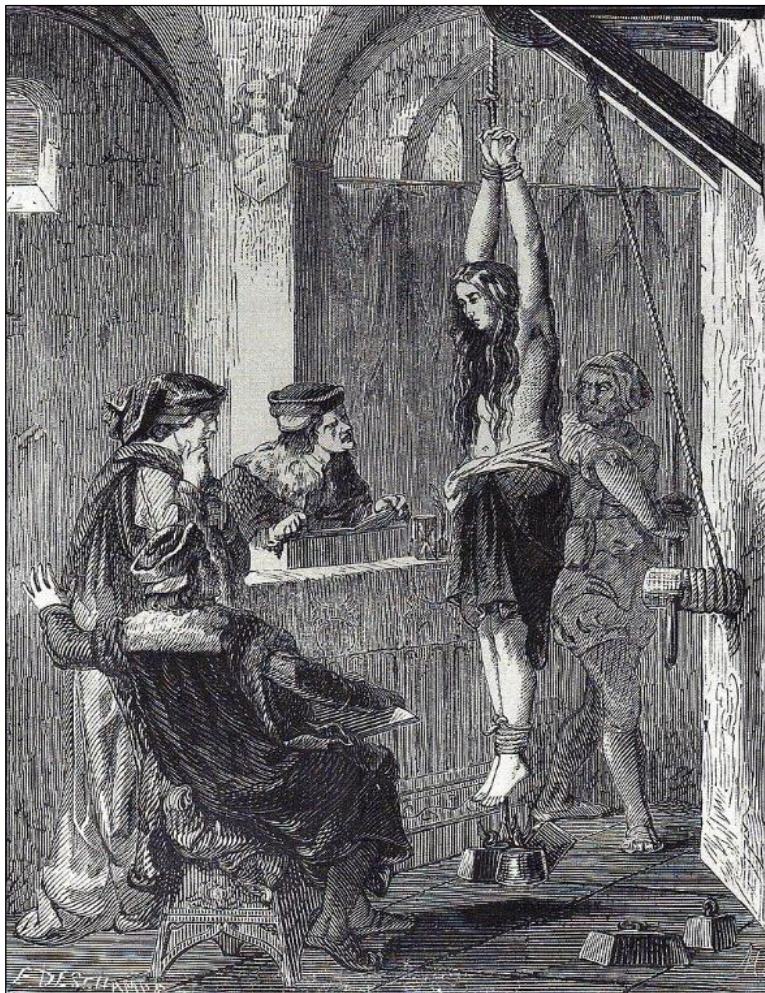
Tijdens de 16de en 17de eeuw teisterden oorlogen, hongersnoden en rampen West-Europa. Om al deze rampspoed te bedwingen, vonden de heksenjagers dat hiervoor de heksen moesten uitgeroeid worden. De mensen waren ervan overtuigd dat de duivel op aarde ronddwaalde op zoek naar wie hij in het verderf zou kunnen storten.

De rechters vonden dat ze een gevecht aangingen met de duivel als tegenstander. Ze besprenkelden hun kleren met wijwater en waren op hun hoede voor zijn list en eventuele bovennatuurlijke krachten. Zo werd een pad die in de rechtszaal rondkroop gezien als een bewijs dat de Satan in de buurt was.

De beschuldigingen van hekserij waren meestal het gevolg van een gerucht waarna het doen en laten van de vermeende heks werd opgevolgd. Als de geruchten bleven aanzwellen keerde het dorp zich geleidelijk aan tegen de persoon in kwestie zodat ze voor de schepenbank werd gebracht.

Martha Van Wetteren, afkomstig uit Landegem waar ze in 1646 werd geboren, huwde met Adriaan van Moerbeke. Ze ging met haar man in Belsele wonen. Toen haar man na korte tijd overleed, was Martha zwanger. Toen begonnen allerhande geruchten en het ging van kwaad naar erger. Uiteindelijk volgde een officiële beschuldiging.

Het middel om een van hekserij verdachte vrouw tot bekentenissen te dwingen, was de foltering. Bij zwangere vrouwen moest men omzichtiger te werk gaan want men mocht het leven van het ongeboren kind niet nodeloos in gevaar brengen. Meestal ging men eerst op zoek naar een duivelsteken, de afdruk van een klauw of bokkenpoot. De vrouw werd helemaal uitgekleeft en kaal geschoren. Een wrat, geboorteplek, litteken of kwetsuur kon reeds volstaan als teken van Satan en beschouwd worden van het bewijs van een relatie met hem. Martha werd tweemaal gefolterd en bekende - volledig uitgeput - dat ze de toverkunst geleerd had van een zekere Albert Geerinckx uit Sint-Pauwels bij wie ze voor haar huwelijk had gewerkt als dienstmeid.

De vierschaar van Sinaai-Belsele zetelde op 24 juli 1684 om zich uit te spreken over de beschuldigingen van hekserij aan het adres van Martha Van Wetteren.

Daar beweerde een zekere Jan van Paddebrouck dat Martha had beloofd hem in de tovenarij in te wijden als hij met haar zou trouwen. Een andere

getuige, Bernard Bruggeman uit Sint-Pauwels, vertelde de rechters dat de beschuldigde hem grote diensten had bewezen; ze had zijn schapen van de pokken genezen en een gestolen koe weer in de stal gebracht. Om het graan te doen groeien, had ze hem bevolen een hond te doden, het dier in stukken te snijden en de delen ervan over zijn akker te verspreiden. Een derde getuige, Isabelle Aerents, vertelde dat Martha haar aan een rijke echtgenoot had geholpen met haar toverkunst en dat deze man na zes weken huwelijk stierf en Isabelle heel zijn fortuin erfde, helemaal zoals Martha had voorspeld.

Martha werd veroordeeld tot de brandstapel. Omdat ze zwanger was, werd de terechtstelling uitgesteld tot na de bevalling. Op 28 oktober 1684 werd zij in Sinaai als heks levend verbrand. Dat laatste viel slechts een kleine minderheid van de veroordeelde heksen ten deel en meestal werden ze ook eerst gewurgd. In de meeste gevallen spraken de rechters vooral een geldboete of een verbanning uit. Wie veroordeeld werd door een kerkelijke rechtbank kreeg een kerkelijke straf opgelegd zoals vasten of een bedevaart.

Na de executie trokken de rechters en beulen naar de herberg voor een uitgebreide feestmaaltijd, niet zonder enige trots dat ze de duivel een loer hadden gedraaid en ervan overtuigd dat ze het kwaad hadden verdreven.

Op de Wikipediapagina over Martha Van Wetteren staat dat J .B. Canaert de gegevens over dit proces aantrof in de criminele registers van de vierschaar Sinaai-Belsele. Die zijn ondertussen verdwenen.

André Bollaert, Poesele

Geraadpleegd

BOGAERT A., De laatste brandstapel van Vlaanderen, in *Sinaïek*, jg. 2 (2006) nr. 1, p. 10-11.

PENNEMAN T., Heksenprocessen in Vlaanderen inzonderheid in het Land van Waas, *Annalen Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas*, jg. 79 (1976), p. 5-136.

VAN HEMELRYCK F., *Het gevecht met de duivel, Heksen in Vlaanderen*, Davidsfonds/Leuven, 1999.

https://nl.wikipedia.org/wiki/Martha_van_Wetteren.

VROEDVROUW UIT NEVELE VERMOORD IN LEERNE (1793)

Nadat Anna Maria Bracke voor de tweede maal weduwe was geworden, zette zij in de dorpen van het Land van Nevele op vrij hoge leeftijd nog steeds haar beroep als vroedvrouw verder. Zo stapte zij naar Leerne om een bevalling te assisteren. Ze werd vermoord in de nacht van 10 juni 1793 in Leerne door de zwakzinnige Adrien Vincent op de terugweg van een verlossing. Vroedvrouw Bracke was toen 77 jaar.

Vroeger konden de meeste mensen geen arts betalen. Voor het ter wereld brengen van kinderen werd een beroep gedaan op een vroedvrouw. Zo iemand was Anna Maria Bracke uit Nevele.

Zij was een vrouw die van wanten wist. Zo was ze niet alleen tweemaal getrouwd, zette daarbij zelf veertien kinderen op de wereld, maar was bovendien heel actief als vroedvrouw en hielp naar verluidt niet minder dan 4.300 kinderen op de wereld brengen.

Anna Maria Bracke was dus niet zo maar een vroedvrouw zoals blijkt uit volgende getuigenis uit de staten van goed in Nevele op 19 januari 1785, die was opgemaakt bij het overlijden van Joanne D'Harte. Die laatste was gehuwd op 27 september met Frans Herpels. De tekst luidt als volgt:

"D'overledene was ten tijde van haer overlijden bevrucht van een kind van omtrent 4 maanden enden dat door incisie ghedaen door de vroede vrouwe Marie Anne Bracke wdwe van Jacobus Comparee volgens haer declaratie het selve kindt naer sijne moeder heeft geleeft" .

Over Anna Maria Bracke

Zij werd als dochter van Guilliemus Bracke en Clara Langerlaert geboren in Nevele op 16 september 1715. Haar vader Guilielmus (*Nevele 23 januari 1689) was officier van de baronie Nevele waar hij overleed op 2 september 1744. Haar moeder Clara Langerlaert was geboren in 1650 en overleed te Nevele op 1 mei 1741.

Haar zus Francoise Bracke was gehuwd met jonker Jan Baptist De Lasiera en haar broer Joannes Bracke was bekend als uitbater van de herberg 'Het Vosken' te Vosselare.¹

Zij huwde in Nevele op 21 augustus 1737 met Gerardus Roeges (°Drongen, Noordhout in 1715), zoon van Gerardus en Joosijntjen Lippens. Gerardus was de broer van Lieven Roeges (Roeiers) prijer en procureur van beroep.

Uit het huwelijk van Anna Maria Bracke en Gerardus Roeges werden vier kinderen geboren: Guillaeme (°Drongen, Noordhout 12 juli 1738 †Nevele 12-10-1788), Francisca Clara (°Drongen 12 juli 1740), Gerardus Livinus (°Drongen, Noordhout 12 november 1741) en Livijne (°ca 1742).

Na het overlijden van haar man Geeraert Roeges op 9 juli 1741 trouwde Anna Maria vrij snel met Jacobus Comparé in Drongen op 16 december 1741. Uit de staten van goed van Nevele van 16 januari 1742 leren we dat nog maar twee kinderen in leven zijn na de dood van haar eerste man: de driejarige Guillaeme en Livijne (15 dagen oud).

Haar tweede partner Jacobus Comparé (°Drongen 12 mei 1719) was de zoon van Judocus en Joanna Aerts. Hij was een telg uit de familie die ook als Compré, of Compréz werd geschreven. Eén van de telgen uit die familie is Maria Comparé, zijnde de grootmoeder van Cyriel Buysse.

Uit dit tweede huwelijk ontsproten maar liefst tien kinderen, de oudste geboren in Drongen en de overige in Nevele, dit na de verhuis van de familie naar Nevele.

Hierbij de namen en geboortedata van de kinderen uit dit tweede huwelijk:

- Josephus Joannes (°Drongen 18 maart 1744);
- Maria Joanna (°Nevele 30 oktober 1746);
- Petrus Franciscus (°Nevele 11 maart 1748);
- Joanna Petronilla (°Nevele 22 augustus 1749) die maar twaalf dagen leefde;

1 Over deze herberg zie BOLLAERT, A. - JANSSENS, A. - MICHIELS, M., 'In den Vos' te Vosselare, in *Het Land van Nevele*, jg. 1988, afl. 4, p. 302-313.

- Emmanuel Joannes (°Nevele 1 november 1750 en †Nevele 27 september 1836) die huwde met Maria Rosa Van Wonterghem; overgrootvader langs moeders zijde van Cyriel Buysse
- Francisca (°Nevele 9 november 1753), vrouw van Pieter Bruggeman;
- Livinus Ambrosius (°Nevele 22 maart 1756);
- Joseph Emanuel (°ca 1756);
- Guilielmus Franciscus (°Nevele 7 april 1757) overleed vier weken later;
- Joannes Baptiste (°Nevele 12 mei 1759) huwde met Anna Petronella Van Speybroeck;
- Jacobus of Jacques overleed in Nevele op 10 augustus 1782.

Uit de staten van goed van Nevele 5 mei 1783 vernemen we dat nog 4 kinderen in leven zijn.

Het ging om Joseph en Emanuel Comparé alsmede Pieter Bruggeman *thuwelijk hebbende* Francoise Comparé en tenslotte Jan Baptiste Comparé 24 jaar.

Verder is vermeld dat moeder Anna Maria in de Blasiusdriesstraat te Nevele woonde. "Gronden en erven met de huysen ende voordere edifitien tsaemen in huwelijk geconquesteert. Een deel van een huys in Nevele blaesen drieschstraete bewoont bij de hauderigge paelende oost eenen gemene muer, Jan De Ruyck west de wdwe ende hoors Frans Nieuwlandt end noort Petronelle De Rijcke ende verpacht aen Emanuel Comparé hoir in desen..."

André Stevens, Landegem

Geraadpleegd:

- *Dronghine* 2015, p. 211.
- Gemeentearchief Nevele, Bevolkingsregisters Nevele.
- Staten van Goed Nevele.

JUDOCUS CLAEYS, EEN HANSBEKENAAR IN DE BENDE VAN BAKELANDT (1801)

De bende van Bakelandt was een zootje ongeregeld dat zich tijdens de Franse periode in onze gebieden verschool in het Vrijbos, de toen nog onherbergzame bossen van Houthulst. Het ging vaak om jongemannen gedeserteerd uit het Franse leger, iets waar men bij de Franse bezetter niet kon mee lachen, want Napoleon had zijn kanonnenvlees nodig in al zijn oorlogen.

Zij vormden bendes die leefden van het beroven van hun medeburgers, wat de situatie natuurlijk nog erger maakte. De bende omvatte 25 mannen en 8 vrouwen. Die laatsten waren de liefjes van de bendeleden. Leider van de bende was de beruchte Ludovicus Bakelandt of Lodewijk Bakelandt. Zij hadden het vooral op eten, geld, juwelen en kleding gemunt.

Prof. Dr. Em. Stefaan Top van de KULeuven, die onderzoek deed over de bende, vindt Bakelandt een boeiende figuur, waarvan de eigenlijke historische aspecten wel niet zo helder zijn. Zijn bekendheid ontleent hij via liederen, volksverhalen en literatuur.

Louis Bakelandt werd op 17 januari 1774 geboren in de wijk de Stinkputten in Lendeledede. Hij was eerst hoeveknecht, maar meldde zich in 1798 bij het Franse leger dat onze gebieden had overgenomen van de Oostenrijkers. Hij hield het daar niet lang uit, werd tweemaal opgepakt, ontsnapte en koos voor een bestaan van diefstallen die evolueerden naar steeds zwaardere delicten. Zijn belangrijkste kompaan was Amand Simpelaere en hun liefjes Isabelle Vanmaele en Ciska Ameye. Ondanks al hun misdaden werd slechts één moord gepleegd, namelijk op Cathérine Desmet uit Pittem (17 februari 1801).

Proces in Brugge

Hun mooie liedje bleef niet duren. Op 19 maart 1802 werden Bakelandt en zijn bendeleden gevangengenomen en beschuldigd van 22 misdrijven. De bendeleden werden in afwachting van hun proces gevangengezet in de kelder van het Brugse Vrije op de Burg. De ondervragingen duurden een aantal maanden.

Op 3 augustus 1802 begon onder massale belangstelling het proces in het gerechtshof van Brugge. Meer dan honderd getuigen legden verklaringen af ten laste van Bakelandt. Toen het proces vier maanden later, op 6 december 1802, afgelopen was, had de jury 590 vragen beantwoord. Het vonnis was bijzonder streng. Maar liefst 21 mannen en 3 vrouwen kregen de doodstraf door onthoofding op het schavot. Vier anderen werden veroordeeld tot 16 jaar gevangenschap of dwangarbeid (de 'ijzers'). De Franse staat wou tonen dat het haar menens was met het straffen van deserteurs en bandieten.

Opvallend was dat Bakelandt vandaag bijvoorbeeld in stripverhalen wordt uitgebeeld als een sympathieke Robin Hood. Maar in de marktkramersliedjes uit zijn tijd werden hij en de rest van zijn bende afgeschilderd als een bende nietsnutten en leeglopers, die door dronkenschap en seksuele uitpattingen uiteindelijk tot moorden werden gedreven. Er was dus weinig sympathie, hoe gehaat de Franse bezetter ook was.

Maar in de loop van de negentiende eeuw werd van Bakelandt dus een volksheld en bijna sociale hervormer gemaakt.

De rol van bendelid Judocus Claeys

Alle bendeleden kwamen uit (het latere) West-Vlaanderen, met één opvallende uitzondering. Een zekere Joducus Claeys (of Josse Clays), een dagloner, was immers afkomstig uit Hansbeke. Hij was de zoon van Pierre en Isabeau Verslype. Dagloners behoorden tot de onderlaag van de samenleving. Zij verhuurden hun krachten aan landbouwers, die ofwel tijdelijk (tijdens de oogst) of permanent dergelijke werklieden konden gebruiken. Zij woonden in lemen hutjes en bewerkten zelf een stukje grond. Isabelle Vanmaele, het liefje van Bakelandt, had Claeys rond 20 januari 1801 ontmoet in Lotenhulle en was erin geslaagd hem te strikken bij de bende. Een dergelijk leventje moet wellicht aantrekkelijk hebben geleken voor een jongeman, die zelf al wat op zijn kerfstok had.

Isabelle Vanmaele leidde hem op 25 januari 1801 naar de herberg van Isabelle Muylaert in Ardooie. Daar troffen zij Bakelandt en zijn eerste luitenant Simpelaere aan. In de versie van Bakelandt zelf bevond Claeys zich al op 24 januari in de herberg van Verleye in Pittem, toen hij en een paar bendeleden er binnenvielen na een overval op straat van N. Panthe. Er werd

de hele nacht geschonken en gedronken. Isabelle Vanmaele had Claey's ondergebracht bij Verleye en voor hem beloofd werk te zoeken. Vanmaele was niet zomaar iemand. Zij werd door sommigen beschouwd als de vampier van de bende.

Claey's was uiteindelijk eerder een occasioneel lid. Na de overval op J. Blomme kreeg hij een groene jas en een zwarte broek met velours. Hij was daar niet gelukkig mee, wat bendelid Simpelaere het volgende ontlokte: "Si vous n'êtes pas content avec cela, nous ferons autres choses avec vous". Op 31 januari ging Bakelandt naar Isabelle Muylaert om vlees en garen te verkopen. Isabelle Vanmaele en Simpelaere trokken naar Deinze om zilver van de hand te doen. Claey's bleef alleen achter. Hij had wat drinkgeld gekregen van Bakelandt en trok naar de herberg 'la Slabisse' van Jozef Maertens. Bakelandt, Simpelaere, Vanmaele en Homez verbleven in de herberg 'le Cheval' in Egem om nog na te kaarten over de overval op J. Blomme en er te overnachten.

Maar Claey's was geen onschuldig lammetje. Toen hij op 2 februari samen met Bakelandt het café verliet, trok de groep door het Meetjesland en onder meer naar het ouderlijke huis van Claey's in Hansbeke. Daar vernam Isabelle Vanmaele van diens moeder dat hij op de vlucht was voor "quelques délits mais pas desertion". Claey's had inderdaad al wat uitgespookt, namelijk vier diefstallen met inbraak, waarvan één bij de weduwe Dedeckere in Kanegem.

De lokale overheid had weet van zijn verleden, wat bleek uit een Nederlandstalige brief van Blondeel, de toenmalige burgemeester van Hansbeke op 27 februari 1801 aan de onderzoeksrechter van Brugge. Volgens Bakelandt zelf was Claey's een *vaurien* (deugniet) die weigerde te vertellen over zijn misdaden. Maar Claey's hield zelf vol geen recidivist te zijn. Op 8 februari 1801, dus na amper twintig dagen bendelidmaatschap, werd Claey's met slagen uit de groep verjaagd. Dit gebeurde nadat Bakelandt, Simpelaere, Homez, Vanmaele en Claey's zelf terugkeerden naar het Tieltste. Tussen Ruislede en Tielt aan de Hoge Wal kwam het tot een grote twist. Er zijn daarover twee versies. De ene versie is ontevredenheid bij de bende ten aanzien van Claey's omdat de tocht naar het Meetjesland geen buit heeft opgeleverd. Volgens Simpelaere ontstond de ruzie toen Claey's aan Bakelandt meedeelde dat Isabelle Vanmaele zich met andere mannen had geamuseerd. Dat irriteerde Bakelandt zo erg dat hij Belle Bettens sloeg dat "ze zo zwart zag als zijn hoed". Belle Bettens was één van de vrouwen die tot

de bende behoorde. Het dient wel gezegd dat de latere verklaringen van Simpelaere voor het gerecht sterk anti-Bakelandt waren. Maar volgens onderzoeker Stefaan Top kunnen die niet zomaar worden genegeerd.

Op 20 februari 1801 werd Claeys in het kanton Tielt gearresteerd. Het is vermoedelijk zijn redding geweest dat hij ondertussen uit de bende was verdreven en later niet met de rest van de bende werd opgepakt. Een zekere Vesschemoet verklaarde dat hij tussen 12 en 20 februari nog in Aalter en Lotenhulle was gezien. Maar hij werd toch geassocieerd met de bende en zijn dossier werd toegevoegd aan die van de andere bendeleden.

In zijn proces zal Claeys meedelen dat hij pech heeft gehad en "par la corruption et les intrigues de Isabelle Vanmaele" in de bende was gelokt.

Hij werd in het dossier van de aanklacht als volgt beschreven: "De la taille d'un mètre 633 millimetres, chevaux en sourcils chatains yeux bleus nez moyen bouche moyen menton rond visage rond front court & large ayant une glande au côté gauche du col."

Blijkbaar zorgde de onsamenvhangende informatie, zijn korte periode als bendelid en het onfortuinlijke lot van Claeys binnen de bende ervoor dat het gerecht zijn leven spaarde. Hij werd als enige veroordeeld tot zestien jaar dwangarbeid (ijzers) en zes uur aan de schandpaal.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne en Peter Laroy, Aalter

Geraadpleegd

<http://www.wreed-en-plezant.be/wrdprs/2011/11/bakelandt-met-zijne-bende/>

LAROY P., *De roversbendes van Vlaanderen*, Taptoe, Eeklo, 1997.

TOP S., *De bende van Bakelandt*, Kortemark, 1983, (handelseditie doctoraat).

TOP S., *Louis Bakelandt, bendeleider*, Nationaal biografische woordenboek, deel 13, blz. 64-68.

OVER SCHANDPALEN IN HET LAND VAN NEVELE: HANSBEKE EN ZEVEREN

Schandpalen spreken nog altijd tot de verbeelding. Het ging oorspronkelijk om een houten paal en later een zuil in natuursteen, waaraan tot in de 19de eeuw iemand als strafmaatregel werd vastgeklonken. Hiermee werd hij of zij voor de lokale gemeenschap een korte of langere periode te kijk en te schande gezet. Er bestaat ook een schandblok.

In 1996 publiceerde Paul De Win in een aantal boeken de 'Inventaris van de feodale schandpalen op Belgisch grondgebied'. Er stonden er toen nog twee in het werkgebied van de heemkundige kring Het Land van Nevele.

De schandpaal van de heerlijkheid Hansbeke

In een artikel uit 1972 in het tijdschrift van Het Land van Nevele meldde auteur Albert Martens dat er in Hansbeke vroeger twee schandpalen waren. De schandpaal van de heerlijkheid van Vinderhout, die in Hansbeke over een enclavement (ingesloten rechtsgebied) beschikte, is echter verdwenen. Ook Paul De Win vermeldt in zijn inventaris deze verdwenen schandpaal.

We hebben het dus over de schandpaal van de vroegere heerlijkheid Hansbeke, die sinds 1995 op het kerkplein staat en oorspronkelijk was opgesteld voor het oud *wethuis* van de dorpsheerlijkheid van Hansbeke, destijds de herberg 'Hove'. Dit pand fungeert op dit ogenblik als restaurant met als naam 'In het oud Gemeentehuis' en bevindt zich aan de Philomenakapel langs de Vaartstraat en de hoek Voordestraat. Die plaats was strategisch, want vlakbij het vroegere kasteel van de heer van Hansbeke gelegen. Dit kasteel werd gesloopt in 1766-1767.

In een tekst over een gevecht op 18 januari 1671 aan de herberg 'Hove' wordt de schandpaal vermeld als *tpellerijn*. Maar het ging wellicht om een ouder wellicht houten exemplaar, dan het huidige overgebleven exemplaar uit de 18de eeuw.

Herbergier, Maarten Le Febure, hoorde "op de straette ande voordeur' roepen. Toen hij de deur opende, was "Joris De Kausmaeckere in huys ghecommen heel bebloet met een wonde int hooft". Verscheidene verbruikers die in de herberg zaten, waren daarna de gelagzaal uitgelopen en hadden "op de straette an tpellerijn ghevonden" enkele jongelingen die "'tsaemen te vrijen hadden gheweest op tneerhof van tcasteel alwaar Christoffel De Muynck" woonde en waar ze de Kausmaeckere hadden afgeranseld.

Pellerijn is een oude naam voor schand- of rechtspaal of kaak. De Hansbeekse heemkundige Albert Martens omschreef 'opt pellorijn setten' als een op een verhevenheid geplaatste paal waaraan de veroordeelde werd geketend door een aan een halsijzer geklonken ketting. Een variantie was 'int pellorijn setten'. Het ging dan om een toestel waarin de gevonnisse werd vastgeschroefd, of een ruimte waarin hij werd opgesloten. Het bestond uit twee losse houtblokken die in het midden voorzien waren van een gat, waarin de gestrafte met de hals klem werd gezet, alsook van twee andere gaten aan de zijkanten, waarin de polsen werden vastgemaakt.

De huidige schandpaal dateert uit de periode van de familie Le Quién (17de - 18de eeuw) of Van de Woestijne (vanaf 1765), zijnde de laatste heer van Hansbeke. De schandpaal stond in 1850 nog steeds aan het oude wethuis. De zuil verhuisde op een bepaald ogenblik naar het park van het 'Groot kasteel' van Hansbeke, vermoedelijk toen de weg werd verbreed. In eerste instantie stond hij opgesteld op het kruispunt van twee dreven.

Het gaat om een massieve achtzijdige zuil in grijsblauwe geciseleerde arduinstein, voorzien van een bredere steunvoet. De strafpaal draagt geen inscripties. Op een kantvlak ongeveer op schouderhoogte bevinden zich twee kleine cilindrische holten, waarmee vermoedelijk de kettingen van de halsband onwrikbaar aan de paal waren vastgehecht. In het midden van het achthoekig bovenvlak is er een ondiepe cilindrische uitholling, wellicht werd hierin het schandbord bovenop de paal vastgezet.

Toen Paul De Win voor zijn onderzoek in 1982 de schandpaal zocht in Hansbeke, trof hij die gebroken aan, liggend in de kasteeltuin. Het object werd hersteld en kwam in 1995 terecht op het gemeenteplein bij de kerk waar het nog steeds staat.

De schandpaal van de heerlijkheid Zeveren

In Zeveren staat de schandpaal eveneens zeer centraal op het dorpsplein. Het is echter een replica van een origineel dat wordt bewaard in het Museum van Deinze en Leiestreek. Die laatste bestaat uit een paal en een achthoekig voetstuk. Op 70 cm hoogte zijn kleine ringen aangebracht om de handen vast te binden en bovenaan zien we halsringen.

Onderzoeker Paul De Win gaat er van uit dat de schandpaal dateerde uit de periode dat de familie De Beer in de 17de en 18de eeuw de heerlijkheid Zeveren (samen met die van Ter Vaalt) in bezit had. De laatste heer van Zeveren was P.H.M. De Heems Pattijn en mogelijk dateerde de schandpaal nog uit zijn periode.

Volgens Gilbert Van Steenkiste (*1927), voormalig onderwijzer in Zeveren, gaat het niet om de schandpaal van de heerlijkheid Zeveren, maar om die van Leystraete, een andere heerlijkheid in de buurt.

De schandpaal kwam in ieder geval ter sprake in het landboek van Zeveren of 'Eersten Landt-boek der prochie Severen' van 14 februari 1760, opgemaakt door Frans-Xaverius Nijs. Daarin is sprake van 'eene herberghe genaempt het Pellerijn Noordt de kercke deser prochie.

Hij vertelde aan Paul Huys wat met de in onbruik geraakte schandpaal gebeurde. Die stond op 't uiterste hoekje van Zeveren, tegen de grens met Vinkt. De paal lag volgens Gilbert Van Steenkiste tot 1925 in een gracht, aan de verste westkant van het dorp tegen Vinkt aan, namelijk aan de Kauwenhoek. Uit het verslag van de gemeenteraad van 31 maart 1925 blijkt dat de gemeente Zeveren van notaris Snoeck in Tielt de "toelating (kreeg) om zich de schandpaal toe te eigenen". Bij het lichten van de schandpaal uit de gracht werd die in twee stukken gebroken. Toen de gemeenteraad, in zitting van 09 juli 1925, over de bestemming van de paal diende te beslissen, werd de beslissing daarover uitgesteld, maar in afwachting moest de paal naar het kerkhof overgebracht worden om hem voorlopig te beveiligen.

Nadat in 1929 in Deinze de Kunst- en Oudheidkundige Kring werd opgericht, besliste het college van burgemeester en schepenen van Zeveren, in zitting van 24 augustus 1929, dat de schandpaal "in bruikleen" zou gegeven worden aan een toekomstig Museum van Deinze, maar dat hij "op het eerste verzoek moet worden teruggegeven". De eigenlijke overbrenging naar Deinze liet nog acht jaar op zich wachten; dit gebeurde pas in 1937 en tot zolang had de schandpaal op het kerkhof van Zeveren gelegen.¹

Volgens Paul De Win ging het om de paal die in 1937 naar Deinze werd afgevoerd en die inderdaad gevonden was nabij Kauwenhoek. De basis ervan werd in 1950 aangetroffen op het kerkhof, zodat het geheel kon worden hersteld. Enkel het heraldisch leeuwke met wapenschild dat zich op de paal bevond, bleek te zijn verdwenen.

De schandpaal kwam terecht in het voormalige stadsmuseum op het Emiel Clausplein en stond in de inkomhal van het gebouw. In 1981 kwam het object terecht in de museumbinnentuin van het huidige MUDEL.

In de jaren negentig was het plan om de schandpaal terug te brengen naar Zeveren. Maar de schandpaal verpulverde toen men die wilde verplaatsen. In 1995 werd noodgedwongen een totaal nieuwe schandpaal - een getrouwe kopie naar het origineel - opgericht op het kerkplein van Zeveren, vlak voor de herberg 'De Reisduif'.

¹ Aanwinsten voor het museum, *Jaarboek Kunst- en Oudheidkundige Kring*, 1938, blz. 79.

De laatste 'misdadiger' aan de schandpaal

Gilbert Van Steenkiste vernam in 1948 van Maria Florencia D'Haenens (°4 december 1861-†11 juni 1956) het verhaal over het laatste gebruik van de schandpaal ca. 1850.

Op de hoeve Schaapsdries² woonde een knecht, een schaapherder, in de schaapskooi bij de boerderij. De herder, afkomstig van Gent of omstreken, was niet van de slimsten. De meid op de boerderij was kwaad op de herenboer, omdat hij haar wilde verleiden. Maar zij verleidde op haar beurt de schaapsherder. Meer nog, zij stookte - uit haat tegen de herenboer - de knecht op om de schaapstal in brand te steken. Wat hij ook deed, maar het werd ontdekt. De brandstichter had zich in de stromijt verborgen, maar werd vlug gevonden. De dorpelingen van Zeveren stelden de dader te schande door hem vast te binden aan de 'kake'. Na enige dagen kreeg hij er een brandmerk bovenop.

Tot daar het verhaal van het oude vrouwtje; zij wist haar relaas over die (ongetwijfeld reeds oude) volkse overlevering bovendien aan te vullen met een liedje over die tekijking aan de schandpaal. Ook dat werd in 1948 genoteerd door Van Steenkiste.

"Kom vrienden, luister hier in 't rond
wat 'k u ga vertellen tot mijn affront.
Ik ben schaapherder geworden.
'k Heb mijn ouders vroeg verloren
en werd hier opgevoed in weelde
tot het op 't laatst mij erg verveelde
en een boerenmeid mij kon verleiden.
Door de liefde groot
kwam ik in nood.

² De Schaapsdries werd toen (1948) bewoond door Emerie Buysse en nadien (2006) door de familie Vermeulen-Pieters (Izegemstraat 72). Op de kaart van de kasselrijgrenzen tussen de kasselrij Kortrijk en de Gentse Oudburg door Loys de Bersaques (1627), bewaard in het Bijloke museum in Gent, wordt op die plaats het 'Goed ten Bossche' gesitueerd.

't Meisje kon heel aardig vrijen
en 't stak altijd in mijn gedachten
want zij zei
dat ik mijn schaapjes moest verbranden,
hetgeen nu dient tot mijne schande.
Ik had geen keur
En met sulfervapeur ³
En met goede zin
Stak ik het vuur er in.
Ik kreeg op 't laatst nog medelijden
Als mijn schaapjes zo bitter schreiden."⁴

Schandpaal onderdeel van de lagere rechtspraak

De straf behoort tot de lagere rechtspraak tijdens de feodale tijd (tot 1792), maar met uitlopers tot en met de 19de eeuw.

Het te schande zetten was in de eerste plaats bedoeld als een ontterende straf, maar het stond het publiek vaak vrij de persoon die letterlijk 'voor paal stond', te beschimpen of te bekogelen met rot fruit, paardenvijgen, stenen en dergelijke. Wanneer stenen en andere harde voorwerpen werden gegooid, kon dit leiden tot ernstige (hoofd)verwondingen of zelfs de dood van de veroordeelde.

Het was mogelijk dat een veroordeelde aan de schandpaal lijfstraffen opgelegd kreeg, zoals zweepslagen of stokslagen. Een schandpaal fungeerde hierbij dus als een kanalisatie van volkswoede na een misdaad.

Ook het spreekwoord 'iets aan de kaak stellen' komt van deze straf.

De straf werd in heel Europa eeuwenlang gebruikt als strafmaatregel in een tijd dat gevangenisstraffen weinig gangbaar waren en er nauwelijks een gevangeniswezen bestond.

³ Vapeur sulfureuse of zwaveldamp (= zwaveldioxyde, syn. zwaveligzuurgas).

⁴ Nog een andere, licht afwijkende versie van de laatste twee versregels hoorde de zegspersoon van haar pleegmoeder. Die tekstvariante luidde "ik had geen medelijden / als 'k mijn schaapjes hoorde bleiten."

In veel gevallen, was het, wanneer de bevolking niet massaal kwaad was op de veroordeelde, een relatief milde straf. Degene die hem onderging leed enkel gezichtsverlies en zijn of haar naam circuleerde in het dorp of de stad.

Schandpaal als element van de hogere rechtspraak

De schandpaal bleef bestaan na de feodale periode en werd dan mee een onderdeel van de hogere rechtspraak. Zo kon het gebeuren dat een ter dood veroordeelde voorafgaand aan de executie of een mildere straf eerst aan de schandpaal werd gezet om aan het volk te worden getoond.

En typisch voorbeeld is de straf die Joducus Claeyns uit Hansbeke kreeg als lid van de bende van Bakelandt. Hij werd in 1802 veroordeeld tot zestien jaar dwangarbeid, maar diende eerst zes uur aan de schandpaal te ondergaan (zie hoger).

Stefaan De Grootte, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegde literatuur

MARTENS A., iets over schandpalen te Hansbeke, in *Het Land van Nevele*, 1972, afl. 2, p. 67-71.

N., De schandpaal van de heerlijkheid van Vinderhout te Hansbeke, in *Vlakaf*, jg. 2, 1996, nr. 1, p. 11-12.

DE WIN P., *Inventaris van de feodale schandpalen op Belgisch grondgebied*. II. Provincies Oost- en West-Vlaanderen (Brussel, KAWLSK, 1996; reeks Iuris scripta historica, nr. X).

HUYS P., Een oud volksliedje over de schandpaal van Zeveren, in *Contactblad, Kring voor Geschiedenis en Kunst*, 2006, nr. 4, pp. 3498-3499.

HEKSENWAAN IN NEVELE NOG SPRINGLEVEND IN DE 19DE EEUW (1863)

'Sorcellerie au XIXe siècle' is de titel van een artikel uit de Franstalige krant 'L'écho de Flandre'. Het artikel, blijkbaar een lezersbrief, verwijst naar een merkwaardige gebeurtenis in Nevele, waaruit blijkt dat beschuldigingen van hekserij op het platteland in die tijd nog zeer levendig waren. En dat is verrassend, want het hoogtepunt van de heksenvervolging lag toch een paar eeuw vroeger (17de eeuw).

De auteur vermeldde een uittreksel van een vonnis van de politierechtbank in Nevele, dat op publieke plaatsen werd uitgehangen en volgens hem de achterlijkheid aantoont die nog bestond in een dergelijke landelijke gemeente.

Het ging om het volgende. Een belangrijke landbouwersfamilie - de naam is niet vermeld - werd zwaar getroffen. Niet alleen kwamen een aantal dieren om door ziekte bovendien overleed de landbouwer onverwacht.

Een zoon des huizes vermoedde bovennatuurlijke zaken en haalde er pater Jan bij, een geschoeide karmeliet uit Gent. Aan hem werd gevraagd de duivel te verdrijven uit de hoeve. De pater liep rond in de stallen, prevelde gebeden en had daarbij een boek in de hand.

Een buur van de landbouwersfamilie was een boomsnoeier met veel werk in de gemeente. De relaties met hem en diens vrouw waren altijd goed geweest. Maar de komst van pater Jan deed de sfeer op slag omslaan. De landbouwers weigerden het echtpaar vanaf toen de toegang tot hun hoeve, beschuldigden hen van hekserij en meenden dus dat ze aan de basis lagen van hun problemen. Het ging van kwaad naar erger en ook een aantal dorpelingen keerden zich tegen het koppel.

De boomkweker en zijn echtgenote konden al die tegenwerking niet meer aan en de man wendde zich tot de rechtbank. De zaak, met de boomkweker als burgerlijke partij, werd in Nevele zelf behandeld voor de politierechtbank. Er had zich een grote groep in de zaal verzameld, duidelijk nieuwsgierig hoe de affaire zou aflopen. Men keek vooral uit naar het antwoord van pater Jan, die als getuige was opgeroepen. De vrouw van de

boomsnoeier gaf een overzicht van al de beledigingen die men te verwerken kreeg na de komst van de karmeliet, dit tot verontwaardiging van de toehoorders. Het was op basis van bewijsmateriaal verzameld door de pater dat de boomsnoeier en zijn vrouw geen toegang meer kregen tot de hoeve en zij de schuld kregen van de dood van het vee en zelfs van de boer.

Daardoor verloor hij niet alleen zijn werk op de hoeve maar de vrouw werd met de dood bedreigd als ze de grond van de landbouwers nog zou betreden. Pater Jan verklaarde dat hij inderdaad had gebeden in de stallen en advies gaf. Hij antwoordde op vraag van de boomsnoeier in verband met de hekserij dat hij in 28 jaar priesterschap nog geen heks had gezien.

De rechtbank schaarde zich resoluut aan de zijde van de beklagden en maakte komaf met de absurde verdachtmakingen van hekserij. In het vonnis werd benadrukt dat de verwijten van hekserij voor het echtpaar een zware beproeving waren en een aantasting van de eer, reputatie en fortuin van de echtgenote van V.G.

Om de schade te herstellen dienden twee leden van de landbouwersfamilie elk een boete van 5 fr. te betalen of een gevangenisstraf te ondergaan van twee dagen. Verder dienden zij aan de burgerlijke partij samen 25 fr. te betalen plus de kosten voor het uithangen van het vonnis in Nevele en Vinkt. Ook alle kosten van de rechtszaak waren te hunner laste, nl. 16,50 fr. aan de staat en 45 centiemen aan de burgerlijke partij.

Het vredegerecht, vertegenwoordigd door Adolphe Schatterman, schepen Léon Diaz en Charles Permentier, griffier, maakte met dit vonnis van 21 april 1863 een duidelijk statement dat men zelfs in een kleine gemeente een beschuldiging van hekserij krachtadig aanpakte en dat die op basis van de wetgeving geen genade vond in de nog jonge Belgische staat.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne en Jan Luyssaert, Merendree

BRUGSE VELLEKOOPMAN IN MERENDREE IN DE VAL GELOKT EN VERMOORD (1870)

De 28-jarige Hendrik Duchatelet lokte op 9 januari 1870 de nietsvermoedende L. Van Nieuwenhuyse, een konijnenvellenhandelaar uit Brugge naar Hansbeke, met de smoes dat er een voordelige koop kon worden gedaan bij een weduwe.

Duchatelet doodde op 10 januari Van Nieuwenhuijse op een afgelegen plek in Merendree met een kuipershamer en beroofde hem van zijn 1.200 fr., in die tijd een enorm bedrag. Toen Van Nieuwenhuyse niet terugkwam naar Brugge, werd Duchatelet als verdacht beschouwd. Hij werd op 14 januari aangehouden.

Na zijn gevangenzetting kreeg Duchatelet een aantal vellen papier. Hij schreef een zgn. request. Hij gebruikte de rest van het beschikbare papier voor een bericht aan een derde die een brief diende te overhandigen aan zijn broer. Die laatste diende de brief over te schrijven en te overhandigen aan de burgemeester van Gent, met de boodschap dat hij onschuldig was en de dader zich reeds in Amerika bevond.

Opvallend was wel dat hij het lichaam van Van Nieuwenhuyse kon aanwijzen op een specifieke plaats in het Kanaal van Schipdonk, namelijk op 200 meter van de brug van Landegem. Na dreggingswerken werd op die plaats op 18 maart effectief het lijk gevonden.

In juni van hetzelfde jaar greep in Gent de assisenzaak plaats. Er werden maar liefst 142 getuigen gedagvaard, waardoor er elf zittingen nodig waren. Het proces lokte zoveel belangstelling dat behalve de Rijkswacht ook een peloton soldaten werd ingezet om de massa in toom te houden.

"De beschuldigde, die klein van gestalte is en een fatsoenlijk voorkomen heeft, had voor stelsel aangenomen alles te loochenen en hij heeft dit stelsel tot laatst toe volgehouden" noteerde men in de *Middelburgsche Courant*.

Getuigen vertelden dat de moordenaar het slachtoffer na een felle worsteling ter dood bracht, hem beroofde en in het water gooide.

Op 28 juni 1870 werd Duchatelet ter dood veroordeeld voor moord, diefstal en schriftvervalsing. De resterende 220 fr. werden aan de weduwe gegeven.

De doodstraf diende te worden uitgevoerd op een openbare plaats in Gent. Of die effectief werd uitgevoerd is niet duidelijk.

De doodstraf was immers van 1867 niet meer van toepassing in ons land. Voordien wachtte een ter dood veroordeelde de guillotine.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

N., *Middelburgsche Courant*, 19 maart 1870.

N., *Middelburgsche Courant*, 28 juni 1870.

N., *Zierikzeesche Nieuwsbode*, 28 juni 1870.

MOORD(POGING) NA KAARTAVOND IN HANSBEKE (1883)

Albert Martens beschreef in een brochure de kermismoord die plaatsgreep in 1884 in Hansbeke. Dit kwam eveneens aan bod in het decembernummer 2015 van het tijdschrift van de heemkundige kring het Land van Nevele.

Maar een jaar voordien was er op driekoningendag in januari 1883 blijkbaar een moordpoging gebeurd op Jan Vandevoorde, een landbouwer uit Hansbeke, waarbij een zekere Nielaert werd beschuldigd, een knecht van kloefmaker Langerlaert.

Wat was er gebeurd? Zaterdagavond was tijdens een kaartavond in de herberg bij K. Wieme op de wijk Reibroek tijdens het kaarten een grote ruzie ontstaan tussen Langerlaert en Vandevoorde. De herbergier zag zich verplicht om zijn café te ontruimen. Iedereen vertrok.

De volgende ochtend vond men Jan Vandevoorde midden op straat liggend, vlak aan zijn woning. Hij gaf bijna geen teken van leven meer en had een grote wonde op het hoofd.

De Rijkswacht van Aalter voerde met de hulp van de plaatselijke politie een eerste onderzoek uit. 's Morgens was het parket uit Gent al ter plaatse. Het ging om procureur-generaal Wurth, rechter Hereman en griffier Colpaert. Het onderzoek duurde de hele voormiddag. Er werd een spoor van voetstappen ontdekt, dat overeenkwam met die van Karel Nielaert, een zeventienjarige kloefkapper die bij Langerlaert woonde. Hij werd aangehouden.

De betichte werd bij het slachtoffer gebracht, maar die kon niet meer spreken en zelfs geen teken doen, stond in de krant: "Men verwacht elke dag zijn overlijden. Nielaert ontkende ten stelligste de misdaad."

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

N., *De Deinsche Burger*, 14 januari 1883.

MEIGEMSE LANDBOUWER AAN ZIJN MESTHOOP GEDOOD MET MESSTEEK (1901)

Eind juli vergastte landbouwer Gentiel Bytebier, een landbouwer in de Kouterstraat, na het afpikken van de oogst zijn werkvolk met enkele borreltjes. Dit was een traditie na het binnenhalen van de oogst.

Eén van hen - Cyriel De Schrijver - werd in 't *Getrouwe Maldegem* na de feiten omschreven als 'een nogal hevig of overdreven persoon'. En dat bleek toen landbouwer Bytebier hem liet weten dat hij niet kon blijven, wegens gebrek aan werk. Daarop zou De Schrijver geantwoord hebben: "Ik ben nog niet van uw hof".

Terwijl het werkvolk in de woning het avondmaal nuttigde, was Bytebier naar de stal getrokken om zijn vee te verzorgen. Terwijl hij daar mee bezig was, verscheen plots Cyriel De Schrijver in de stal. Enigszins verhit door de drank ontstond over het ontslag een woordenwisseling tussen beide mannen, waarbij Bytebier zijn knecht buiten duwde.

Beiden vielen buiten op de mesthoop, volgens 't *Getrouwe*. De Schrijver lag onder. Bytebier liet los, waarop zijn knecht recht sprong, zijn mes trok en het in de bil van de landbouwer plofte.

De Deinsche Burger die eveneens de doodslag beschreef, meldde dat een gevecht ontstond en beiden buiten rolden over de grond. De Schrijver sprong plots recht en diende een messtreek toe in de bil. Door het doorsnijden van de grote ader verloor Bytebier zoveel bloed dat hij overleed. "De slagader was doorgesneden; het slachtoffer viel en was een lijk. De ongelukkige had zich doodgebloed" schreef 't *Getrouwe Maldegem* nogal plastisch: "Het volk dat in huis was en dadelijk toesnelde, hield den moordenaar aan en leverde hem in de handen der politie. Bytebier liet een weduwe met drie kleine kinderen achter, waarvan het oudste zes en het jongste enkel zes maand oud is. De droefheid der weduwe is hartverscheurend."

"Wanneer zal het gerecht toch eens dat messentrekken beteugelen" verzuchtte men in de *Gazette van Deinze*.

Herman Maes had het in het jaarboek van de *Kring voor Geschiedenis en Kunst van Deinze en de Leiestreek* eveneens over de moord en voegde er nog (familiekundige) informatie aan toe. De weduwe van Gentiel Bytebier, Emma De Witte, huwde opnieuw op 1 juli 1903 met Basilius De Weirdt uit Poesele.

De Schrijver werd op 2 oktober 1901 tot vier jaar gevangenisstraf veroordeeld en was voor 20 jaar zijn burgerrechten kwijt. De messentrekkerij werd namelijk niet gecatalogeerd als moord met voorbedachte rade.

Cyriel De Schrijver, die op 24 april 1881 op Kruiswege was geboren, kon dus vrij snel verder met zijn leven. Hij huwde op 22 januari 1910 in Meigem met Elodie Dhaeyere. Zij kregen twaalf kinderen. Cyriel De Schrijver overleed op 7 juli 1949 in zijn woning, Kouterstraat 25, in Meigem.

Stefaan De Grootte, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

N., Moord te Meigem, in *'t Getrouwe Maldegem*, 28 juli 1901.

MAES H., Moord (?) te Meigem in 1901, in *Bijdragen tot de geschiedenis van Deinze en de Leiestreek*, jaarboek 2002.

VADERMOORD IN LOTENHULLE OF RESULTAAT VAN 'PLAAG DER DORPEN' (1903)

Op 29 oktober 1903, net na middernacht, verwittigde Cyriel Dierckens uit de wijk Vogelzang de veldwachter van Lotenhulle dat hij zijn vader op zolder opgehangen had gevonden, zo stond nadien op 1 november in een kort bericht in het weekblad *'t Getrouwe Maldegem*. Dit zou uitgroeien tot een zaak die het hele land schokte.

De veldwachter stelde vast dat het slachtoffer een wonde aan het hoofd had. "Hij had, zoals men zegt, een hol in zijn hoofd" staat in de kenmerkende stijl van die tijd in *'t Getrouwe*. Huisarts Claerhout en de Rijkswacht werden erbij gehaald. Dierckens en zijn jongste zoon woonden samen en het was bekend dat ze de laatste tijd heel wat alcohol tot zich namen. De oudste zoon van Dierckens bevond zich in Amerika en de dochter was getrouwd en woonde in Lotenhulle. Na een beperkt onderzoek werd een aanhouding gedaan en het parket verwittigd.

Een week later, op 8 november, gaf dezelfde krant al meer nieuws onder de titel 'de ontaarde zoon'. De reporter van dienst had er een zeer uitgesproken mening over:

"'t Was wel te peinzen dat het de zoon was van den verhangene, die aangehouden was en voor goed in 't gevang zoude zitten. 't Is algeijk verschrikkelijk een zoon die zijnen vader ophangt." In de krant vraagt men zich nog af hoe het zit met de moeder die naast haar man lag te slapen: "Zou zij dat niet gehoord hebben als haar jongen haren vent uit zijn bedde trok. Ze lag er toch nevens."

De auteur van het artikel meende dat het een ware hel was bij Dierckens en dat allemaal door drankmisbruik. Wie het huishouden een beetje kende, was niet verbaasd dat dit voorviel. Vader Dierckens was dankzij de loting aan een groot bedrag geraakt. Het gebeurde nogal eens dat men er zich liet inloten voor het leger in de plaats van de zoon van een rijke familie. Dierckens diende in 1870 bij dokter De Brabander in Kanegem en trok in de plaats van de zoon van zijn baas naar het leger om de grenzen te bewaken tijdens de Frans-Duitse oorlog in 1870. Hij kreeg er maar liefst 2.700 fr. voor. Dierckens kwam al na vijf maanden naar huis en begon met dat geld een eigen zaak.

Hij huwde met Amelia De Vos, ook van Kanegem en kocht het 'doeningske' van Leo Jooris in Lotenhulle.

In 1903 woonde het koppel samen met hun 25-jarige zoon Cyriel. "ze dronken alle drie om ter meest" wist *'t Getrouwe Maldegem*. Die bewuste woensdag had vader Dierckens 180 fr. in de zakken na de verkoop van een koe. De zoon wou zijn deel. Mogelijk kregen beiden, dronken zijnde, daar een twist over.

't Getrouwe: "Vader Dierckens zelf moest ook 'genoeg' gedronken hebben want het was toch nog een staande vent, en te kloek om zich alzo gelijk een viggen te laten aan de balken hangen. Ze zeggen dat de jongen, die 25 jaar is, 's nachts in 't gevang hard geschreemd heeft. 'k Geloof het wel. Weet ge wat ze vroeger met de oudermoorders deden, ze werden tot aan de keel in de grond gezet en de beulen moesten er naar toe bollen tot het hoofd was afgebold, 't is ijselijk. Maar zelfs nog door de wet van 1810 moesten ze hunne rechtere hand afgekap't worden, eer ze naar 't schavot gingen. Dat handen afkappen bleef allengerhand achter en ge weet dat het al van 1867 geleden is dat de doodstraf werd uitgevoerd. Maar 't zou wel beginnen nodig te zijn ten minste toch tegen deze die hun ouders vermoorden een strenge straf toe te passen."

In de krant van 15 november 1903 stond in een zeer kort bericht dat Amelia De Vos eveneens was aangehouden voor het ophangen van haar man.

Assisenproces in januari 1904

In januari 1904 greep al na een paar maanden onder grote belangstelling het proces van de vadermoord van Lotenhulle plaats.

't Getrouwe Maldegem bracht het verhaal van het proces uitgebreid in de kolommen van het weekblad. "Het ging sinds lang niet meer in het huisgezin Dierckens te Lootenhulle. In den avond van 28 Oktober heeft de zoon Dierckens zijnen vader geworgd, naar den zolder gesleept en daar aan eenen balk opgehangen om aan zelfmoord te doen geloven."

Toen de zoon 's avonds thuiskwam, was hij naar zijn slaapkamer getrokken. Hij nam een kijkje in de kamer van zijn vader en zag hem op het bed zitten. Enige tijd later ging de zoon terug naar de slaapkamer van zijn vader, deed een streng rond diens hals en vertelde aan zijn moeder dat hij zijn vader aan de balk zou hangen.

"Hij sleepte dan zijnen vader op den trap; aan den derden tred van boven kon hij niet meer voort, en riep de hulp zijner moeder in. Die ging en aan de voeten ging steken. Toen de zoon de vader aan den balk optrok, grolde deze laatste nog, zegde de beschuldigde."

Ondervraging van de moeder volgens verslag in 't Getrouwe.

Voorzitter: Uw zoon heeft dikwijls zijnen vader met den dood bedreigd.

A. Maar ene keer,

V. Aan den onderzoeksrechter hebt ge gezegd: dikwijls. Verleden jaar was er bloed op den muur.

A. Ja, Cyriel heeft dan geslagen met zijnen kloef. Ik ben buiten gelopen.

V. Als uw zoon uw man nevens u uit het bed kwam nemen, ge wist wat hij kwam doen.

A. Ik wist dat niet.

V. Ge hebt het gezegd aan den onderzoeksrechter.

A. Ik heb het niet gezegd.

V. Uw zoon had u in den namiddag gezegd dat hij zijnen vader ging vermoorden.

A. Hij heeft het mij niet gezegd.

V. Uw zoon zegt het.

A. Dat is niet waar.

V. Aan Karel De Meyer hebt ge gezegd dat er dien avond ongelukken zouden gebeuren.

A. Ik heb gezegd dat ik vreesde voor ongelukken.

V. 't Is om uwen zoon plezier te doen dat ge aan uw mans voeten hebt gestoken

A. Maar hij was dood.

V. Waarom hebt ge uwen zoon niet belet uw man het strop over den hals te doen?

A. Eh wat kon ik daar aan doen. Ik heb het hem verboden.

V. Ge kondet tegen hem vechten met uwen man.

A. Mijnen man sliep en kon zich niet verweren.

Verhoor der getuigen

Onderzoeksrechter Iweins verhaalde hoe de feiten zich hebben voorgedaan. Zijn verklaring kwam overeen met de bekentenissen van de zoon. Hij bevestigde dat vrouw Dierckens hem verklaarde dat haar man nog grolde

toen zij aan de voeten heeft gestoken, en dat de vrouw een kwartier later op de zolder is gaan zien met een lantaarn om te weten of Dierckens wel dood was.

Wetsdokter Burvenich stelde vast dat Dierckens zich zelf niet aan de balk kon opgehangen hebben.

De veldwachter verklaarde dat hij 's morgens werd opgeroepen en dat hij vrij snel vernam van de moeder dat Cyriel de moord had gepleegd. Hij nam Cyriel in bewaring en trok ermee naar de burgemeester.

Augusta Verplaetse vertelde dat om 16 uur zowel vader als zoon in haar herberg waren. Vader Dierckens had er 408 fr. ontvangen voor een vaars. Cyriel ging achter hem aan en nam zijn geld af.

Karel de Meyer, werkman te Lotenhulle wist nog het volgende. Om 1 uur 's nachts kwam Cyriel hem opkloppen en vertelde dat zijn vader hem opgehangen had. Hij en Viktoor De Doncker gingen mee; vrouw Dierckens scheen bedronken. Men verwittigde de schoonzoon Van Oost. Deze stelde voor om de veldwachter te verwittigen. Men heeft dat gedaan. Het huisgezin had al sinds drie weken gedronken. Vader Dierckens werd nogal dikwijls mishandeld door Cyriel. De vader vreesde voor zijn zoon. De zoon vertelde toen zijn vader afgesneden werd: "Wij zullen er misschien mee verbeteren". Franciska Van der Heyden, vrouw van Leo Joris in Lotenhulle, vertelde dat op 27 oktober Cyriel rond 18 uur in haar huis was gekomen en meedeelde dat hij vreesde dat zijn vader - die 's nachts rondliep - zichzelf zou ophangen. De voorzitter van de rechtbank: "Ge hebt dat gezegd omdat gij van zin was uw vader op te hangen."

Mathilde Van der Heyden, echtgenote Landuyt, kwam op donderdag 29 oktober na de misdaad bij moeder en zoon. Zij verweten elkaar de moord te hebben gepleegd. 's Avonds sliep de getuige bij vrouw Dierckens, omdat deze bevreesd was. Zij vernam het verhaal van de moeder. "Cyriel is gekomen, vertelde vrouw Dierckens met de melding : ik ga vader nu pakken. Ik zou het niet doen, zei de moeder, hij is nog niet te biechten geweest. Ik ga hem toch pakken, zei de zoon. Hij sloeg den streng rond den hals van zijden vader, én sleepte hem naar boven. Toen hij niet meer voort kon, is dan de vrouw aan de voeten van Dierckens gaan steken. De ongelukkige grolde nog zei vrouw Dierckens.

Voorzitter: Je hoort dat vrouw Dierckens.

A . Ik heb niet gezegd dat hij nog grolde.

Getuige: Ge hebt het wel gezegd, Amelie

Terwijl de getuige sprak, verborg Amelie De Volder zich achter de banken. Tijdens het getuigenverhoor heeft geen van de twee beschuldigten het minste teken van emotie laten blijken. "Hunne harten zijn versteend als eene rots" schreef 't *Getrouwe*.

Toespraak advocaat Henri Baels

Henri Baels, op dat ogenblik een onbekende jonge advocaat-stagiair van Oostende, verdedigde de echtgenote. De krant: "Wij moeten het eerst en vooral zeggen: zeer zelden hebben wij zulke prachtige pleidooi gehoord. Zijn schoon Vlaamsch kalm woord, dringt diep in het hert. Zijn beschouwingen over 'de moeder en het kind' doen bij de honderden toehoorders dikwijls de tranen in de ogen komen."¹

Advocaat Baels schetste het leven van het gezin als "het gelukkigste der wereld. Met naarstig werken kon een eigen erf worden verworven. Maar dat geluk verdween door de komst van een vreselijke vijand: de drank! door een

¹ Henri Louis Baels (Oostende, 18 januari 1878 - Knokke, 14 juni 1951) was gehuwd met Anne Devisscher, een notaris- en burgemeestersdochter uit Dentergem. Hun dochter Lilian werd in 1941 de tweede echtgenote van koning Leopold III. Onder meer door dit huwelijk deed Leopold III afstand van de Belgische kroon, ten voordele van zijn oudste zoon Boudewijn.

Baels was in zijn jonge jaren een tijd actief in Vlaamsgezinde verenigingen en ontpopte zich als liederendichter. Hij was advocaat van 1905 tot 1933. Baels werd voor de Katholieke Partij in 1912 verkozen tot gemeenteraadslid van Oostende, waar hij van 1921 tot 1926 schepen was. Van 1920 tot 1933 zetelde hij bovendien als parlements lid voor het arrondissement Veurne-Diksmuide-Oostende in de Kamer.

Van 1926 tot 1929 was hij minister van Landbouw en Openbare Werken en van 1929 tot 1931 minister van Landbouw, Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid. Daarna fungeerde hij van 1933 tot 1940 als provinciegouverneur van West-Vlaanderen.

In 1940 werd hij door de koning en de regering afgezet vanwege een vermeend in de steek laten van zijn post. Tijdens de duur van de oorlog verbleef hij hoofdzakelijk in het Zuiden van Frankrijk. In oktober 1944 verkreeg hij eervol ontslag en de eretitel van zijn functie.

groot schrijver de 'Plaaig der dorpen' genoemd.² In het begin was het niet veel, maar het werd erger en vader Dierckens dronk dan tot veertien dagen aan een stuk. De zuur gewonnen penningen vergingen als sneeuw voor de zon. Maar als hij gedronken had, vertelde vader Dierckens aan iedereen dat er betrekkingen bestonden tussen moeder en kind.

En dat kind! Een verstandige jongen, zeer vatbaar voor deze roddels, dat kind dierf bijkans op straat niet meer gaan. De kinderen riepen spottend achter hem, zonder te weten wat zij riepen, de grote mensen toonden hem verachting. En daardoor is hij beginnen drinken, en daardoor, door de schuld van zijn vader, heeft hij een daad begaan die ons doet huiveren, maar die toch kan uitgelegd worden.

Dat Cyriel altijd bij en met zijn moeder was, komt hierbij, dat hij zijne moeder zeer gaarne zag, bijzonderlijk omdat die moeder dikwijls door vader was mishandeld geworden. Hier spreekt Mr Baels zoo schoon, zoo hartroerend over 'moeder en kind' dat velen wenen. Hij besloot dat Cyriel niet gehandeld heeft met voorbedachtheid en vraagt niet de vrijspraak te geven, maar de voorbedachtheid te verwerpen."

Schuld en strafmaat

De verdediger werd na de zitting door een groot aantal advocaten omringd en geluk gewenst. "Uw woord" vertelden zij, "heeft veel indruk op jury en publiek gemaakt." Er werden zeven vragen gesteld. Op vier antwoordde de jury ja en op drie neen. De zoon werd daardoor schuldig verklaard aan moord met voorbedachtheid en de moeder als mededaderes zonder voorbedachtheid. Het hof verwees Cyriel tot de doodstraf en de moeder tot 15 jaar dwangarbeid.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

N., Uit Lootenhulle, in *'t Getrouwe Maldegem*, 1, 8 en 15 november 1903.

N., Vadermoord te Lootenhulle, in *'t Getrouwe Maldegem*, 31 januari 1904.

² 'De plaag der dorpen' is een werk van Hendrik Conscience uit 1875.

"HEDDE 'T AM GHEHUURT? DEN KOMMESEIR VAN 'T VIERDE ES OMVERRE GESCHOTEN! EN NEN AZENT UIT NEVELE UUK! DEUR NEN ANARSIEST" (1909)

Die 'azent' was Jozef Gyssels, afkomstig uit Nevele. Hij was opgeroepen om een gevaarlijke anarchist aan te houden en verkeerde die avond op het verkeerde moment op de verkeerde plaats.

Gewelddadig anarchisme zorgt eind 19de eeuw voor angstpsychose

In de tweede helft van de 19de eeuw raakten nieuwe ideeën en termen als communisme, socialisme en anarchisme geleidelijk aan verspreid bij de arbeidersklasse, die zwaar werd uitgebuit en in armoede leefde. Zij hoopten dat via die weg hun situatie kon verbeteren. Vooral de anarchisten waren zeer radicaal en haalden hun ideeën bij denkers als Proudhon. Die schreef het boek 'Wat is eigendom?' in 1840 met daarin de bekende zin: 'Eigendom is diefstal'.

Het anarchisme werd in Europa en de Verenigde Staten een brede beweging. In ons land kreeg het snel voet aan de grond in het Waalse industriebekken, waar het werd gepromoot door vakbondsmensen, maar bleef in Vlaanderen eerder marginaal. Tot de Eerste Wereldoorlog waren er enkel kernen in Gent en Mechelen. Vooral die laatste stad werd een centrum van het zgn. anarcho-syndicalisme.

Tegelijk bezat het anarchisme een zekere aantrekkingskracht bij artistiek actieve en eerder vrijzinnige jongeren. Zo had het literaire tijdschrift *Van Nu en Straks*, met de jonge Nevelaar Cyriel Buysse in de redactie, een duidelijke anarchistische inslag. Maar het overgrote deel van de bevolking en vooral de katholieken moesten niets weten van die beweging die vorst, staat, bezit... afwees.

Sommige anarchisten, vooral Italianen en Russen radicaliseerden tot zeer gewelddadige individuen waarbij de grens tussen criminaliteit en politiek niet altijd duidelijk was. Men inspireerde zich daarbij op bepaalde teksten, onder meer van Kropotkin, die pleitte voor een 'anarchisme van de daad'. Er

kwamen aanslagen op onder meer stadhuizen en andere symbolen van het burgerlijk gezag. Het liep compleet uit de hand.¹

Het geweld zorgde voor een versterking van de veiligheidsdiensten en meer toezicht op vreemdelingen. Maar dat kon talloze spectaculaire moordende aanslagen op onder meer de Franse president Sadi Carnot (1887), keizerin Sisi van Oostenrijk (1898), de Amerikaanse president McKinley (1901) niet voorkomen. In ons land was er in 1902 een mislukte aanslag op Leopold II door een Italiaanse anarchist. In ieder geval kwam door een kleine groep extremisten heel de anarchistische beweging in een slecht daglicht te staan.

Anarchisten in Gent

Ook in Gent kregen de anarchisten voet aan de grond. In 1909, ter gelegenheid van de dubbele moord op de politiemannen, waren er een aantal militanten en sympathisanten actief.

Een sleutelfiguur was Maurice Heyman die rond 1900 als bediende in de Vooruit werkte. Hij werd er ontslagen wegens zijn anarchistische sympathieën. In 1907 was hij aanwezig op het internationaal anarchistisch congres dat plaatsvond in Amsterdam. En een jaar later, wanneer de Gentse anarchisten onder leiding van Jan Samijn uitpakken met een eigen blad, *Ter Waarheid*, was hij er de verantwoordelijke uitgever van. In 1908 fungeerde hij trouwens als secretaris en penningmeester van de Gentse Vrije Groep, die - aldus Heyman - een 114 leden telt en samenkwam in zaal Parnassus.

Russische anarchist met veel schuilnamen vluchtte van Brussel naar Gent

Wie was de obscure Russische anarchist die begin februari 1909 in Gent neerstreek? Deze Abraham Hartenstein zou in 1887 in Odessa (huidig Oekraïne) geboren zijn als kind van Isaak en Thérèse Grunberg. Zijn twee broers werkten in Parijs en in de Verenigde Staten. Hartenstein zou al op 17-jarige leeftijd toetreden tot de anarchistische beweging en verliet zijn land, om zgz. zijn studies verder te zetten. Hij begon een odyssee die hem leidde van Argentinië over Madrid, Parijs tot in Brussel. Hij was als anarchistische

¹ De link met het jihadisme vandaag is snel gelegd en iemand als prof dr. em. Rik Coolsaet ziet sterke parallellen.

agitator bijna nergens welkom. In 1908 bleek hij in de Museumstraat in Brussel te wonen. Eén van zijn vele valse namen was Vladimir Seiliger of Seliger.

Tijdens de overval met een zelfgemaakte bom in Brussel maakte hij zich kenbaar als Jozef Dubois. Op 3 februari 1909 begaf Hartenstein zich met een onbekende medeplichtige naar de woning van de pelshandelaar Bernard De Mayer, gelegen op de Louizalaan. Tijdens het assisenproces, later dat jaar blijkt dat De Mayer Russische migranten steunde en zelf anarchistische sympathieën had. Dat hinderde het duo niet om De Mayer - onder dreiging van de bom - 3000 fr. af te persen. Die kon de man pas de volgende morgen betalen via een cheque. Anders zou een anarchistische groepering hem vermoorden, dreigde Hartenstein. Het duo dropte nadien de bom, maar die werd ontdekt door een loodgieter. De politie sloeg groot alarm en legde een link tussen de afpersing en de figuur van Hartenstein. Maar bij de inval in diens woning, waar men materiaal voor het maken van een bom aantrof, was de vogel al gaan vliegen. Het parket liet zijn signalement met foto verspreiden in de pers, iets wat hem enkele dagen later zou verraden.

Hartenstein vestigde zich boven een apotheek in de Gentse Lange Violettestraat

Hartenstein inde de cheque, kocht er onder meer een revolver mee, en reisde naar Gent, waar hij al wat contacten had. In de krant *Journal de Gand* vond hij een advertentie voor "une belle chambre garnie à louer - Lange Violettenstraat 6". Maar eerst trok hij naar de Sint-Margrietstraat nr. 13, waar de ouders van de anarchist Henri Lecot woonden. Hij had er al even verbleven in 1908 maar was er nu niet meer welkom. Zoon Henri Lecot was ondertussen naar het hof De Snoeck in Vurste verhuisd om er een kippenkwekerij te runnen. Een aantal andere anarchisten uit het Gentse vervoegden hem daar. Hartenstein had in Gent eveneens contact met Theofiel Heyman en diens zoon Maurits. Die laatste had hij leren kennen in Parijs.

Hij trok tenslotte naar de Lange Violettenstraat 6, waar men hem onder zijn zoveelste schuilnaam Chucharoff een kamer verhuurde. Het kamertje maakte deel uit van een tweewoonst met aan de ene kant de apotheek van Hector Van Houtte-Boelaert en aan de andere kant de kruidenierswinkel uitgebaat door Victor Boelaert-Marie Van Houtte, respectievelijk de

schoonbroer en zuster van de apotheker. Beide woningen stonden via tussendeuren en met elkaar in verbinding.

De eerste dagen bleef Hartenstein op zijn kamertje rondhangen en vroeg enkel aan de meid van de apotheker (Belina De Potter) om voor hem ergens in de buurt een pak Brusselse kranten te kopen. Later zullen het net die kranten zijn die hem de das omdeden. In de voormiddag van zondag 7 februari meldde hij zich aan, stipt zoals voorgeschreven, op het politiebureau van de 4de wijk, toen nog gevestigd aan de Koepoortkaai, waarna hij bij de Boelaerts aanzat voor het middagmaal.

Hartensteins was dan al bezig om opnieuw een bom te fabriceren. Daartoe legde hij een 'boodschappenlijstje' aan en bezocht een aantal ateliers en winkels om het vereiste materiaal te verzamelen.

In de week volgend op zijn aankomst in Gent bleef de Rus een paar dagen afwezig. Als bij toeval, het was inmiddels 14 februari geworden, vond één van de leden van het gezin Van Houtte of Boelaert tussen het pak kranten die Hartenstein had laten halen, het exemplaar van *La Dernière Heure* met daarin een artikel waar het verband werd gelegd tussen de overval te Brussel en hun gast. Bij het artikel prijkte de foto van Hartenstein. Het gezin stond meteen in rep en roer en men doorzocht de kamer. Daarbij werd een pak van 272 notities ontdekt met geheimzinnige berekeningen die precies bestemd zijn voor de aanmaak van de bom. Men besloot om er de politie bij te halen, maar wachtte hiermee nog ruim vierentwintig uur.

Op maandag 15 februari, omstreeks 18 uur, ging Victor Boelaert uiteindelijk toch zijn verhaal doen op het bureau van de 4de wijk. Hij trof er politiecommissaris Florent De Smet aan die onmiddellijk het parket opbelde en de toelating kreeg om Hartenstein op te halen. De Smet trok met drie politiemannen in burgerkledij en ongewapend naar de Lange Violettenstraat. Het waren bijzonder agent Arthur Priem en de agenten 1ste klas Jozef Gyssels en Gustaaf Tijtgat.

In de kruidenierswinkel lieten de vier politiemannen zich de weg naar het bewuste kamertje aanwijzen door Ivan, de 16-jarige zoon van Boelaert. Zo stil als mogelijk liepen ze de trap op. Na eerst te hebben aangeklopt, duwde Florent De Smet bijna onmiddellijk de deur open. In de kamer zagen ze Hartenstein aan een tafeltje zitten, waarop een brandende petroleumlamp

staat. De Rus was druk bezig notities te maken. Terwijl zijn rechterhand in zijn binnenzak schoof, draaide hij het hoofd in de richting van de vier binnengekomen mannen.

Letterlijk uit het politieverslag

"Overgemaakt aan de Heer Hoofdcommissaris op 16 februari 1909 om 7 uur 's morgens.

Gisterenavond, 15 dezer kwam de heer Victor Boulaert verklaren aan mijnheer de politiecommissaris De Smet dat de student die sinds een achttal dagen bij hem woont zeer sterk lijkt op het individu waarvan een portret en signalement verscheen in de krant 'La Dernière Heure'.

Mijnheer de politiecommissaris De Smet, vergezeld van de agenten Priem, Tytgat en Gyssels, allen in burger gekleed, begeven zich naar de woning van de heer Boulaert, Lange Violettestraat n° 8. Het verdachte individu betrok er een kleine kamer op de eerste verdieping.

Toen zij de kamer binnengingen, plaatsten mijnheer de Commissaris De Smet en de agenten zich rond de verdachte die aan het schrijven was.

Mijnheer had hem zijn naam en hoedanigheid gevraagd. Hij verklaarde zich te noemen: Peter Sucharoff, geboren te Zarshoeselo op 16 januari 1888, student burgerlijk ingenieur, en komende van Sint-Petersburg. Gedurende die tijd was het individu blijven zitten, de rechterhand in de binnenzak van zijn vest. Mijnheer vroeg hem vervolgens wat de cijfers te betekenen hadden die hij neergeschreven had. "Dat zijn al de uitgaven die ik gemaakt heb om per spoor te reizen" antwoordde hij.

Toen Mijnheer de commissaris De Smet hem gevraagd had om mede te komen naar het politiebureau, sprong het individu recht en trok een revolver Browning van zwaar kaliber uit de binnenzak van zijn jas en begon schoten af te vuren. Mijnheer de commissaris De Smet en de agent Gyssels sprongen op hem. In het tumult werd een petroleumlamp die op de tafel stond omgegooid en doofde uit. Iedereen bevond zich dus in het duister, terwijl het individu steeds verder schoten loste. Een petroleumkachel die diende om de kamer te verwarmen, een nachttafel en andere voorwerpen werden omgegooid. Ruiten vlogen stuk, terwijl de agenten om licht schreeuwden.

Op een gegeven moment liet de agent Gyssels de verdachte los en zegde: "Mijnheer ik ga sterven, ik ben getroffen" en zakte na een paar passen in elkaar. Terwijl mijnheer de commissaris De Smet en agent Tytgat zich inspanden om de verdachte in bedwang te houden, slaagde de bijzondere agent Priem erin hem zijn wapen te ontrukken terwijl hij een laatste schot loste. Op dat ogenblik zegde Mijnheer de commissaris De Smet: "Ik ben getroffen in mijnen buik". Bijzonder agent Priem drong daarop een aangrenzende kamer binnen en vond er een lamp die hij onmiddellijk aanstak. Toen hij hiermede in de eerstgenoemde kamer kwam was het individu nog steeds aan het vechten. Samen met de agent Tytgat slaagde hij er tenslotte in hem de handboeien aan te doen en de kamer uit te slepen. Toen zij met de dader aan de trap kwamen, maakte de man een formidabele sprong, vermoedelijk met de bedoeling hen beiden mede te slepen, maar zij lieten hem los. Hij viel met het hoofd naar beneden van de trap. De agenten liepen naar beneden, doch de man sprong recht en nam de vlucht. Door een verbindingsdeur die uitgaaf in de gang kwam hij terecht in het aanpalende huis. De agenten Priem en Tytgat liepen de straat op en gingen langs de voordeur de vluchtende tegemoet. Daar werd hij evenwel reeds door Mr. Boulaert in bedwang gehouden. Hij werd vervolgens onder goede geleide naar het politiebureau overgebracht.

Het individu in kwestie is de genaamde Seiliger Vladimir, van Russische nationaliteit, geboren te Tiraspol op 10 februari 1885, student, gewoonde hebbende te Brussel, Kleine Museumstraat 6, beschuldigd van afpersing met geweld en bedreigingen en bendevoorming. Er is een aanhoudingsbevel ten zijnen laste uitgevaardigd. Zijn seining, uitgaande van den heer onderzoeksrechter Torsin te Brussel is ons gisterenavond toegekomen.

Seiliger is onder aanhoudingsmandaat geplaatst in de gevangenis te Gent. Politiecommissaris De Smet en agent Gyssels ontvingen de onmiddellijke zorgen van de dokters Champon en De Schrijver. Zij werden vervolgens overgebracht naar het burgerlijk hospitaal. Agent Tytgat heeft zware schoppen op de benen gekregen en een kopstoot op de borst. Hij klaagt van lichte pijnen in de getroffen streken. De bezittingen van de bijzondere agent Priem zijn bevuld met petroleum, zijn mantel vertoont een gat en is verbrand."

Arrestatie moordenaar en overlijden van de twee politiemannen

Wanneer de dader na de feiten naar buiten werd gebracht, stroomden omwonenden en voorbijgangers toe. De politiemannen Piron en Duquesne die hun collega's Priem en Tytgat bijstonden, hadden alle moeite om te beletten dat de Rus werd gelyncht. Een aantal burgers en twee soldaten uit de nabijgelegen artilleriekazerne hielpen om de moordenaar naar het politiekantoor te brengen. Bij een eerste summiere verhoor verklaarde Seiliger dat hij alleen had geschoten 'om verwarring te stichten' en absoluut niemand viseerde.

Met heel wat moeite droegen Priem en Tjtgat hun zwaargewonde collega Gyssels langs de smalle trap naar beneden. Florent De Smet kon nog op eigen kracht de trap afkomen en liet zich in een zetel neervallen. Een kogel was in zijn buik binnengedrongen, enkele centimeters onder de maag. Het is apotheker Van Houtte die de eerste hulp toediende, waarna beide slachtoffers overgebracht werden naar het Bijlokeziekenhuis.

BID VOOR DE ZIEL
VAN DEN HEER
JOZEF GYSSELS
Echtgenoot van Vrouw
ROSALIA DE KOCK
POLITIEAGENT VAN 1^e KLAS DER STAD GENT.

Bewaar het aandenken van uwen vriend in uw hert.
ECL. XXXVII - 6

✠

BID VOOR DE ZIEL
VAN DEN HEER
JOZEF GYSSELS
Echtgenoot van Vrouw
ROSALIA DE KOCK
POLITIEAGENT VAN 1^e KLAS DER STAD GENT.
geboren te Nevele den 28 Maart 1871, en overleden te Gent, voorzien van de rechten der heilige Kerk, den 16 Februari 1909, ten gevolge der kwetsuren bekomen in de uitoefening van zijnen dienst.

O bedroefde familie, stort tranen over eenen doode, en begint te weenen alsof u eene pijnlijke zaak ware overkomen..., maar weest niet ontroostbaar in uwe droefheid. ECL. XXXVIII.

O! wreede dood! o! groot geheim des doods! Hoewel leert gij ons kennen wat wij in deze wereld zijn! Oisteren nog, frisch en gezond, in den vollen bloei der jaren, en heden reeds in de eeuwigheid.

Hij was een liefdevolle vader, die nu al de moeite welke zijn lastig ambt medebracht, in zijnen huiselijken kring, zich niet alleen kwam uitrusten, maar er ook kwam uitstorten al de genegenheid en verwikking waartoe een vaderhart bekwaam is: zijne vrouw en kinderen waren zijnen droom en de glorie zijns levens.

O dierbare Echtgenoot en zeer lieve kinderen vergeet mij nu ook niet, bijzonder des avonds in uw gemeenzaam gebed. Leef te zamen gelukkig: daarom, blijft altijd getrouw aan den God van onze voorouders en onderhoudt al zijne geboden. Ik verlaat U, maar tot wederziens.

Mijn Jezus barmhertigheid. (100 dag. afl.)

Lichtdruck. De Graeve, Gent.

Als een razend vuurtje verspreidde zich op 15 februari 1909 het nieuws in Gent. Enkele uren later, meer bepaald op 16 februari om één uur 's nachts, overleed Jozef Gyssels. Diezelfde nacht om 2 uur 15 bezweek ook Florent De Smet aan de gevolgen van de opgelopen verwondingen

De begrafenis van de slachtoffers had plaats in de namiddag van de 19de februari in aanwezigheid van afgevaardigden van politiekorpsen uit alle hoeken van het land, hoogwaardigheidsbekleders van alle rang en stand waaronder de toenmalige minister voor Justitie De Lantsheere en een zeer talrijk publiek. De stad Gent werd vertegenwoordigd door eerste schepen en waarnemend burgemeester Siffer.

Huiszoekingen bij anarchisten in Gent en omgeving

Onmiddellijk na de feiten startte het onderzoek. Er werden huiszoekingen uitgevoerd in Gent en omgeving bij van anarchistische sympathieën verdachte personen. De meesten kwamen samen in het volkshuis van Brussel. Een aantal waren naar een kippenkwekerij in Vurste getrokken (zie hoger).

Eén van de geviseerden was een zekere Achiel Comhaire die heel de wereld had rondgezworven en naar verluidt zelfs Lenin zou ontmoet hebben.

Een andere figuur was Edmond De Waegenaere uit Bassevelde, handelaar en barbier van beroep en verloofd met Gabrielle Lecot. De Waegenaere werd aangehouden in het huis van Lecot in Gent en ondervraagd. Wanneer Henri Lecot de dag na de dubbele moord een bezoek wou brengen aan Hartenstein, wiens aanhouding hem nog niet bekend was, volgde prompt een aanhouding. Hij had een lege valies bij zich, mogelijk om de bom 'op bestelling' in te stoppen. Maar hij wordt al snel vrijgelaten bij gebrek aan bewijzen.

Het onderzoek toonde aan dat er in Gent heel wat contacten waren tussen Vlaamse en Russische anarchisten. De vergaderingen grepen plaats in de Bibliothèque Russe bij handelaar in verfwaren Lucien Pronee in de Vrouwenstraat 38. Een aantal Russen woonden er in de buurt. Andere verzamelpunten waren bij Boris Fonks op de Coupure 57 en in een andere Bibliothèque Russe op de Kunstlaan 6. Op dit laatste adres woonden de

student en schilder Lubianski, Arsène Nikolinko en Kollikowski, op de vlucht na een bomaanslag in Londen.

Anna Meitousse, die aan het Brussels Conservatorium studeerde en een vriendin van Hartenstein, werd nauwlettend in het oog gehouden. De dag na zijn vertrek ontving ze een door hem geschreven brief, verstuurd vanuit Parijs maar in werkelijkheid meegenomen door een vriend en gepost in de Franse hoofdstad. In die brief kondigde Hartenstein zijn terugkeer aan naar Brussel.

Over politieman Joseph Gyssels

Jozef Gyssels werd geboren te Nevele op 28 maart 1871. Zijn ouders waren Charles en Marie Blomme. Met uitzondering van de legerdienst, werkte hij na de lagere school als tuinman. Op 23-jarige leeftijd (10 december 1894) vervoegde hij de rangen van de Gentse politie.

Net voordien huwde hij met Rosalie De Kock, een weduwe die al een dochter had uit een eerder huwelijk. Het gezin vestigde zich in Stuksken 97, waar drie kinderen werden geboren. Bij zijn overlijden was Martha vijftien jaar, Raymond dertien en Berthe zes.

Zoals blijkt uit onderstaand verslag, stond Gyssels bekend als een zeer dienstvaardige en door de bevolking graag geziene politieman. Na de schietpartij hebben de dokters nog geprobeerd hem te redden. Men slaagde erin om drie kogels te verwijderen, maar twee andere zijn binnengedrongen langs de rug en hadden een long en de lever te zwaar beschadigd.

Oordeel van de eveneens vermoorde commissaris Florent De Smet

De kwaliteiten van politieman Gyssels werden enkele dagen voor hun overlijden genoteerd door commissaris De Smet zelf, die hem voordroeg voor een bevordering tot brigadier:

"Agent Gyssels zou een zeer goed brigadier zijn. Hij spreekt uitstekend Frans. Er is hem absoluut niets te verwijten op het vlak van gematigdheid. De diensten die hij reeds geleverd heeft bevelen hem op alle gebied aan tot de welwillendheid van zijn chefs. Hij is een dienaar, waardig om voor bevordering in aanmerking te komen. Hij is rechtuit, heeft een zeer goede houding, en getuigt van veel moed en koelbloedigheid. Hij heeft een

vriendelijk karakter en in zijn betrekkingen met het publiek valt hij op door zijn steeds gelijkmoedig humeur waardoor hij graag gezien wordt door iedereen.

Een gebeurtenis in de Lange Violettestraat
ten jare 1909 (16 februari)

In het jaar 1909 was geheel België in beroering en vooral Gent.

In de Lange Violettestraat had een anarchist een gemeubelde kamer in huur genomen. De dag van zijn aankomst te Gent trachtte hij een exemplaar van alle Brusselse dagbladen te bekomen. Daarop verdween hij. De Brusselse politie zocht een anarchist op. Na een afwezigheid van een drietal dagen kwam hij alhier terug. De politie werd op de hoogte gebracht der zaak. Op 15 februari trok de Politiekommissaris, heer De Smet Florent, vergezeld van drie agenten, waaronder: Agent-Opzichter Gyssels Jozef, naar de Lange Violettestraat en verzocht de anarchist in naam der Wet zijn kamerdeur te openen. Mijnheer De Smet werd geschoten, getroffen in de onderbuik. Hetzelfde lot onderging Agent-Opzichter Gyssels; kogels troffen hem in de borst. Beiden stierven kort na het gebeuren.

Uit alle hoeken van het land kwamen telegrammen van rouwbeklag. Lijkkoets (Carrosse) van 1ste klas, was met vier paarden bESPANNEN. Een der ontelbare rouw-kronen, allen door weeskinderen gedragen, vermeldde:

ERE AAN DE GENTSE HELDEN, GESTORVEN OP HET VELD VAN EER.

Politiekommissaris: Heer De Smet Florent
Agent-Opzichter: Heer Gyssels Jozef

geboren te Oostakker op 26 januari 1860
geboren te Nevele op 28 maart 1871

Hij treedt nooit onbezonnen op en de chef die hem om het even welke opdracht toevertrouwt kan er steeds op rekenen dat hij er zich met de grootste intelligentie zal van kwijten.

Hij is onderdanig en nooit onaangenaam. Hij houdt zich enkel bezig met zijn plichten die hij met smaak en toewijding volbrengt.

Gyssels mag overal de hand aan slaan, mag met schrijfwerk belast worden en heeft steeds een actieve dienst vervuld met tact, zodanig dat zijn verslagen nooit het voorwerp van betwisting zijn geweest."

In diens lijkrede nam de hoofdcommissaris de tekst van dit verslag integraal over.

Assisenproces

Hartenstein werd na zijn aanhouding opgesloten in de Gentse gevangenis. Het assisenproces greep plaats van 16 tot 19 juni 1909 onder het voorzitterschap van Henri Dumortier, raadsheer bij het Hof van Beroep in Gent. Het openbaar ministerie werd waargenomen door substituut-procureur-generaal Van Mallegheem. Er werden vierentwintig getuigen opgeroepen, waaronder negen voor de overval te Brussel. Jan Wannyn² fungeerde als tolk, bijgestaan door Michel Moutiatine, een Russische zanger bij de Gentse opera.

Alhoewel Hartenstein aanvankelijk elke verdediging weigerde, werd hij bijgestaan door Jofe en Hirsch, advocaten bij het Hof van Beroep te Brussel. Op 19 juni 1909 werd Hartenstein schuldig bevonden aan de twee moorden zonder voorbedachtheid en veroordeeld tot levenslange dwangarbeid. Hij kwam in de Leuvense gevangenis terecht. Door een brand, zowel in het Gentse gerechtshof (1926) als de Leuvense gevangenis, gingen alle archiefstukken verloren. Het is dus bijna niet meer te achterhalen wat er verder met de man die zich onder meer Hartenstein noemde, is gebeurd.

Golf van solidariteit met de beide slachtoffers

Vrij vlug kwam de solidariteit op gang voor de weduwe en de wezen. Universiteitsstudenten hielden tijdens de Carnavalsdagen een inzameling.

² Vermoedelijk gaat het hier om de bekende Gentse activist en de vader van Johannes Wannyn, burgemeester van Nevele en volksvertegenwoordiger.

Op de vierde wijk werd door J. Van Brabant een 'comité ter ondersteuning van de naastbestaanden' opgericht. Er kwam nog een ander comité met als voorzitter senator A. Vercruyssen-Bracq, waarbij het geld werd ingezameld door de verschillende gebuurtedekens.

Het Rode Kruis zorgde voor een eerste gift, zijnde 500 fr. voor de wezen van F. De Smet en 300 fr. voor de weduwe en wezen van J. Gyssels. Anderzijds stelde het inrichtend comité van de 'Fransche Comediën' aan het schepencollege voor een benefietvoorstelling in te richten voor de wezen van agent Gyssels.

Tijdens de eerste vergadering, die plaats had in de commissiezaal in het stadhuis, besliste men dat de giften geplaatst dienen te worden bij de Bank van Gent die het aanbod deed om dit 'zonder lasten te doen' met een intrest van 4% en dat tot de meerderjarigheid van de wezen. Het geld moest dienen om hen "toe te laten, hetzij zich in den handel te plaatsen, of te benuttigen voor de loopbaan die zij zouden verkozen hebben".

Ook de overheid deed een mooie geste. In haar zitting van 28 juni 1909 besliste de gemeenteraad met eenparigheid van stemmen een jaarlijks pensioen van 1.567 fr. toe te kennen aan de vier wezen van Florent De Smet en 517 fr. aan de weduwe van Jozef Gyssels en dit overeenkomstig de bepalingen van de stedelijke pensioenkas. Daarbovenop kregen de vier kinderen De Smet een jaarrente van 500 fr. tot de dag van hun meerderjarigheid en de weduwe Gyssels een jaarrente van 1.000 fr. "over te zetten voor een deel op ieder harer kinderen" en tot de ouderdom van 21 jaar ingeval de weduwe zou overlijden vóór de meerderjarigheid van haar kinderen. De jaarrente viel voor één derde ten laste van de Stad Gent en voor twee derden van de Belgische staat.

De dubbele moord veroorzaakte in ieder geval heel wat beroering, niet alleen onder de Gentse bevolking maar ook tot ver buiten de stadsgrenzen. Zo werden naar aanleiding van deze gebeurtenis, niet minder dan vier verschillende prentkaarten uitgegeven, met daarop de foto's van de slachtoffers en sommige zelfs met de afbeelding van de dader. Marktzangers brachten bovendien een aantal liederen ten gehore.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

Artikels

DE KEYSER B., *De Gentenaar*, januari 1976.

N., Aanhouding van eenen anarchist in Gent, in *Het Weekblad voor Oost-, West- en Zeeuwsch-vlaanderen*, 21 februari 1909.

MAES D., Een Russisch anarchist schrijft een zwarte bladzijde Gentse geschiedenis, in *Gentsche Tydinghen*, 21 jrg., nr. 5, 15 september 1992, blz. 266-283.

Boeken

COOLSAET R., *De mythe van Al-Qaeda*, Van Halewyck, 2004.

MOULAERT J., *Rood en zwart: de anarchistische beweging in België 1880-1914*. Davidsfonds, Leuven, 1995.

Digitale informatie

N., Anarchisme in België (www.janpellingfonds.be).

N., Moord in de Lange Violettestraat te Gent. Achtergronden en feiten (<http://www.bloggen.be/rodecal2/>).

VERDWENEN MEISJE UIT BACHTE-MARIA-LEERNE VERMOORD TERUGGEVONDEN (1916)

Amper 17 jaar was Alma Claeys toen zij op 6 mei 1916 plots was verdwenen. Zij was de dochter van landbouwer Bernard Claeys. Er was onmiddellijk sprake van een onrustwekkende verdwijning die niet opgehelderd raakte. "Er werd langs alle kanten gezocht" schreef De Gentenaar. De Landwacht. De Kleine Patriot van 27 juli 1916.

Pas meer dan twee maanden later, op 24 juli, werd in Vosselare op een korenveld een stoffelijk overschot gevonden bij het pikken van de oogst. Het ging effectief om het verdwenen meisje. Dokter Lambrecht deed de eerste vaststellingen. Men herkende haar enkel nog aan de kleren.

Het parket van Gent, zijnde A. Vanderstraeten, procureur des konings, onderzoeksrechter De Buck, griffier Verlodt en wetsgeneesheer Leboucq stapten af in Vosselare.

Men bevestigde de identiteit van het verdwenen, vermoorde, meisje. "Dat het om een misdaad ging, bleek uit het feit dat rond de hals een koord was gestropt" schreef dezelfde bovengenoemde krant op 27 juli 1916.

De dader werd blijkbaar nooit gevonden.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

HUYS P., Honderd jaar geleden, in *Contactblad*, afl. XIII (1916), blz. 4358.

N., Geheimzinnige zaak, in *De Landwacht. De Gentenaar. De Kleine Patriot*, 27 juli 1916.

N., Vosselare, in *De Landwacht. De Gentenaar. De Kleine Patriot*, 28 juli 1916.

N., Vosselare bij Nevele, in *Het Volk*, 28 juli 1917.

DRONKEN ACHIEL TELLEIR RAAKTE SLAAGS MET ZOON OMER EN OVERLEED (1934)

In september 1934 is er een grote opschudding in de wijk den Hul in Nevele. Achiel Telleir, 53 jaar, gehuwd en vader van zes kinderen, kreeg in zijn woning in de Zeistraat nr. 3 een vuistslag en twee schoppen toegediend van zijn zoon Omer. Voordat men hem in bed poogde te leggen, viel hij nog eens met het hoofd op de grond. Onmiddellijk daarna bleek hij al te zijn overleden.

De krant Vooruit bracht onder de titel 'Smartelijk familiedrama te Nevele' dit verhaal op de voorpagina en verwees naar het werk van Cyriel Buysse, die schreef over de types van den Hul. "Vele jaren zijn sindsdien verlopen en nu wonen op dit gehucht heel wat meer zachtaardige mensen" meende de krant. "Toch heeft er zich thans weer een drama afgespeeld, dat eens te meer op de miserie en op de brutaliteit van sommigen een schril licht werpt". De zaak moet in ieder geval niet onderdoen voor de meest rauwe romans en toneelstukken van Cyriel Buysse of 'Hard labeur' van Raymond Stijns, schrijft Vooruit nog.

Het gezin Telleir bestond uit vader Achiel, moeder Elodie Landuyt (48 jaar), zoon Omer (23 jaar), zijn gehandicapte broer Arthur en nog vier minderjarige kinderen. Het Volk had het over zeven kinderen. De vader werd in de krant omschreven als een grote en sterke kerel van 105 kg met een jaloers en gewelddadig karakter. Hij werkte aan de spoorweg. Maar het gezin steunde op het inkomen van de oudste zoon, want de vader besteedde zijn loon aan drank. Het Laatste Nieuws deelde mee dat het slachtoffer zeer brutaal optrad in zijn gezin en dat was bijna een eufemisme.

Een echt hondenleven voor de familie

Zijn vrouw Elodie Landuyt was van onbesproken gedrag. Van 's morgens tot 's avonds zwoegde ze voor haar kroostrijk gezin. Gedurende de oorlog stond ze er met haar kleine kinderen alleen voor en er kon nooit iets ten haren laste verteld worden, zo werd ze door de krant Vooruit omschreven.

Achiel had zich - blijkbaar door een werkmakker - laten vertellen dat zijn vrouw hem bedroog en die gedachte evolueerde tot een obsessie bij de al gewelddadige alcoholicus. Het leven werd nu compleet een hel voor het

gezin. Vooruit: "Vloeken, verwijten, bedreigingen, en slagen, waren aan de orde van de dag". De krant vertelde dat hij zijn vrouw eens met een mes bedreigde en achtervolgde tot in Lotenhulle, toch enkele kilometers van den Hul. "Zes weken geleden achtervolgde hij haar na met een spade." Men vermoedde dat zijn gestel en vooral zijn hart en hersens zwaar hadden geleden onder zijn drankmisbruik dat al er was sinds 1919.

De zes kinderen en de moeder verborgen zich regelmatig in een kamer uit schrik voor de woesteling. "Dat moet eens slecht aflopen" zei iedereen uit de buurt, waar een grote bezorgdheid bestond in verband met het gezin.

Levensmoe

De jongste weken voor zijn dood leek Achiel Telleir er een einde te willen aan maken. Zo verklaarde hij eens: "Ik ga me ophangen, ik ga me onder een trein werpen" en "Ik heb er genoeg van" en tenslotte: "Zie, nu de kermis toch voorbij is, zit ik met mijn leven niet meer in." "Maar er zijn nog veel kermissen! Die van Landegem bijvoorbeeld?" antwoordde men hem "Het is te ver" was zijn antwoord.

In de herberg van een zekere Kneuvelds liet hij zich voor zijn dood eens ontvallen: "Met mijn leven of het hare is 't gedaan."

De laatste twist

Tijdens de tragische avond zelf verklaarde hij 's avonds: "Er zal hier gaan geschoten worden, dat de stukken er afvliegen!" In ieder geval ging de woesteling opnieuw geweldig tekeer. "Vader, ge gaat toch moeder niet slaan, hé? smeeke de kreupele zoon Arthur "Zwijg gij mankepoot" was de grove reactie.

Men kon de man tenslotte bewegen een snede vlees te eten, maar hij wou niet naar bed. Achiel hoopte wellicht dat Arthur en Omer, de twee grote zoons, nog wat zouden buitengaan en dat hij dan zijn vrouw zou kunnen afranselen. Maar de jongens bleven bij hun moeder om haar desnoods te beschermen. De atmosfeer was om te snijden. Omer begon stoffen te klieven in de keuken. Na nog wat bedreigingen geuit te hebben, die de gemoederen van zijn huisgenoten nog meer tegen hem ophitsten, ging Achiel buiten op zijn krukje zitten naast de deur, al maar door brommend en schandaal makend.

*Mooi overzicht van de wijk 'den Hul'.
Het pijltje toont de plaats waar het drama zich afspeelde.*

Een fatale slag?

Zoon Omer kon op zeker ogenblik zijn woede niet meer bedwingen, volgens de krant Vooruit. "Vader, gaat ge gaan slapen?" vroeg hij "Neen". "Toch, kom in huis vader?" "Neen voor die hoer zeker, neen voor mij. "Voor de rust?" kwam een laatste vraag.

Maar de dronkaard bleef zitten, zijn vrouw bedreigend en het bont makend. Dan liep de emmer over. Beiden grepen elkaar buiten beet. Omer gaf zijn vader een vuistslag. De man viel door de forse impact omver en kwam volgens het dagblad Het Laatste Nieuws op de boordsteen van het voetpad

terecht. Terwijl hij op de grond lag, gaf zijn woedende zoon hem nog twee schoppen met zijn lederen pantoffels aan: één op het aangezicht en één op de schouder. Arthur kwam erbij en beiden beslisten om de dronkaard binnen te trekken naar de slaapkamer.

Hij verroerde niet meer. "Och, hij is kwalijk" zei de moeder. En terwijl men hem naar bed droeg, ontglipte hij aan de handen van zijn gehandicapte zoon Arthur en kwam met het hoofd op de grond terecht. Enige minuten later, toen de jongens hem op het bed hadden gelegd, stelde men vast dat hij dood was. Een zoon waste het bloed af, dat uit zijn neus was gedrupt en een andere haalde dr. Steyaert erbij.

Het Volk vertelde het een beetje anders: "Twistend liep Achiël de straat op. Wat is er toen gebeurd? Een twist tussen den vader en de zoon Omer 23 jaar? Omer bracht zijn vader een geweldige vuistslag toe in volle gelaat! Een gil! Een plof ten gronde! Vader Telleir bleef bewegingsloos liggen. Ontsteld blijft de zoon staan. Hij roept op zijn moeder, de hulp wordt ingeroepen van bureu. Men draagt vader Telleir op zijn bed. Een dokter komt erbij."

Die kon niet anders dan de dood vaststellen en verwittigde de Rijkswacht. Opperwachtmeester Jef Vandevelde stelde dadelijk een eerste onderzoek in en neemt zoon Omer in hechtenis. Hij werd ter beschikking gesteld aan de procureur des konings.

"Iedereen in Nevele had medelijden met den 'sympathieken' betichte die een voorbeeldige zoon was" schreef Vooruit en verder: "Achiël Telleir stierf waarschijnlijk door een inwendige bloedstorting in de hersenen. Ten gevolge van de val? Ten gevolge van de schop of de slag?

"Men begrijpt natuurlijk wel de opschudding die dit tragisch verloop in de werkersbuurt van Nevele verwekte en welke taferelen van smart en wanhoop zich in het ongelukkig huisgezin Telleir afspeelden. De moeder is ontroostbaar, maar het verdriet is groter wegens de aanhouding van Omer dan voor den dood van de dronkaard."

Omer had berouw maar werd tot ontsteltenis van velen door de onderzoeksrechter onder aanhoudingsmandaat geplaatst. Het Volk omschreef de jongeman als een brave jongeling, een harde werker, die alles over had voor zijn moeder en voor zijn gebrekkelijke broer Arthur. Hij, Omer, was feitelijk de enige steun van 't huisgezin.

Het gebeurde, Woensdagavond jl., te Nevele, een schilderachtig gelegen gemeente op enkele kilometers van Gent.

Op het gehucht Hut woont het gezin van Achiel Telleir, 55 jaar : man, vrouw en zes kinderen. De oudste zoon is gebrekkelijk ; de tweede zoon, Omer, is 23 jaar oud ; de 4 andere kinderen zijn nog minderjarig.

In dat jongsten tijd was het in dit gezin een ware hel geworden door het karakter, door het gedrag van den man : Achiel Telleir had een onhebbelijk, jaloezsch karakter. Zijn echtgenoot, een naarstige en verbaare vrouw, een liefhebbende moeder, verdacht hij tes onrechte van ontrouw. Dit had voor gevolg, dat hij zich soms driemaal per week „rat“ dronk, op die wijze het duiveltje der jaloezschheid nog méér prikkelde en in het gezin, tot ergernis der kinderen, soms woeste toengelen uitlokte. Vaak gebeurde het, dat de moeder zich met de kinderen in een kamer afzonderde, om zich te onttrekken aan den boesachtigen man.

„Dat zal eens slecht eindigen in dit gezin,” vertelden de bureu ouder elkaar.

En... het is slecht gerindigd !

Dien Woensdagavond liep weer de maat vol, ja, over.

Weer had de moeder het te ontgelden, toen Achiel Telleir dronken thuis kwam. Gemeene scheldwoorden, bedreigingen. Maar: struiklen worden boomen, en brave kinderen, die hun moeder liefhebben omdat ze weten wat die moeder voor haar kinderen gedaan heeft, kunnen eens tot het uiterste gedreven worden... zonder zelfs éénmaal te bedenken wat dit voor gevolg kan hebben ; zonder zelfs éénmaal dit gevolg gewenscht te hebben. En in deze hel, terwijl de duivel der jaloezschheid en de drankduivel in Achiel Telleir wed-ijverden om van den mensch het laagste diert te maken, in die hel, waar een vrouw bedreigd werd door haar man, is de zoon, Omer, plots tusschen moeder en vader gesprongen en heeft hij dezen laatsten een vuistslag toegebracht.

Een plof ten gronde !

Een rauwe gil !

Achiel Telleir bleef roerloos liggen.

„Vader is onpasselijk,” zegt de moeder.

De gevreesde man is onschadelijk. Men draagt hem op zijn bed en wascht zijn voorhoofd met koud water.

Hij blijft roerloos.

Een geneesheer wordt bijgehaald. Als een verpletterende donderslag klonk het uit 's dokters mond :

„Hij is dood !”

Dood !

Toen eerst besefte de zoon het vreeselijk gevolg van zijn optreden.

„Dat toch had ik niet gedacht, niet gewild !” riep hij uit, terwijl hij weenend op een stoel neerzegg.

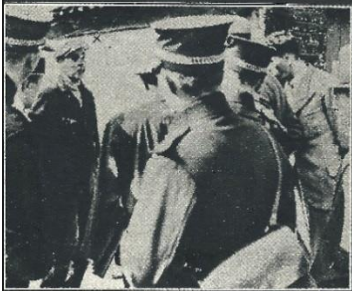
En dan volgde het gansche gerechtelijk verloop : de aanhouding van Omer Telleir, de lijkbehuizing, de heraanstelling van het „gebeurde”, e. d. m. Het gold hier geen moord, verre zij een betamelde misdada.

Dit moest ook de menning zijn van de magistraten, want twee dagen na de feiten, den Vrijdagvoormiddag, werd Omer Telleir in vrijheid gesteld. Mens te meer heeft de drankduivel een huizegen verwoest...

STAF HAPKE.

Kijk op het gehucht „Hut”. Het pijltje wijst het huis waar het drama zich afspeelde.

Omer Telleir vertelt, al weenende, het gebeurde aan de heeren van het gerecht ter plaatse.

Moeder Telleir antwoordt aan de heeren van het Parket en de Rechterlijke politie.

Dit artikel van Staf Hapke is verschenen in 'De Stad', een weekblad voor Vlaanderen uitgegeven in Antwerpen. Hapke is het pseudoniem van Gustaaf Haché, een Gentse journalist die in de jaren dertig regelmatig bijdragen schreef in dit Antwerpse weekblad.

Kort onderzoek door het parket

Het openbaar ministerie stapte af in de Zeistraat. Onderzoeksrechter Van Eeckhaute was vergezeld van de heer Rommel, substituut van procureur, wetsgeneesheer Faut en griffier Senacque. "De dader werd onder geleide van speuragenten naar de plaats gebracht waar de dodelijke slag werd toegebracht" schrijft het Laatste Nieuws. "De onderzoeksrechter verhoorde de vijf andere kinderen en de moeder die het allen eens waren om te verklaren dat vader Telleir zich dikwijls onmenselijk tegenover hen aanstelde, wat ook die woensdagavond het geval was." Na het verhoor werd het onderzoek stopgezet.

Omer in vrijheid gesteld

Wetsgeneesheer Faut die de lijkschouwing deed, gaf als oorzaak van de dood van Achiel een beroerte, ten gevolge van overdreven woede en dronkenschap. Hij stelde in zijn rapport dat er geen rechtstreeks verband bestond tussen de stamp, toegebracht door zoon Omer en diens dood. Hij gaf zijn rapport door aan onderzoeksrechter Van Eeckhaute. Die constateerde dat er van doodslag geen sprake is.

De procureur stelde Omer Telleir als gevolg van dit verslag in voorlopige vrijheid.

Vooruit schreef: "De invrijheidstelling werd door de bevolking van Nevele gunstig onthaald."

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

HAPKE S., Een moordende vuistslag te Nevele, in *De Stad weekblad voor Vlaanderen*, 1934.

N., In dronkenschap zijn vader doodgeslagen, in *Limburger Koerier*, 17 september 1934.

N., Vadermoord te Nevele, 14 september 1934.

N., De vadermoord te Nevele, in *Het Laatste Nieuws*, 14 september 1934.

N., Te Nevele, brengt een jongeling zijn vader een vuistslag toe, in *Het Volk*, 14 september 1934.

N., De moorden vuistslag te Nevele, in *Het Volk*, 14 september 1934.

N., Smartelijk familiedrama te Nevele, in *Vooruit*, 14 september 1934.
(foto's)

N., Het drama te Nevele, in *Het Laatste Nieuws*, 15 september 1934.

N., De moordende vuistslag te Nevele, 15 september 1934.

N., De tragische twist in Nevele, in *Vooruit*, 15 september 1934.

PROSPER KNEUELS IN DEN HUL DOOR BROER GEDOOD NA DRONKENMANSRUZIE (1940)

Die van Kneuels vormden een omvangrijke familie in de wijk den Hul van Nevele. Sommigen van hen zouden emigreren naar Amerika. Maar op 22 september 1940 werd de Kneuelscan getroffen door een drama. Landbouwer Trifon (43 jaar) doodde zijn broer Prosper (37 jaar) tijdens een dronkenmansruzie.

"De zo rustige Vlaamse gemeente Nevele is in beroering gebracht door een broedermoord" staat in de Nederlandse krant Limburger Koerier. "De twee hoofdspelers waren Prosper, vader van twee kinderen en Trifon, vader van drie kinderen, die dicht bij elkaar woonden in de Nevelse wijk den Hul" staat in de krant Vooruit.

Prosper en Trifon bezochten zondagavond een reeks herbergen in Nevele en waren daarbij erg dronken geworden. Blijkbaar was in de laatste herberg, "om iets van niet" vertelden getuigen nadien, een grote ruzie ontstaan.

Prosper trok kwaad naar huis en keerde terug naar de woning van zijn broer met een spade. Die laatste, ook al dronken, zag zijn broer verschijnen, gewapend met de spade, snelde naar een stal om op zijn beurt een hamer te nemen. Trifon keerde terug naar zijn broer met de eis om de hoeve te verlaten. Die zou dan de spade hebben opgericht om te slaan.

Prosper kreeg van zijn broer twee hamerslagen toegediend, waarna hij naar huis strompelde. Zijn vrouw vroeg wat er was gebeurd en waarom hij zo bloedde. "Ik heb gevochten met mijn broer" klonk het en hij legde zich op zijn bed. Twee uur later was hij overleden.

De dader werd aangehouden en het Gentse parket startte in Nevele met een onderzoek. Er werden door onderzoeksrechter Jacquart en substituut Van Hove enkele getuigen ondervraagd over de twist die de aanleiding zou zijn voor de moord.

De lijkschouwing door dr. Thomas bracht aan het licht dat de hamerslag twee schedelbreuken had veroorzaakt. Trifon werd beschuldigd van onvrijwillige doodslag.

Broedermoord te Nevele

De gebroeders Kneuvelds, allebei getrouwd en vader van kinderen, lagen sinds langen tijd in ruzie. Beiden onder den invloed van den drank, ontstond tusschen hen een hevige twist die weldra ontaarde in een gevecht.

Prosper Kneuvelds bracht met een hamer een geweldigen slag toe op het hoofd van zijn broeder Triphon die ten gronde zeeg en oogenblikkelijk den geest gaf.

De dader werd door de Rijkswacht aangehouden, die het parket van Gent verwittigde.

Het parket van Gent, vertegenwoordigd door den heer onderzoeksrechter Jacquartaert, vergezeld van den heer dokter Thomas, kwam ter plaats.

De broedermoordenaar werd na onderhoor gevangelijk naar Gent overgebracht en in de gevangenis opgesloten.

*Uittreksel uit De Gentenaar van 26 september 1940
waarin het slachtoffer als de dader staat vermeld.*

Het is een heilig en zalig gedacht voor de overledenen te bidden, opdat zij van hunne zonden ontslagen worden. (II Mach. XII,16)

†

Bid voor de Ziel
van
PROSPER KNEUVELS

echtgenoot van
Zulma Van Gansbeke

*geboren te Vosselare, op 14 September 1900 en
onvoorziens overleden te Nevele, op 23 September 1940*

Heer, de dagen van den mensch zijn kort; het getal zijner maanden zijn in uwe handen; gij hebt zijn leven palen gesteld die hij niet kan overschrijden.

(Job. XIV. 5)

Steunende op den overvloed der Goddelijke barmhertigheid, zal ik Gods huis binnentreden; en, vervuld met vrees, zal ik hem aanbidden. (Ps. V. 8)

De liefde, welke wij den overledenen toedroegen zullen wij omzetten in vurige en veelvuldige gebeden, opdat de goedheid Gods zich ontfemen zou over hem, die zoo plots uit het leven is verscheiden.

Dierbare echtgenoot en kinderen, mijn onvoorziën heengaan uit dit leven heeft mij belet u een laatste maal mijne liefde te betuigen. Wilt in deze mijne woorden, dan ook eene uiterste vermaning vinden: "Dient en vrees den Heer met liefde; verbeugt u in Hem met vrees, omhelst zijn wet inniglijk, omdat de Heer zich niet vergramme, en gij, van den rechten weg verdwaald, niet zoudet ten gronde gaan. Gelukkig degenen die in Hem hun vertrouwen stellen..."

Barmhertige Jezus, geef Hem de eeuwige rust.

Drukk. G. Lootens, Nevele

Tijdens het getuigenverhoor verklaarde een zoon van het slachtoffer dat hij Trifon had horen zeggen: "Ik ga hem de kop inslaan met een hamer." De dader verklaarde dat hij zich bedreigd voelde door Prosper, die hem aanviel met een opgeheven spade.

't Getrouwe Maldegem schreef: "In zijn rekvisitorium besloot substituut Van Hauwe, dat de feiten niet door het slachtoffer, maar wel door beschuldigde werden uitgelokt. Hij vroeg dan ook dat een strenge straf zou toegepast worden tegen Trifon Kneuvelds, die volgens hem handelde als een woesteling."

Na het pleidooi van advocaat Cassiman, die besloot dat verzachtende omstandigheden bestaan ten voordele van beschuldigde werd Trifon uiteindelijk veroordeeld tot negen maanden gevangenisstraf en een boete van 350 fr.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Lerne

Geraadpleegd

N., In dronkenschap zijn broeder vermoord, in *Limburgse Koerier*, 28 september 1940.

N., Broedermoord in Nevele, in *'t Getrouwe Maldegem*, 29 september 1940.

N. De broedermoord te Nevele, in *'t Getrouwe Maldegem*, 1 december 1940.

N., Bloedige broedertwist te Nevele, in *Vooruit*, 26 september 1940.

N, Zijn broer met een hamer doodgeslagen, in *Limburger Koerier*, 3 december 1940.

STREEK ROND NEVELE GESCHOKT DOOR DUBBELE MOORD TIJDENS NIEUWJAARSPERIODE (1944)

31 december 1944 was een vreemde periode in de Belgische geschiedenis. De streek was bevrijd sinds september. Overal veroordeelden rechtbanken collaborateurs en er was nog van alles gerantsoeneerd. Tegelijk bleef de oorlog voortduren. Het Ardennenoffensief was in volle gang en op 1 januari zal de Luftwaffe nog een massale - mislukte - luchtaanval doen op een aantal vliegvelden, waaronder Sint-Denijs-Westrem.

Nevelaar moordde op laatste dag van het oorlogsjaar 1944

In Nevele Hul broedde een zekere Leopold Telleir op een dubbele moord, iets wat hij al in bedekte termen had aangekondigd. De gewelddadige metsersgast, die leefde van de stroperij had eind december 1944 een paar herbergen bezocht, "zonder echter bij de drank te zijn" wist De Gentenaar nadien.

We baseren ons verder voor het verslag uit die krant. Leopold Telleir begaf zich naar de wijk 'Leegte', een afgelegen plaats tussen Landegem en Vosselare. Daar schoot hij van nabij een jonge vrouw van 23 jaar dood, met een jachtgeweer. Het slachtoffer zou een half uur later overlijden, maar kon nog de naam van haar aanrander vermelden.

Volgens De Gentenaar had de moordenaar zich verder de hele zondag verscholen en pleegde in de nacht van zondag op maandag de moord op zijn vrouw Maria Van Der Heyden, 39 jaar oud. Maandagvoormiddag zag men hem met een geweer door Landegem vluchten. Hij deed zich aan de vaartkant overzetten naar de Heirenthoek. Vandaar ging de vlucht verder naar Hansbeke. De rijkswachters van Nevele konden hem uiteindelijk inrekenen in de Bellemse bossen vlakbij het gehucht Markette. Tot daar het verhaal in De Gentenaar van 4 januari.

De beide lichamen worden naar het doodshuisje van Nevele gebracht. Het parket start een onderzoek.

Op het doodsberichtje van zijn vrouw stond: "Zij was een werkzame, zorgzame en goede moeder. Om hare gediensstigheid en behulpzaamheid

telde zij niets dan vrienden. Haar heengaan zal voor velen een groot verlies zijn."

Opvallend was dat in kranten als Het Volk en Het Laatste Nieuws geen informatie over de toch schokkende dubbele moord wordt gegeven. Vooruit schreef "dat uit het geneeskundig onderzoek blijkt, dat de dader zijn slachtoffers op zeer korte afstand trof. De moordenaar stond als een brutale kerel bekend en zou zijn vrouw reeds verscheidene malen met de dood hebben bedreigd. Tijdens zijn ondervraging verklaarde Telleir in staat van dronkenschap te hebben gehandeld."

Assisenzaak

De assisenzaak begin juli 1945 tegen de 45-jarige Leopold Telleir werd voorgezeten door raadsheer Van Hooye, terwijl De Wilde als advocaat-generaal het openbaar ministerie vertegenwoordigde. Stephan De Vos en Vincke verdedigden de moordenaar. Telleir werd beschuldigd van moord op Gabrielle Michels in Vosselare en op zijn echtgenote Maria Van der Heyden in Nevele op 31 december 1944.

De Gentenaar schreef dat een werkzaam en altijd blijgeestig meisje van 23 jaar, Gabrielle Michels, op 31 december rond 18u30 door twee gewerschoten dodelijk werd getroffen, maar nog de kracht had de naam van de dader Leopold Telleir uit te spreken.

De rijkswachters, op de hoogte gesteld van het gebeuren, begaven zich naar Telleirs woning om de dader aan te houden. De deur was op slot en de rijkswachters posteerden zich aan de woonst in de hoop dat Telleir zou opdagen. 's Morgens vroeg opende een slotenmaker de deur.

Zij troffen er Maria Van der Heyden aan, vrouw van de beschuldigde, in de keuken in een grote plas bloed. Zij was op haar beurt door een gewerschot gedood.

Telleir bekende de tweede misdaad zoals hij de eerste bekende, toen hij op 1 januari, nog steeds in het bezit van zijn jachtgeweer, door de rijkswachters werd aangehouden. De dader gaf volgens De Gentenaar voor de eerste moord een uiterst onwaarschijnlijke en dwaze uitleg. Het meisje was volgens zijn verklaringen sedert april zijn minnares, maar zij was ongelukkig en hij

Telleir, die dronken was, vertelde dat hij ze neerschoot omdat zij het gevraagd zou hebben.

Na die moord was de bruid rechtstreeks naar huis gegaan en knalde er zijn vrouw neer. Uit de getuigenverklaringen zou blijken dat hij eerder doodsb bedreigingen had geuit ten opzicht van de twee slachtoffers.

Telleir werd ondervraagd door de voorzitter en probeerde zich uit de slag te trekken met de melding dat hij dronken was en zich niets meer herinnerde. Al wat hij weet, verklaarde hij, had hij van de rijkswachters vernomen.

Eerste wachtmeester Willems, kommandant van de brigade in Nevele, schetste een beeld van Telleir als een gevaarlijke kerel, wildstroker van beroep, die al zijn winst verdrong. De getuige verklaarde dat, in tegenstelling tot wat Telleir verklaarde, deze hem wel degelijk heeft verteld wat er 's morgens op het hof van Elvire Pauwels gebeurde (moord op Gabriëlle Michels). Zij was een vrolijk meisje dat de laatste tijd absoluut niet was veranderd. De versie van Telleir dat zij hem zou hebben gevraagd om haar te doden, kan dus geen steek houden benadrukte de getuige. Willems vertelde nog dat Maria Van der Heyden, de vrouw van Telleir, vaak door de bruid werd mishandeld en "meermaals het huis moest ontvluchten om aan zijn gewelddaden te ontkomen." De dag van de moorden heeft Telleir nog een fles Cherry-brandij leeggedronken, maar na de feiten, klonk het nog.

Daarna kwamen twee psychiaters aan het woord. Dr. Verstraeten had Telleir gedurende een maand geobserveerd. Hij stelde dat Telleir erfelijk belast is, maar dat geen geestesverzwakking voorhanden is door alcoholisme. De getuige concludeerde dat er geen krankzinnigheid is, geen ernstige geestesstoornissen door de drank. Het gaat om een kerel die alles wat was gebeurd tamelijk goed kan vertellen, hoewel hij op dit ogenblik beweert van niets te weten.

Dr. Fransen van zijn kant neemt aan dat geen volledig geheugenverlies kan worden ingeroepen. Pathologische dronkenschap is niet aan te nemen. Het kon gaan om een vlaag van jaloersheid opgewekt door dronkenschap. Aangezien Telleir geld stal na de moord op zijn vrouw, bewijst dit dat hij wist wat hij deed.

Op de vraag van de advocaat-generaal of iemand met pathologische amnesie zich juist kan herinneren wat in zijn voordeel is en vergeten wat nadelig is, antwoordde de expert nee.

De stiefmoeder van Gabriëlle Michels, Alice Pauwels, vertelde over de omstandigheden van de moord en bevestigde dat het meisjes gelukkig was. Ook Gabriel Michiels de vader van het slachtoffer kon zich de drijfveer voor een moord op zijn dochter niet inbeelden.

Raymond Steyaert, rijkswachter van Nevele, die Telleir aanhield, vertelde dat hij patronen nr. 3 en een mes op zak had. Hij was niet dronken en zei onmiddellijk: "Ik heb misdaan."

Dan kwamen enkele landbouwers van Vosselare aan bod, burens van het jongste slachtoffer.

Maurice Verbiest had van zijn moeder gehoord dat Telleir om 17 uur niet dronken was en hechtte geen geloof aan het verhaal dat zij een relatie had met Telleir of dat ze van plan was zelfmoord te plegen door zich te laten neerschieten.

Prudent Schollier vertelde dat zowel Gabriëlle als de vrouw van Telleir angst hadden voor de man. Zo bedreigde hij eens zijn echtgenote met een mes. Kamiel Gilles kreeg op 31 december nog bezoek van Telleir. Die verliet zijn woning om 17 uur en was niet dronken. Telleir had voordien nog verschillende keren verteld "dat hij er twee van kant ging maken".

Kamiel Gilles, landbouwer te Vosselare, kreeg het bezoek van Telleir op 31 december. Om 17 uur verliet hij het huis en was niet dronken. Telleir verklaarde op verschillende gelegenheden, waaronder eenmaal 14 dagen voor de dubbele moord, dat "hij er twee ging van kant maken". De getuige praatte in positieve termen over de slachtoffers en ook hij kon zich niet voorstellen dat Gabriëlle zou hebben gevraagd om haar dood te schieten.

Telleir verklaarde dat getuige loog

Maar ook Henry Pasier, een vriend van Telleir, hadt hem in dezelfde week horen verklaren "Ge zult nog van mij horen spreken. Ik zal lelijk doen." Hij was toen niet zat. Hij had hem nooit horen spreken over een relatie met Gabriëlle, maar zat wel in geldnood.

Marja Telleir, zus van de beschuldigde, nam het voor hem op. Zij beweerde dat Leopold Telleir op het hof van Gabriëlle was gezien en dat zijn vrouw wist van die relatie. Maar zij sprak wel eerdere verklaringen tegen die ze aan de

Rijkswacht deed. Zijn andere zus Denise stelde dat haar broer enkel moeilijk was als hij had gedronken.

De dertien jaar oude Roger Michels, broer van Gabriëlle, was met haar thuis op de dag van de misdaad en houdt staande dat zij niet alleen was toen Telleir binnenkwam. Telleir beweerde het tegenovergestelde.

Lisa Loos, vertelde dan weer dat zij ontelbare klachten van de echtgenote van Telleir vernam en hem had horen zeggen dat hij er twee van kant zou maken. Ook Roger Declercq, landwachter van Vosselare, hoorde die bedreigingen.

Karel De Pastel (of is het Pestel) uit Landegem beaamde dat en stelt dat hij (=Telleir) zijn vrouw zou vermoorden als hij geen geld kreeg. Ook Clara Kneuvelds, landbouwerster van Nevele, weet te zeggen dat Telleir doodsbedreigingen uitte tegen zijn vrouw. De twee zussen probeerden zich tegen die verdachtmakingen te verzetten.

Telleir bracht na de moorden de nacht door in de herberg van Germaine De Clercq in Landegem. Hij sliep een tijdlang en weende af en toe de bedenking uitend: "Ik heb misdaan". Albert Verbaeren zag de avond van de misdaad dat Telleir bloed op zijn handen had.

Dan kwam meester Van Impe, de advocaat van de burgerlijke partij, aan het woord en had het over Telleir als een luiaard, een dronkaard, een doorslechte kerel in één woord, die door ieder gevreesd was. Hij ontkrachtte ook de twee drijfveren - liefde en drank - die Telleir inriep. Er was geen sprake van een relatie benadrukte de advocaat en hij was niet dronken. Hij vermoordde zijn vrouw om haar spaarcenten. "Dat monster is een gevaar voor de samenleving. Hij heeft niet alleen twee mensen gedood, maar probeerde ze achteraf nog te bevuilen. De booswicht moet uit de maatschappij. Ik vraag de doodstraf."

Rekwisitoor

Advocaat generaal De wilde verklaarde hetzelfde en "Alles is hier bewezen. Telleir die hier voor u verschijnt is geen mens, het is een beest."

Hij schilderde de beide slachtoffers in hoffelijke bewoordingen. "De lafheid der misdaden die door de woestaard werden gepleegd, wordt misschien nog

overtroffen in lafheid in zijn pogingen om zijn slachtoffers vuil te maken. Toen hij pas die twee brave vrouwen had neergeveld, stal hij in zijn huis, zoals een gewone dief, de spaarpenningen van zijn huisgezin om nieuwjaar te vieren. Telleir moet uit de maatschappij verwijderd worden. Ik verwacht van de heren jury een onmeedogenloos verdict voor de onmenschen. Dit zal een verlossing zijn voor Nevele en voor het omliggende."

De verdediging riep verzachtende omstandigheden in.

Telleir werd schuldig bevonden door de jury en kreeg levenslang, wat - eigenaardig - werd omgezet tot zeventien jaar gevangenschap. Het zou geen goede beslissing zijn want hij zou kort na zijn vrijlating nog een moordpoging uitvoeren op zijn twaalfjarige kleindochter (zie hierna).

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

N., Afgrijpselijke dubbele moord te Landegem, in *Het Laatste Nieuws*, 3 januari 1945.

N., Dubbele moord te Vosselare, in *Vooruit*, 7 januari 1945.

N., De dubbele moord te Nevele, in *Het Laatste Nieuws*, 4 juli 1945.

N., Dubbele moord te Nevele, in *Vooruit*, 4 juli 1945.

N., Dubbele moord te Nevele, in *De Gentenaar*, 4 juli 1945.

N. Dubbele moord te Nevele, De dader krijgt de doodstraf, in *De Gentenaar*, 5 juli 1945.

"GEEN ALLEDAAGSE ZAAK" VERKLAARDE ADVOCaat WILFRIED MARTENS OVER DE MOORDPOGING VAN LEOPOLD TELLEIR OP ZIJN NEVELSE KLEINKIND (1962)

Zeventien jaar na de hierboven beschreven moorden op zijn echtgenote en een jonge vrouw werd Leopold Telleir opvallend snel vrijgelaten uit de gevangenis. In Nevele was iedereen stomverbaasd, want velen herinnerden zich nog de vreselijke feiten van 31 december 1944. Hij had in juli 1945 levenslang gekregen voor een dubbele moord, maar die straf bleek te zijn omgezet tot zeventien jaar opsluiting en die was nu beëindigd in 1962.

Hij leek zich in eerste instantie goed aan te passen aan zijn vrijheid, maar twee maanden later liep het opnieuw goed mis. Telleir verbleef dan bij zijn zoon Julien en diens gezin in de Zeistraat nr. 34 in de wijk den Hul in Nevele. In de nacht van 6 op 7 juli 1962 probeerde de man zijn twaalfjarige kleindochter de keel over te snijden met een pennenmes. Vervolgens deed hij een poging tot zelfmoord, maar bracht zich alleen vrij lichte verwondingen toe aan de keel en de polsen. Hierna volgt het uitgebreide verhaal.

Juist op tijd

Na zijn vrijlating in 1962 vroeg hij aan zijn zoon om bij hem te komen wonen. Dat kon volgens de familie. De op dat ogenblik 62-jarige Leopold Telleir kreeg in het wat te kleine huis geen eigen kamer, maar sliep bij zijn kleinzoon. De andere huisgenoten waren de twee kleindochters en echtgenote Agnes De Pester. De jongste kleindochter is naar eigen zeggen zijn lievelingskleindochter omdat ze op zijn door hem vermoorde echtgenote lijkt en die laatste was altijd goed voor hem.

Hij sleurde in de nacht van 6 op 7 juli 1962 zijn slapende twaalfjarige kleindochter uit haar kamer en bracht ze naar zijn eigen kamer, waar ook het zootje in bed lag.

De krant Vooruit beschreef wat er dan verder gebeurde: "In de nacht van donderdag op vrijdag werden de ouders, die op het gelijkvloers slapen, rond drie uur gewekt door angstwekkende kreten, die uit de kamer van de grootvader kwamen. Man en vrouw stormden naar boven, maar de deur was

langs de binnenzijde gesloten. Julien Telleir sloeg het venster stuk boven de deur, en kan zich op die manier toegang verschaffen tot de slaapkamer, juist op tijd, want Leopold Telleir had zijn kleindochter reeds een ernstige verwonding toegebracht aan de keel met een pennenmes, terwijl hun zoontje luid wenend op het bed zat".

Tijdens het proces zal blijken dat het moeder Agnes geweest is die met een hamer een paneel uit de deur sloeg en op die manier aan de binnenkant de deur kon ontsluiten. Het echtpaar had hun vader zien staan met een mes boven het meisje. Het Laatste Nieuws schrijft: "In het vale maanlicht ontwaarde men eveneens het jongetje dat door schrik bevangen het ijzingwekkende schouwspel overzag en luidkeels om hulp riep."

Julien kon zijn vader met een pook in bedwang houden. De man werd ontwapend en buurman De Pestel waarschuwde de Rijkswacht van Nevele. Die bracht hem opnieuw in handen van het gerecht.

Het meisje lag met snijwonden aan de keel op het bed. Ze werd eerst verzorgd door huisarts Jan Wannyn. De letsels waren niet levensbedreigend, maar toch ernstig genoeg om haar over te brengen naar het Sint-Vincentiusziekenhuis van Deinze waar ze werd behandeld door dr. Berwouts. Die zou op het proces verklaren dat ze veel geluk heeft gehad en dat het gebeuren niet tot al te veel blijvende fysische letsels zou leiden.

Dezelfde morgen stapte het parket onder leiding van onderzoeksrechter Wuyts, vergezeld van mevrouw Segers, substituut van de procureur des konings en de fotografische dienst, ter plaatse af.

"Ze heeft de hele dag niet tegen me willen spreken en daar was ik razend om" gaf hij als verklaring mee, zo noteerde de Nederlandse Telegraaf, want het verhaal kwam ook daar in de pers. Maar uiteindelijk bleek dat hij het meisje ondanks haar jeugdige leeftijd al herhaaldelijk had proberen lastig vallen.

Proces

Van 26 tot 28 februari 1964 liep het proces tegen Leopold Telleir, aangespannen door het openbaar ministerie en zoon Julien. Advocaten van

de beklaagde zijn de jonge Wilfried Martens (!) en Lode Verhaegen.¹ Zij zouden in eerste instantie vooral de slechte gezondheidstoestand inroepen. De beklaagde leidde op dat ogenblik aan een ongeneeslijke ziekte en had volgens hen niet lang meer te leven. Maar Het Laatste Nieuws merkte op dat toen men de beklaagde binnenbracht die er opvallend goed uitzag: "Netjes geschoren en met gezonde gelaatstrekken."

*Ondervraging Telleir met Wilfried Martens rechts onderaan.
Het Laatste Nieuws 26 februari 1964.*

¹ Wilfried Martens zou na zijn studies aan de KULeuven met zijn studievriend Lode Verhaegen een advocatenbureau oprichten in Gent. Hij bleef advocaat tot 1972, het jaar dat hij CVP-voorzitter werd.

In samenspraak met het openbaar ministerie besliste De Preter, voorzitter van de rechtbank om zijn kleindochter niet te ondervragen. Men wou niet dat die uiterst dramatische ogenblikken haar opnieuw voor de geest zouden komen. Hij liet wel de oudere kleindochter komen als getuige, maar zij kon geen nieuwe elementen brengen.

Beklaagde Leopold Telleir zou verklaren dat zijn moeilijkheden begonnen toen hij een tijdlang in afzondering moest bij het begin van de oorlog in 1940. Toen de voorzitter hem vroeg of hij goed werd behandeld bij zijn zoon klonk het: "Neen, ik was daar slecht. Ik moest bijna al mijn geld afgeven." Maar hij had wel zelf gevraagd om bij zijn zoon te wonen. Volgens Telleir was de hartelijkheid van korte duur. Hij beweerde het meest gehouden te hebben van de jongste kleindochter. Beklaagde herinnerde zich over de feiten niets meer en beweerde dat zijn twaalfjarige kleindochter slaapwandelde. Dit werd door de ouders ontkend.

Ook onderzoeksrechter Wuyts verklaarde dat de beklaagde nooit uitleg verschaftte over het waarom van de feiten. Hij had wel meegedeeld dat hij gedeeltelijk gekleed op zijn bed ging liggen en het meisje had gewekt.

Daarna volgden de getuigenissen van adjudant Kamiel Van Oostende en Firmin Van Parijs van de Nevelse Rijkswacht. De eerste verklaarde dat Telleir het meisje wekte met de vraag of ze nog kwaad was op hem. Dat werd door de beklaagde ontkend. Adjudant van Bockstaele uit Deinze had het meisje ondervraagd in het ziekenhuis van Deinze. Zij kon niet veel meedelen. Het ging blijkbaar om een plotse aanval en toen ze wakker werd, had hij haar al in zijn kamer bij de keel. Na een eerste aanval greep hij naar zijn mes dat hij had verstopt in zijn jaszak.

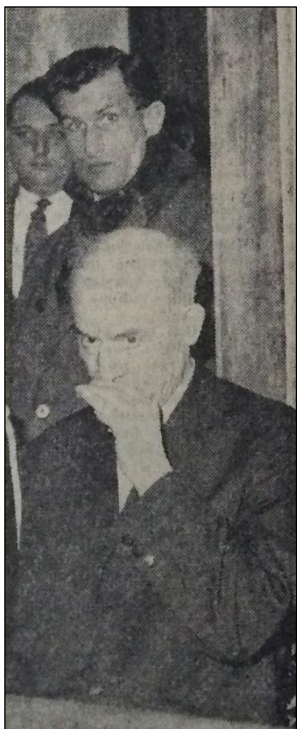
Commissaris van de gerechtelijke politie Jean Beyts zag een duidelijke parallel met de gebeurtenissen in 1944. Ook toen beweerde beklaagde dat hij zich niets herinnerde.

De volgende dag kwamen een aantal psychiaters en geneesheren aan het woord. Dr. Van Hecke deelde mee dat men enkele maanden geleden overwoog om bij de beklaagde een heilkundige bewerking uit te voeren. Dit was niet gebeurd. Van Hecke benadrukte dat Telleir ondanks zijn gezond uiterlijk aan een ongeneeslijke ziekte leidde.

Een van de eerste getuigen was zoon Julien Telleir die regelmatig overmand werd door woede. Hij deelde mee dat de stemming in het begin heel goed was. De komst van zijn vader kwam er na het akkoord van de hele familie. De twee oudste kinderen wisten wat hij in het verleden had gedaan.

Maar nu zoon Julien wist dat grootvader zich herhaaldelijk aan de jongste kleindochter trachtte te vergrijpen, reageerde hij zeer hard. Hij raakte buiten zichzelf van woede als Leopold beweerde dat de schoondochter hem in huis nam om er voordeel uit te halen, door zijn inkomen af te nemen. Bleek van woede klonk het: "Die man is grondig slecht... Hij deed zijn hele leven niets anders dan liegen... Hij is het niet waard te leven."

Julien Telleir verklaarde verder dat zijn vader in staat is tot alles, ook tot ernstige feiten op zijn dochter en besluit: "Mijnheer de voorzitter, straf die man zodanig dat hij in het vervolg geen schade meer kan aanrichten"

Zijn echtgenote Agnes De Pestel was een stuk kalmer. Zij had het over het aan bed zitten van de beklagde bij de jongste kleindochter, iets wat ze zeer laattijdig heeft ontdekt. Op vraag van advocaat Wilfried Martens antwoordde de moeder dat ze van haar oudste dochter een week voor de feiten over dat bed zitten was geïnformeerd. En wist het meisje "hoe het paard gebonden staat" vroeg de advocaat wat cryptisch. Dat zou gedeeltelijk het geval geweest zijn: "Zij wist in elk geval het verschil tussen goed en kwaad, deelde de moeder mee. Opvallend was de mededeling over de "heilige relatie tussen grootvader en kleinkind."

Die nacht was de deur op slot. Toen men haar vroeg naar de reden antwoordde ze met het schaamrood op de wangen: "Ik denk dat hij haar wou verkrachten".

Leopold Telleir in Het Laatste Nieuws van 27 februari 1964.

Volgens dr. Matthys leidden drankmisbruik en ontrouw tot de feiten in 1944. Het meisje dat hij aanviel, was zijn lievelingskleinkind omdat zij leek op zijn vrouw die hij om het leven had gebracht.

Ook prof. Dr. Paul Ghysbrecht, die in 1964 net zijn boek over moord² had geschreven, stelde dat "drank en vrouw zijn ondergang zijn geweest." Hij zag de rokkenjager die Leopold Telleir was als een gevoelskoud mens: "Hij is geen Don Juan, maar een casanova."

De drift, de vrees om ontdekt te worden en de haat ten aanzien van zijn omgeving waren de diepere oorzaken voor de feiten uit 1944 en 1962.

Het kwam tot een hele discussie tussen Ghysbrecht en advocaat Martens. Het Laatste Nieuws had het zelfs over een episch steekspel.

Tijdens de derde dag van het proces werden de pleidooien gevoerd. Procureur-generaal Châtel omschreef het gebeuren als een strafbare poging met het inzicht te doden. De drijfveer is altijd duister gebleven wegens het verdachte stilzwijgen van de beklaagde. "De getuigen beschreven Telleir als een opvliegende, geniepige en agressieve rakker", klonk het nog.

Het Laatste Nieuws 28 februari 1964.

Volgens verdediger Wilfried Martens was de beklaagde niet zo zwart als hij soms werd afgeschilderd. Zijn zoon Julien riep 'beest' vanuit het publiek. Hij werd weggeleid. De verdediging pleitte dat de man handelde vanuit een

² Ghysbrecht P, *Moord: analyse van een existentiële grenssituatie*, Gent, 1963.

onoverwinnelijke drang. Het beeld van de kleindochter die zo op zijn vermoorde vrouw leek, was voor hem een voortdurende kwelling, een obsessie.

"Het is hier geen alledaagse zaak" besloot Martens, die geen verzachtende omstandigheden pleitte.

De jury achtte hem schuldig. Zijn straf werd twintig jaar dwangarbeid. De verdediging wees op zijn ongeneeslijke ziekte. Uiteindelijk werd de straf teruggebracht tot (opnieuw) zeventien jaar.

Stefaan De Groote, Bachte-Maria-Leerne

Geraadpleegd

N., Moordpoging te Nevele, in *Het Laatste Nieuws*, 7 juli 1962.

N, Net op tijd, in *De Telegraaf*, 7 juli 1962.

Rol.-D.J., Moordpoging te Nevele, in *Vooruit*, 7 juli 1962.

N., Leopold Telleir werd eerst tot de doodstraf veroordeeld... Verschijnt thans wegens moordpoging voor assisenhof van Oost-Vlaanderen, in *Het Laatste Nieuws*, 26 februari 1964.

N., De moordpoging te Nevele voor het assisenhof van Oost-Vlaanderen, in *Het Laatste Nieuws*, 27 februari 1964.

N., Leopold Telleir veroordeeld tot 17 jaar dwangarbeid, in *Het Laatste Nieuws*, 28 februari.

Herkomst afbeeldingen

De Gentenaar: 92.

Walter De Smet: 79, 86, 88, 93.

Frederik Muller Historieplaten: 19.

Het Laatste Nieuws: 103, 105, 106.

Paul Huys: 76.

Onbekend: 10, 22.

Denis Pieters: kapt.

Lisa Snoeck: 49.

David Van Hee: 52.

Waarvoor dient dit voorwerp?

Sommige grote en kleine voorwerpen liggen her en der nog in een lade of kast of in een hoekje van de zolder bij onze leden. Zelf weten we helemaal niet meer waarvoor dit voorwerp heeft gediend of in welk beroep het werd gebruikt, bijv. omdat dit ambacht zelf niet meer bestaat of omdat het gemechaniseerd is. Voorwerpen van recentere datum zijn natuurlijk ook altijd welkom evenals vondsten uit de bodem. Samen met enkele heemkundige experts willen we op zondag 11 december vanaf 10u30 in ERGOEDCENTRUM HET LAND VAN NEVELE, Hansbikedorp 10 in Hansbeke de functie van uw onbekend voorwerp zoeken en bepalen. Stuur vooraf een foto met een korte beschrijving naar Hugo Schaeck, hugoschaeck@hotmail.com. De toegang is gratis.